

Літаратурна-Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 24 кастрычніка 1986 г. № 43 (3349) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Гутарка М. С. Гарбачова з групай дзеячаў сусветнай культуры

20 кастрычніка Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў прыняў групу вядомых дзеячаў культуры, удзельнікаў міжнароднай сустрэчы ў Кіргізіі, якія прыехалі ў СССР па запрашэнню Ч. Айтматава.

У гутарцы прынялі ўдзел: Дж. Болдуін, пісьменнік (ЗША), Д. Болдуін, акцёр (ЗША), Я. Кемаль, пісьменнік (Турцыя), А. Кінг, прэзідэнт рымскага клуба (Вялікабрытанія), О. З. Ліванелі, кампазітар (Турцыя), Ф. Майор, грамадскі дзеяч (Іспанія), Н. Менон, кампазітар (Індыя), А. Мілер, пісьменнік (ЗША), І. Мілер, мастачка (ЗША), Л. Отэра, пісьменнік (Куба), К. Сімон, пісьменнік (Францыя), А. Тэкле, мастак (Эфіопія), О. Тофлер, філосаф (ЗША), Х. Тофлер, філосаф (ЗША), П. Усцінаў, пісьменнік, акцёр (Вялікабрытанія), А. Форці, член сакратарыята ЮНЕСКО (Італія), Ч. Айтматаў, пісьменнік, прэзідэнт «Ісык-Кульскага форуму» (СССР).

На сустрэчы, якая прайшла ў шчырай сяброўскай абстаноўцы, адбыўся абмен думкамі па шырокаму кругу сучасных праблем, якія закранаюць лёс свету, цывілізацыі і культуры.

Удзельнікі гутаркі адзначылі, што на «Ісык-Кульскім форуме» былі абмеркаваны многія цяжкія праблемы, якія стаяць перад чалавецтвам сёння і з якімі яно можа сутыкнуцца заўтра. Яны гаварылі аб тым, што творчая інтэлігенцыя можа ўнесці значны ўклад у фарміраванне новага мыслення, адпавядаючага мэтам прагрэсу чалавецтва на парозе трыцяга тысячагоддзя.

М. С. Гарбачоў у сваім выступленні адзначыў, што з гатоўнасцю вырашыў адгукнуцца на пажаданне дзеячаў культуры сустрэцца з ім. Ён павіншаваў удзельнікаў «Ісык-Кульскага форуму» з поспехам і пажадаў, каб гэты добры пачатак меў працяг.

Перавага вашай сустрэчы, працягваў М. С. Гарбачоў, у тым, што ў ёй удзельнічалі людзі вельмі розныя. Аднак яны змаглі стаць вышэй таго, што іх раздзяляе, і прыйсці да агульнай згоды па галоўнаму пытанню — аб адказнасці ўсіх за будучыню чалавецтва. І ў гэтым — навука для іншых.

Яшчэ ў пачатку стагоддзя У. І. Ленін выказаў думку каласальнай глыбіні — аб прыярытэце агульначалавечых каштоўнасцей над задачамі таго або іншага класа. Сёння значнасць гэтай думкі адчуваецца асабліва востра. І вельмі хацелася б, каб і ў другой частцы свету таксама зразумелі і прынялі тэзіс аб прыярытэце агульначалавечых каштоўнасцей над усімі іншымі, да якіх прыхільныя тыя ці іншыя людзі.

У чалавецтва заўсёды хапала розуму, мужнасці і сумлення разбірацца ў прычынах тых або іншых узрушэнняў. Але, на жаль, гэта нярэдка адбывалася пасля таго, як беды здараліся. Якім бы свет быў сёння, калі б людзі маглі ўсякі раз, калі бяда аказвалася ля парога, своечасова яе адвядзіць?

З мінулага ўсе мы атрымлівалі ўрокі, перасільваючы цяж-

касці і нягоды, зноў падымаліся і ішлі наперад, выбіраючы свае дарогі. Але што будзе, калі мы не зможам адвесці навішнюю над нашым агульначалавечым домам ядзерную пагрозу? Калі б гэта здарылася, то магчымасці для выпраўлення памылак ужо не было б. Цяпер сапраўды настаў той крытычны момант у гісторыі, калі відавочна, што ракавая небяспека можа быць ліквідавана толькі сумеснымі намаганнямі.

Трэба на ўвесь голас гаварыць аб трывогах нашага мірнага часу, разам весці пошук неабходных рашэнняў ва ўмацаванні мірнага сучаснага і будучага, абуджаць сумленне і адказнасць кожнага чалавека за лёс свету.

Чалавек — гэта, у канчатковым выніку, самае галоўнае. Калі прагрэс у той ці іншай галіне суправаджаецца чалавечымі стратамі — не толькі духоўнымі або палітычнымі, але і фізічнымі, — то сістэма, якая дапускае такія страты, павінна быць пастаўлена пад сумненне. Трэба захаваць цывілізацыю — пры ўсіх яе цяжкасцях і супярэчнасцях — для жыцця, для чалавека. А калі чалавецтва будзе жыць, з супярэчнасцямі яно як-небудзь разбярэцца.

М. С. Гарбачоў падзяліўся сваімі ўражаннямі ад сустрэчы ў Рэйк'явіку з прэзідэнтам ЗША. Гэта сустрэча, падкрэсліў ён, паказала, што можна выйсці на пагадненні, якія паклалі б пачатак ліквідацыі ядзернай зброі. Вызначаная СССР праграма новых прапаноў не за-

крывае, а адкрывае дзверы для пошуку ўзаемапрыемальных рашэнняў. Яна дае рэальную магчымасць выбрацца з тупіка. Але сустрэча адначасова паказала, што на шляху да пагадненняў трэба пераадолець невялікія цяжкасці.

Адзін з галоўных урокаў Рэйк'явіка заключаецца ў тым, што новае палітычнае мысленне, якое адпавядае рэальнасцям ядзернага веку, гэта — абавязковая ўмова для выхаду з крытычнай сітуацыі, у якой чалавецтва апынулася на зыходзе дваццатага стагоддзя. Патрэбны глыбокія перамены ў палітычным мысленні ўсяго чалавечага супольніцтва.

Выпрацоўцы гэтага новага мыслення можа садзейнічаць духоўная энергія дзеячаў навукі і культуры, іх інтэлектуальны і маральны аўтарытэт. «Ісык-Кульскі форум» поўнасцю пацвярджае гэта.

Гаворачы аб праходзячых у нашай краіне працэсах абнаўлення і перамен, М. С. Гарбачоў спыніўся на пытаннях эканамічнага і сацыяльнага развіцця краіны, разгортвання дэмакратыі, шырокай публічнасці.

Савецкая інтэлігенцыя — і гэта вельмі важна — актыўна ўключылася ў працэс перабудовы, і не проста ўключылася, а стала яе гарачым прыхільнікам. Усё наша грамадства прыйшло ў рух, гэты рух набірае сілу.

У заключэнне дзеячы культуры сардэчна падзякавалі М. С. Гарбачову за гутарку.

ТАСС

Заява «Ісык-Кульскага форуму»

Ёсць падзеі, якія адразу набываюць сусветны рэзананс. Менавіта да іх адносіцца і Ісык-Кульскія сустрэчы. Па запрашэнню лаўрэата Ленінскай прэміі Чынгіза Айтматава ў яго на радзіме пачынаецца група вядомых дзеячаў сусветнай культуры, якія прынялі Заяву «Ісык-Кульскага форуму».

Менш як пяць тысяч дзён аддзяляюць нас ад канца стагоддзя і пераходу ў новае тысячагоддзе. Крызісы, якія маюць глабальны характар і беспрэцэдэнтную сіладанасць, пагражаюць будучыні чалавечай расы. Несумненна, узнікнуць іншыя, яшчэ больш цяжкія праблемы, вырашэнне якіх будзе не пад сілу асобным краінам і якія запатрабуюць зусім новых падыходаў.

Сёння, сутыкаючыся з такімі сур'ёзнымі праблемамі, людзі перажываюць пачуццё адчаю. Вось чаму мы, людзі творчасці — пісьменнікі, мастакі і вучоныя, — прыехалі сюды, на возера Ісык-Куль у Кіргізіі, каб на ўвесь голас заявіць аб сваёй веры ў чалавечы геній, у яго творчыя сілы.

Паколькі свет мяняецца вельмі хутка, а традыцыйныя інстытуты старэюць, усе мы павінны ўдзельнічаць у пошуках новых вырашэнняў нашых агульных праблем. Творчы пачатак дазволі чалавецтву выжыць на працягу многіх тысячагоддзяў у гэтым свеце, абцяжараным бедамі, войнамі і катастрофамі. Таму надзвычай важна, каб наступнае стагоддзе стала не толькі «векам планеты», але таксама і «векам творчасці». Выжыванне і шчасце праз творчасць — вось наш адказ на

(Заканчэнне на стар. 3)

Чым больш цяжкая мэта...

Народны артыст СССР, вядучы рэжысёр «Беларусьфільма» Віктар ТУРАУ у гутарцы з кінакрытыкам Л. ПАЎЛЮЧЫКАМ разважае аб прызначэнні мастака, аб скразной тэме сваёй творчасці

— Віктар Цімафеевіч, так ужо супала, што з паўстагоддзя пражытых вамі гадоў роўна палову вы аддалі кіно, кінарэжысуры. Таму давайце пачнём нашу размову з вызначэння таго, што ў вашым уяўленні азначае прафесія рэжысёра.

Няпрэздані нашай гутаркі я азнаёміўся з некалькімі вызначэннямі вашых калег, зазіраю ў даведнікі... І калі «Кінаслон-

наў рыжысёра з канструктарам, вынаходнікам, а Мікіта Міхалюкоў нядаўна заявіў, што рэжысура — гэта не прафесія, а рысак харантару. Хто мае рачыю?

— Напэўна, усе. Відаць, універсальнай формулы, якую можна з аднолькавай мерай адказнасці прымеркаваць да кожнага, хто здымае кіно, зусім не існуе, і мы маем права гаварыць паважліва пра любую праву гэтай прафесіі. Так, гэта рамяство (у высокім сэнсе гэтага слова), і калі б усе спасцігнулі яго ў належнай меры, мы не мелі б такой колькасці шэрых, бездапаможных фільмаў. Так, кінарэжысура — гэта прызначэнне, і калі чалавек, акрамя валодання прафесійнай культурый, яшчэ і таленавіты, то гэта можна лічыць вышэйшай градацыяй рэжысуры.

Але ёсць у нашай прафесіі і яшчэ больш высокая ступень... Я часта ў сваім жыцці вяртаюся да ўрокаў і запаветаў Аляксандра Пятровіча Даўжэн-

кі, у майстэрні якога зусім малым навабранцам кіно мне пашчасціла вучыцца. Дык вось, Даўжэнка часта паўтараў, што рэжысура — гэта не проста прафесія, а асаблівы род грамадскай дзейнасці. Удумаем-ся: асаблівы род грамадскай дзейнасці... Ці ўсе здольны да яе, нават калі ёсць талент і рамяство падуладна? Адказ адназначны: не ўсе. Рэжысёр можа выконваць сваё высокае прызначэнне толькі ў тым выпадку, калі ў яго ёсць адметнае, непаўторнае бачанне жыцця, сваё канцэпцыя свету, сваё філасофскае стаўленне да важнейшых праблем сучаснасці, нарэшце, дакладна вызначаная, страсная грамадзянская пазіцыя. Рэжысёр у гэтым выпадку выступае не толькі фіксатарам нейкіх з'яў, а востра, нервова, ярасна рэагуе на ўсе катаклізмы свайго стагоддзя, ён, кажучы словамі Герцэна, «крычыць ад грамадскага болю», убіраючы

гэты боль у сваё сэрца, у свае карціны... Зразумела, што рэжысура ў дэдзеным выпадку — гэта не проста прафесія ці прызначэнне, гэта — вобраз жыцця, мэта і сэнс існавання.

— Але ж гэта паняцце рэжысуры ў высокай і, хачу думаць, адзінакавай правзе. Нельга, ды і недарэчна патрабаваць ад усіх пагадоўна такога адданнага служэння сваёй справе, не ва ўсіх для гэтага знойдуцца здольнасці і сілы... Таму давайце звернем свой погляд на бягучы кінапрацэс. Здавалася б, наша рэжысура мае ўсе магчымасці для таленавітага самавыяўлення. Штогод, як вядома, у нас здымаецца наля 300 фільмаў для вялікага і тэлевізійнага экрану — не трэба падоўгу чакаць свайго часу; развіваюцца розныя жанры, якія раней здаваліся занадта «высокімі» ці, наадварот, «нізкімі» — спрабуй сабе ў рознай якасці, эксперыментуй; нябачны раней размах набыло «аўтарскае кіно» — тут ужо не спашлеся на слабасць навізанага табе сцэнарыя... І вось пры ўсім гэтым добрых фільмаў у нас робіцца вельмі мала. Кан-

(Заканчэнне на стар. 2—3)

Нарада ў ЦК КПСС

У ЦК КПСС адбылася нарада, на якой разгледжан ход выканання пастановы ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб мерах па далейшаму паліпшэнню канцэртнай дзейнасці ў краіне і ўмацаванню матэрыяльна-тэхнічнай базы канцэртных арганізацый». У ёй прынялі ўдзел дзеячы музычнага мастацтва, кіраўнікі канцэртных арганізацый і навуковых устаноў, міністры і начальнікі ўпраўленняў культуры, загадчыкі аддзелаў культуры ЦК кампартый саюзных рэспублік, крайкомаў і абкомаў КПСС, кіраўнікі цэнтральных міністэрстваў і ведамстваў, сродкаў масавай інфармацыі, грамадскіх арганізацый.

З дакладам выступіў міністр культуры СССР В. Г. Захарав. У абмеркаванні прынялі ўдзел народныя артысты СССР Ц. М. Хрэнінікаў, В. Л. Нарэйка, А. М. Пахмутова, Р. К. Шчадрын, Т. В. Дароніна, народны артыст РСФСР І. Д. Кабзон, заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР А. С. Бадхен, заслужаны артыст РСФСР Ю. Ф. Малаікаў, міністр культуры РСФСР Ю. С. Мясенцаў, міністр культуры Беларускай ССР Ю. М. Міхневіч, загадчык аддзела культуры ЦК Кампартыі Украіны Б. В. Іваненка, дырэктар Кемераўскай абласной філармоніі В. Д. Літвінаў.

Адбылася дзелавая зацікаўленая размова аб надзённых праблемах канцэртнай справы. Выступаўшы за заклапочанасцю гаварылі аб тым, што на мяжы перабудова ў гэтай сферы вядзецца вяла, недастаткова эфектыўна, што больш поўнаму выкарыстанню творчага патэнцыялу савецкага музычнага мастацтва ўсё яшчэ перашкаджае бюракратычны фармалізм. Былі выказаны канкрэтныя прапановы па ўдасканаленню дзейнасці органаў і устаноў культуры, іншых ведамстваў і арганізацый у вырашэнні задач, пастаўленых XXVII з'ездам партыі.

На нарадзе выступіў сакратар ЦК КПСС А. М. Якаўлеў.

Час, у які мы ўступілі, — час крутых стваральных пераменаў і надзей, сказаў ён.

Але каб гэтыя змяненні здзейсніліся, трэба вучыцца працаваць у многім па-новаму, шукаць новыя падыходы і новыя ключы да вырашэння існуючых праблем, — не толькі ў эканоміцы, палітыцы, але і ў духоўнай, маральнай сферы жыцця грамадства, у саміх адносінах да чалавека.

У вырашэнні пастаўленай красавіцкім Пленумам ЦК КПСС, XXVII з'ездам партыі задачы сацыяльна-эканамічнага паскарэння немагчыма абйсціся без паскарэння і духоўнага, без паглыблення маральнага развіцця грамадства з дапамогай мастацтва. Сюды ўваходзіць вельмі многае. І перш за ўсё — выхаванне ў душах людзей, асабліва маладых, высокіх сацыяльных ідэалаў і грамадзянскіх перакананняў, святой чалавечай якасці ідэянасці. Выхаванне патрыятызму, любові да Радзімы, бо з гэтага пачуцця растуць і якасці грамадзянскага, гаспадарскага, дзяржаўнага адносіны да жыцця і агульнай справы. Выхаванне савецкага інтэрнацыяналізму, гэтага духоўнага цэменту, што звязвае ў адно цэлае нашу многанацыянальную краіну, уключае савецкі народ у агульны лёс чалавецтва. Неабходнасць, неадкладнасць дэмакратызацыі ўсяго грамадскага жыцця, што патрабуе выхаванасці, высокай перакананасці і адказнасці.

Далей прамоўца падкрэсліў, што ва ўсіх нашых справах сёння — вялікіх і малых, штодзённых і гістарычных, матэрыяльных і духоўных, мы ні на імгненне не маем права выпускаць з поля зроку карціну свету, у якім жывём. Свету цеснага, складанага, дынамічнага, але проціборствуючага.

Сучасны свет становіцца ўсё цяжэйшым, камунікатыўна ўсё больш узаемазвязаным. Разлічваюць, што ў гэтым свеце ўдасца стварыць нейкую ізаляваную ад знешніх уздзеянняў нішу, прыстанак і адсядзецця ў ім у бяззлівай пакорлівасці — гэта не проста аддавацца ілюзіям, а асудзіць сябе на паражэнне.

Патрабна ўласная актыўная, наступальная пазіцыя. Такая,

якая забяспечвала б нам не толькі безумоўны прыярытэт ва ўласным доме, але і няўхільнае ўмацаванне нашага музычнага ўздзеяння на знешні свет.

Мастацтва, інфармацыя не ведаюць межаў. Але і антымастацтва, дэзінфармацыя — таксама. У гэтай сувязі прамоўца звярнуў увагу на такую з'яву, як «масавая культура», якая захапіла ў другой палавіне XX стагоддзя ключавыя пазіцыі ў духоўным жыцці капіталістычнага грамадства. Гэта ідэяна-псіхалагічная агрэсія, маючая на мэце навізацыя фальшывыя каштоўнасці, прасякнутыя неўцтвам. Яна накіравана на распальванне спажывецкіх інстыктаў, дэгуманізацыю і дэмаралізацыю мас, усталяванне перавернутай сістэмы ацэнак, фарміраванне пароджаных капіталізмам і выратавальных для яго бездухоўных стэрэатыпаў ардынарнай масавай свядомасці. «Маскульта» актыўна і ўмела выкарыстоўвае натуральную цягу людзей да забаў, адпачынку, але арыентуючыся пры гэтым на бездухоўныя асновы, на стандардызацыю чалавечых пачуццяў і мыслення, на мяшчэнскія адносіны да жыцця і свету, на безграмадзянскасць і абіякавасць.

На жаль, і ў нас яна пусціла свае, няхай яшчэ не моцныя, парасткі ў песні, на эстрадзе і тэлебачанні, у літаратуры, тэатры, кіно, перш за ўсё ў форме сляпога пераймальніцтва. Гэта працягваецца ў такіх неўласцівых нашым традыцыям з'явах, як зніжэнне патрабаванняў да ўзроўню твораў культуры. Строга кажучы, любое прымірэнства да распаўсюджвання ў нашым асяроддзі варожай маралі, з'яві не толькі не рухае нас наперад, але і вядзе да растраты таго добрага, вялікага, што вякімі набыта мастацтвам, народам. Для такога павароту спраў аб'ектыўных перадамоў не існуе. І калі мы сёння гаворым аб негатыўных з'явах у гэтай сферы, то яны — прамы вынік нашых уласных хібаў, недапрацовак, бяздзеяння.

І яшчэ адна трывожная рыса ў развіцці сучаснай спажывецкай «маскульта»: тут, як нідзе, лёгка жывецца рамесніцтву, халтурцы, пошласці, пасрэднасці.

Мастацкім і светапоглядным задачам у канцэртнай дзейнасці трэба ўдзяляць самую пільную ўвагу. Праблемы якасці застаюцца тым асноўным крытэрыем, які вызначае падыходы да ацэнак канцэртнай дзейнасці. Трэба дапамагчы мастакам шукаць новыя шляхі ў творчасці, у сродках выражэння, у яго імкненні газарыць сваёй, адметнай ад іншых мовай. Нашы сапраўдныя ідэалагічныя інтарэсы забяспечваюцца тады і толькі тады, калі і кожны канцэрт паасобку, і ўся сістэма канцэртнай дзейнасці ўсталёўваюць гуманістычныя ідэалы, дэмакратычнае светааруменне і светаадчуванне, садзейнічаюць духоўнаму здароўю. Нічога агульнага з нудатай, казёншчынай усё гэта, зразумела, не мае. Неабходна зрабіць больш высакароднай, ачалавечыць канцэртную дзейнасць, таксама як і ўвесь працэс яе арганізацыі.

У выступленні была звернута ўвага на праблемы музычнага выхавання юнацтва, падкрэслены ў гэтай сувязі роля і значэнне прапаганды лепшых узораў айчынай і сусветнай спадчыны, народнага мастацтва, выдатных твораў савецкай музыкі, прычым ва ўсіх жанрах, без выключэння. Адзначана, што «забароны» ў мастацтве не могуць прывесці да пазітыўных вынікаў. І тое, што сапраўды дрэннае, асабліва ў жанры музычнай эстрады, толькі тады памірае натуральнай смерцю, калі выцяснецца сапраўдным мастацкім.

Часта гавораць аб дрэнным становішчы з эстраднай, масавай песняй. Сапраўды, многа ў ёй пошласці, убогасці музычнага і паэтычнага тэксту, скарашчэння «твораў», шэрага эпігонства. Усё гэта ўзнікла з вакууму, створанага дэфіцытам высокапрафесіянальных твораў, дэфіцытам, аб прыродзе якога павінны думаць і нашы вядучыя майстры, і ў саюзных кампазітараў і пісьменнікаў СССР.

Музыка суправаджае чалавека ўсюды: у быцц, на адпачынку, нават на рабочым мес-

цы. Яе слухаюць людзі рознага ўзросту, рознай культуры, розных густаў, моўных і іншых традыцый. Хоць бы таму яна не можа быць аднолькавай ні па жанравых, ні па іншых прыкметах. Акрамя аднаго — якасці, якая, як вядома, залежыць не ад жанру, а ад таленту і прафесіяналізму аўтара, ад меры разумення ім сваёй мастацкай і грамадзянскай адказнасці. Не можа быць «высокіх» і «нізкіх» жанраў, таму што няма жанраў дрэнных і добрых, ёсць добрая і дрэнная музыка. Чалавек — гаспадар гуцы, але музыка пры гэтым павінна быць сапраўднай.

Далей, прааналізаваўшы стан сучаснай канцэртнай справы, прамоўца падкрэсліў, што «каэфіцыент яе карыснага дзеяння» істотна зніжаюць няўвязкі, існуючыя ва ўзаемадзеянні «кампазітар — выканаўца — слухач». Прычыны тут розныя. Перш за ўсё гэта пэўная адарванасць творчасці некаторых аўтараў ад патрэбнасцей часу, запатрабаванняў масавай аўдыторыі, а часам і праяўлены элітарнасці.

Нельга не закрануць і такі бок праблемы, як прафесіянальны, выканальніцкі ўзровень многіх канцэртаў. Мы гарымся нашымі выдатнымі мастацкімі калектывамі і салістамі. Аднак далёка не ўсе канцэрты праходзяць на такім узроўні, асабліва гэта адносіцца да артыстычных груп, якія выступаюць перад дзецьмі і ў вёсцы. Гэта недапушчальна.

З дня выхаду пастановы аб канцэртнай дзейнасці мінула больш паўгода. Але зрухаў пакуль што мала. Недастаткова канцэртаў, якія сталі б падзеяй культурна-грамадскага жыцця. Органы культуры, кіраўнікі канцэртных арганізацый амаль не выступаюць ініцыятарамі стварэння цікавых праграм, новых форм работы з гледачамі.

Многія беды ў галіне арганізацыі канцэртнай дзейнасці вынікаюць з таго, што формы яе застылі, не мяняюцца дзесяцігоддзямі. Філармоніі ўсімі дазволенымі, а часта недазволенымі спосабамі «выціскаюць» план, а мы нібыта закрываем вочы на тое, што магчымаць фінансавых парушэнняў і злоўжыванняў закладзена ў неадсканаласці самой сістэмы фінансавання канцэртных аргані-

Чым больш цяжкая мэта...

(Зананчэнне. Пачатак на стар. 1)

чаецца сёлетні год, а акрамя «Ідзі і глядзі», карціны Германа «Праверка на дарогах», якая спазнілася на 15 гадоў, «Пісем мёртвага чалавека», глядзець на экраны няма чаго, спрачацца няма пра што...

— Думаю, гэта не зусім так, успомнім апошнія фільмы эстонскага кіно, «Знак бяды» Міхаіла Пташука... Узровень айчынай рэжысуры — кажу гэта з поўнай адказнасцю — надзвычай высокі. Проста ўсё наватарскае, вострае, спрэчнае заўсёды з вялікай цяжкасцю прабівала сабе дарогу. Так было і ў апошні час. І гадамі, пяцігоддзямі, дзесяцігоддзямі маўчалі Элем Клімаў і Глеб Панфілаў, Атар Іаселіані і Булат Мансураў, Аляксей Герман і Віктар Грэб, Раман Балаян і Сяргей Салаўёў... Цяпер выяўляюцца факты, што ёсць у нас рэжысёры, якія паставілі па пяць-сем карцін, а мы іх не бачылі...

Колькі сіл, энергіі, часу страцілі яны на прабіванне сваіх вынашаных, выпакутаваных задум. А гады — самая каштоўная вартасць творчага чалавека — праходзяць, губляецца свежасць успрымання жыцця, вастрыцца рэагавання на праблемы. Пакрысе, паступова пасяляецца ў чалавеку «ўнутраны рэдактар», які загадзя нівеліруе чарговую задуму...

Зараз у нашым кіно адбываюцца вялікія змены. Расчышчаецца дарога ўсяму смеламу і сумленнаму, цяжэй робіцца жыць рамеснікам ад мастацтва. Але новае ніколі не даецца лёгка. На шляху да сур'эзнага, грамадска значнага кіно трэба шмат пераадолець. І перш за ўсё тую самую сістэму, пры якой наша вытворчасць ахвотней ідзе на загадзя асуджаныя «шэрыя» фільмы, чым на рынку, якая можа абярнуцца вы-

сокім творчым дасягненнем. Чаму мы не давяраем рэжысёрам, якія ўжо дзесяці гадоў адпрацавалі ў кіно і зарэкамендавалі сябе таленавітымі стужкамі? Чаму пры гэтым мы адкрываем экран для славытых «Піратаў XX стагоддзя» і іншай бездухоўнай кінамакулатуры, атручваючы свядомасць гледача пошласцю, безгустоўшчынай?

Калі гаварыць сур'эзна аб перабудове кіно, то нам трэба дамагца таго, каб накірунак кінамаграфічнай вытворчасці не на словах, а на справе садзейнічаў з'яўленню таленавітых, яркіх, няхай і спрэчных стужак.

І яшчэ: сёння ўсе гавораць пра перабудову, ківаючы ў першую чаргу на суседа. А яе трэба пачынаць кожнаму з сябе. Са сваіх адносін да справы. Упэўнены, што ні В. Распуціну, ні В. Астаф'еву, ні Э. Клімаву ці Г. Данелію перастроўвацца не трэба — яны заўсёды працавалі часна, па-грамадзянску адказна.

— Кажучы аб перабудове ў кіно, відаць, нельга замыкацца толькі на асабістых якасцях стваральнікаў фільмаў. Патрэбны круты паварот усёй нашай кінамаграфіі да надзённых тэм сучаснасці, да вострых праблем, якія раней ці то згладжваліся ў нашым кіно, ці то зусім замоўчваліся.

Якая тэма асабіста вас асабліва востра хваліла на сённяшні дзень, пра што, на ваш погляд, павінен у першую чаргу гаварыць сёння кінамаграф?

— Пра вайну і мір, пра высокую праяву гераізму і прашкурніцтва, прыстасаванства, пра вытворчасць і сям'ю — гэта значыць, пра жыццё ва ўсёй супольнасці яго фарбаў, адценняў, таноў. Іншая справа, што пра ўсё гэта трэба гаварыць сумленна, без фальшывага пафасу і зласлівага крытыкаства. Асабіста мяне ў апошнія гады вельмі хваліла тэма, якая, я ўпэўнены, павінна стаць галоўнай у нашым кіно, — тэма барацьбы за мір, сцвярдзенне магчымасці і неабходнасці чалавечай аднасці на асновах салідарнасці, справядлівасці, павагі адзін да аднаго. Удумаецца ў абсурднасць цяперашняй сітуацыі: сёння, калі чалавечы розум дасягнуў найвялікшых вышынь, калі навука сваімі рэальнымі адкрыццямі пераўзышла самыя неверагодныя прароцтвы фантастаў, калі створаны велізарныя матэрыяльныя перадамовы для шчаслівага, гарманічнага жыцця, — сёння ўся гэтая магучасць і дастаналасць накіраваны ідэалагічна агрэсіі, варожасці супраць самога чалавека, супраць чалавецтва.

У мінулыя стагоддзі яшчэ знаходзіліся філосафы, якія спрабавалі даказаць «карысць»

войнаў для чалавецтва, «неабходнасць» хоць бы кароткачасовых кровапусканняў. Здаралася, такога роду адкрыцці прызнаваліся нават навуковымі. Але сёння, калі чалавецтва назапасіла аграмадныя арсеналы зброі, здольнай шматразова знішчыць усё жывое на нашай планеце, падобныя «вынаходствы» могуць належаць толькі вар'ятам альбо блюзнерска цынічным чалавеканавісікам. І я не магу зразумець, як у наш неспакойны, выбухова-небяспечны час чалавек, што стаіць на чале магутнай дзяржавы, можа са спакойнай душой бласлаўляць ядзерную смерць ў нетрах Невады, як ён можа апладзіраваць танным стужкам, якія прапагандуюць нянавісць да нашага народа, як ён можа накіроўвацца на абед ці да абедні, аддаўшы перад гэтым загад бамбці сталіцу Лівіі...

Наша краіна змагаецца супраць ядзернага шаленства ўсімі даступнымі спосабамі. Не могуць, не павінны стаяць у баку ад гэтай усенароднай справы і мастакі, і ў першую чаргу майстры экрану. Вось і я, рэжысёр, якому бліжэй кіно паэтычнае, з першых гадоў творчасці і да сённяшняга дня за рэдкім выключэннем гавару пра вайну, пра тыя раны, якія застаюцца ў сэрцах людзей, што яе перанеслі, пра надзённую неабходнасць палярэзіць любымі спосабамі самую магчымае новую сусветнай вайны.

Заява «Ісык-Кульскага Форуму»

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1.)

сур'ёзныя небяспекі і пагрозы ў нашым абшарнавым праблемамі свеце. Як раней, так і цяпер прагрэсу чалавечтва часта перашнаджала нежаданне ўбачыць і прызнаць рэальнае становішча спраў. Сапраўднае мудрасць у тым, каб знайсці ў сабе дастаткова ўнулення, мужнасці і пранікліваці і зрабіць сэнна свядома тое, што мы будзем вымушаны зрабіць заўтра ў сілу неабходнасці. І таму мы не толькі павінны эстрапаляраваць цяперашняе ў будучае, але таксама творча удзельнічаць у яго фарміраванні. Гэта патрабуе новага нелінейнага мыслення, унулення, глыбокага пранікнення ў сутнасць праблем і новых прадагудаваемых ініцыятыў. Наша будучыня ўжо ніколі не будзе такой, якой яна была ў мінулым. Толькі тыя з нас, хто здольны ўбачыць скрытае, здолеюць і здзейсніць немагчымае. А значыць, нам неабходна мець свабоду для таго, каб ствараць, распусціць і зрабіць або выкладаць новыя спосабы мыслення, якія патрабуюць шматпланавасці і здольнасці ўспрымаць новае.

Новыя ідэі павінны распаўсюджацца на ўсе галіны нашага жыцця, уключаючы палітыку, ствараючы такім чынам новае мысленне ў кожнай краіне. Будучыня не павінна залежаць толькі ад рашэнняў, якія прымаюць палітыкі, і ад канфрантацый паміж асобнымі дзяржавамі. Велізарную ролю заклікаюць сыграць чалавечы гены, сіла ўнулення таленавітых людзей, ініцыятывы і адірцыці людзей навукі, мары пэстаў, спадзяванні простых людзей. І толькі ўсе гэта разам узятае паможа пасець зерне новага мыслення — агульнага і палітычнага.

Мы ведаем, што кіраўнікі краін, якія нясуць на сваіх плячах асноўны цяжар аднанасці, робяць усё магчымае, каб прысці да згоды аб будучым чалавечтва. Мы ўсе спадзяёмся, што яны знойдуць у сабе дастаткова мудрасці, натхнення і веры, неабходных для таго, каб пракласці шлях да будучага міру, прымальнага для ўсяго чалавечтва.

Менавіта таму мы прынялі вельмі своечасова запрашэнне Чынгіза Айтматава і прыехалі сюды, у Кіргізію, на берагі Ісык-Куля, акружанага велічымі гарамі Цянь-Шаня.

Мы спадзяёмся, што зерне, пасянае нам на Ісык-Кулі, даць багаты ўсход і што многія прадстаўнікі людзей творчасці ва ўсім свеце дадуць да нас у нашых намаганнях ствараць такі новы свет, пра які мы марым.

ПАД ЗНАКАМ ДРУЖБЫ

Якім пацвярджэннем далейшай дружбы і супрацоўніцтва паміж савецкім і ліванскім народамі сталі Дні савецка-ліванскай дружбы, што прайшлі на беларускай зямлі.

Сталіцу рэспублікі наведала дэлегацыя Таварыства ліванска-савецкай дружбы на чале з членам ЦК Прагрэсіўна-сацыялістычнай партыі Лівана Фуадам Сальманам, у якую ўваходзілі вядомыя палітычныя і грамадскія дзеячы, прадстаўнікі культурных колаў. Госьці былі прыняты Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Г. С. Таразевічам, сустрэліся з кіраўніцтвам і актывістамі Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, наведвалі Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, ВДНГ БССР.

Вечар прадстаўнікоў грамадскасці сталіцы рэспублікі, прысвечаны Дням савецка-ліванскай дружбы, адбыўся ў Доме літаратара, на якім выступілі старшыня прэзідыума Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі А. Ваніцікі і кіраўнік ліванскай дэлегацыі Фуад Сальман.

Дні падарылі мінчанам і гасцям горада-героя знаёмства з шэрагам выставак. У кіназатры «Масква» адкрылася экспазіцыя, якая мовай здымкаў рас-

Пра сваю творчасць расказвае Поль ГІРАГАСЯН.
Фота Ул. КРУКА.

казвае аб супрацоўленні гераічнага народа ізраільскім захопнікам. Поруч другая цікавая экспазіцыя, што знаёміць з развіццём турызму ў Ліване. Свет вачыма ліванскіх дзяцей — такую назву можна даць выстаўцы ў мінскім Палацы піянераў і школьнікаў. Мірнае неба над галавой, абаронцаў Радзімы маюць дзеці Лівана.

З ліванскімі пісьменнікамі гутарыць Максім ТАНК.

МУЗЫКА — НАРОДУ

18 настрычніка ў Маскве адбылася ўстаноўчая канферэнцыя Усесаюзнага музычнага таварыства. З дакладам пра задачы Усесаюзнага музычнага таварыства ў святле рашэння XXVII з'езда КПСС выступілі старшыня яго аргкамітэта, першы сакратар праўлення Саюза кампазітараў СССР Ц. Хрэні-

каў. Ён адзначыў, што за апошні час пытаннем развіцця культуры надае пільную ўвагу Цэнтральны Камітэт партыі, які прыняў шэраг важных рашэнняў, накіраваных на паскарэнне развіцця культурнага будаўніцтва. Сама рэалізацыя ідэяў да рэалізацыі ідэяў стварэння Усесаюзнага музычнага таварыства, закліканага садзейнічаць музычнай асвеце мас, далучэнню іх да высокай музычнай культуры. Канкрэтныя правы і паўнамоцтвы, прадстаўленыя таварыству, дазваляць дзейна ўплываць на музычнае жыццё краіны.

Удзельнікі канферэнцыі абмеркавалі статут Усесаюзнага музычнага таварыства, вызначылі канкрэтныя задачы, што стаяць перад гэтай новай грамадскай арганізацыяй.

зацый, сістэмы справаздачнасці, аплаты працы артыстаў. Таму галоўнай задачай, якую трэба вырашыць неадкладна, з'яўляецца выпрацоўка абгрунтаванай структуры кіравання, сістэмы планавання і фінансавання трывала-канцэртнай работы. Куль планаванне канцэртнай работы і кантроль за выкананнем планаў заснаваны толькі на колькасных паказчыках. Да гэтага часу не распрацаваны якасныя крытэрыі дзейнасці філармоній.

Мы заклікаем вялікіх майстроў неслі мастацтва ў масы, ды яны і не ўяўляюць сваёй дзейнасці без сустрэчы з самай шырокай аўдыторыяй. Але часам на месцах выканаўцаў не ствараюць элементарных творчых і бытавых умоў. Чаму артыст, перш чым выступіць перад людзьмі, павінен выцерпець масу нязручнасцей, чаму так цяжка наведць парадак у не патрабуючай вялікіх намаганняў справе? Неабходна ўсяго толькі элементарная культура чалавечых узаемаадносін і службовая адказнасць.

Уяна прыніжаны роля, адказнасць мастацкіх саветаў і партыйных арганізацый у стварэнні новых праграм, фарміраванні рэпертуарнай палітыкі, павышэнні професіянальнага майстэрства артыстаў, ва ўсталяванні спрыяльнага маральнага клімату ў калектывах.

Цэнтральны Камітэт прызнаў неабходным умацаваць матэрыяльна-тэхнічную базу музычнай культуры. У бліжэйшае дзесяцігоддзе ў сарака гарадах краіны намечана пабудаваць 42 канцэртныя залы, сотні дамоў культуры, тысячы клубу. Перад Міністэрствам культуры СССР, мясцовымі арганізацыямі стаіць адказная задача: стварыць добрыя, сучасныя прэекты з улікам айчынных воліты, вопыту замежных краін, аснасціць залы сучасным абсталяваннем.

Неабходна, каб усе зацікаўленыя арганізацыі і ведамствы вызначылі сваё месца ў перабудове канцэртнай справы, зрабілі ўсе, каб гледачы, слухачы адчулі рэальныя зрухі ў яе змесце. Пара пераходзіць ад слоў да справы, практыкай дэкаваць сваё разуменне, сваю шчырасць, права займацца гэтай справай.

ТАСС

На жаль, людзі да многага прывыкаюць, у тым ліку і да пастаяннай небяспекі. Паступальны рух жыцця — хтосьці нарадзіўся, хтосьці дасягнуў сталасці, хтосьці прыйшоў да рубяжка адпушчанага яму веку — растваряе ў плыні штодзённасці адчуванне трывожнага набату, што гучыць над светам і над кожным чалавекам паасобку. Маё пакаленне памятае, якое жудаснае ўзрушэнне выклікала ў свеце першая атамная бомба, скінутая на Хірасіму. Маладое пакаленне Захаду прайшло тады праз агульны паўеў усёдазволенасці, бо крах свету здаваўся хуткім і неадольным. Але вось мінула гады, атамная пагроза стала звыклай і таму нібыта не такой небяспечнай. Але ў тым і справа, што цяпер небяспека катастрофы ўзраста ў шмат разоў, яна павялічылася за кошт вытанчанасці ўзбраенняў, назапашвання іх арсеналаў і, нарэшце, за кошт вольнай адаптацыі чалавечтва да ядзернай пагрозы. І вельмі правільна, што пра яе ў ярасці і болей нагадваюць такія адкрытыя, набатныя фільмы, як «Ідзі і глядзі», «Знак бяды». Яны не даюць прыспаць нашу пільнасць, яны мабілізуюць нашу ўсенародную

волю і жаданне жыць у міры з усімі, хто гэтага хоча.

Да ўрокаў мінулай вайны звяртаюся і я ў сваім новым фільме «Пераправа», здымаючы якое нядаўна пачалі каля Львова. Гэта стужка незвычайная. Справа ў тым, што мы звяртаемся да матэрыялу і падзей мала даследаваных, ва ўсякім выпадку ў савецкім кіно. Дзеянне нашай стужкі адбываецца ў 1944 годзе на тэрыторыі Польшчы. Гэта быў час, калі, апыраджаючы Чырвоную Армію, сюды з баямі ўступілі савецкія партызанскія атрады, каб весці барацьбу з фашыстамі, падарваць знутры магутныя нямецкія групы. Ці трэба гаварыць, з якімі складанасцямі — гістарычна і псіхалагічна непазбежнымі — даялося сустрэцца там нашым людзям...

Тут трэба сказаць пра тое, што тагачасная абстаноўка ў Польшчы была няпростай. У краіне існавала шмат палітычных групавых, узброеных фарміраванняў краіне супярэчлівага толку. Хапала і рознага роду прафашысцкіх, антысавецкіх арганізацый, якія саялі варажасць да нашага народа, да мэт і задач Чырвонай Арміі. І вось у гэтых складаных абставінах простыя людзі з савецкіх і польскіх партызанскіх атрадаў

хутка зразумелі адзін аднаго, агульна высокая мэта — барацьба з фашызмам, вызваленне народаў ад карычневай чумы — аб'яднала іх у адзіным парыванні, расчысціла тыя завалы хлусні, дэзінфармацыі, варажасці, якія ўзніклі па волі польскага эміграцыйнага ўрада. Які ўжо некалькі гадоў знаходзіўся ў Лондане і ні ў якой меры не выяўляў інтарэсаў свайго народа, па волі варажых групавых. Логіка гісторыі, хочам мы сказаць сваім фільмам, пераконвае: мы моцныя, калі дзейнічаем сумесна супраць сусветнай рэакцыі, калі верым адзін аднаму, калі змагнемся поруч за светлую будучыню чалавечтва.

Такім чынам, гэтая карціна, хоць яе дзеянне і адбываецца больш за сорок гадоў назад, уяўляецца мне актуальнай, надзённай, яна мае вельмі сучаснае гучанне. Бо ў цяперашняй міжнароднай абстаноўцы, калі сілы зла не стамляюцца наладжваць у свеце розныя правакацыі, якія абарочваюцца трагедыямі народаў, бязвінна пралітай крывёй, насаджэннем страху і адчаю, — разумнай альтэрнатывай усяму гэтаму можа быць толькі салідарнасць усіх міралолюбных сіл, іх яднанне пад сцягам братэрства, гуманізму, свабоды. Я спадзяюся, што менавіта так будзе прачытана наша карціна, якую мы здымаем разам з польскімі кінематаграфістамі. Гэта будзе

наша агульнае мастакоўскае сведчанне пра тыя ахвяры, што панеслі нашы народы ў барацьбе супраць фашызму, пра тыя маральныя каштоўнасці, якія былі выкаваны ў агні гэтай барацьбы і якія памагаюць нам будаваць сваё адносіны сёння. Нарэшце, гэта будзе наш агульны заклік да разумнага ўладкавання свету, які выключыць зло, агрэсію, войны.

—Здымкі гэтай двухсерыйнай карціны яшчэ наперадзе. Я ж хачу вярнуцца на некалькі гадоў назад. Адрозні ж пасля заканчэння работы над «Палескай хронікай» мы з вамі гаварылі пра будучыя фільмы, пра новыя задумы. У ліку самай неадкладнай першачарговай вы называлі работу над «Фіестай 1945 года» — жаданнем падзяліцца з гледачамі ўспамінамі пра сваё дзяцінства, што выпала на вайну, пра пануты, перанесеныя ў сямейным лагеры пад Аахенам, пра першыя дні свабоды, калі фашызм быў пераможаны і народы Еўропы вярталіся да мірнага жыцця. Тая задума, адчуваўся па ўсім, была вамі выпактавана, вынашана, але... Нядаўна вы знялі «Меншы сярэд братоў», цяпер воль — «Пераправа». Значыць, «Фіеста...» зноў адкладваецца!..

— На жаль, жыццё рэжысёра поўнае нечаканасцей. Часам даводзіцца ставіць не тое, што табе хочацца ў гэтую хвіліну, а тое, што больш адпавядае інтарэсам студыі, патрэбам часу. Хоць я не разглядаю пастаноўку «Меншага сярэд братоў», «Пераправы» як здраду сабе, сваім задумам. Не, гэта для мяне працяг адной гавор-

кі — пра жахлівае аблічча вайны, пра пошукі гармоніі ў адносінах паміж народамі. Пра гэта ж, як вы помніце, была і задума «Фіесты...». Ужо шмат гадоў мяне не пакідаюць успаміны аб дзіўным імгненні ў гісторыі нашай планеты — вясне і леце 1945 года, калі народы, пераможшы страшнага ворага, перажылі чатыры гады неверагодных пакут, страт, на хвіліну паверылі, што з гэтага часу на зямлі ўсталявацца вечны мір, братэрства, здаровы розум. Тады, вясной 1945 года, немагчыма было нават уявіць, што пасля гэтулькіх пакут, пасля пагібелі 55 мільёнаў чалавек у некага хоціць цыннізму, вар'яцтва, каб марыць пра новую крываваую бойню. Тым светлым спадзяванням чалавечтва не суджана было здзейсніцца, ды сіла і інтэнсіўнасць гэтай агульнай веры дагэтуль саграюць маё сэрца.

Вось пра тую чароўную вясну 1945 года, якая з'яднала народы ў агульную сям'ю, мне і хочацца нагадаць сёння, калі над светам, нібыта страшны дамокляў меч, вісіць пагроза ядзернага пажару. Так, «Фіеста...» адсоўваецца год за годам, але цяпер, пераступіўшы парог п'ятідзесяцігоддзя, я павінен, абавязаны зняць гэтую карціну. Бо чым больш цяжкая мэта, тым больш яна жаданая...

Алесь РАЗАНАЎ

пілася ў яго ямы,— нібы скрозь зямлю праваліўся, кудысьці прапаў...

І пачалі яшчэ горай людзі баяцца лесу: там водзяцца рысі, там водзяцца лісы, мядзведзі, ваўкі і — пасткі.

Аскепкі

Люстэрка, у якое я бачыў сябе, расцялася на аскепкі — і кожны аскепак расказвае мне пра сваё, і кожны гаворыць са мной па-свойму...

У адным — сціскаючы шчыт і меч, я ваюю на полі бою, сяджу на ўзбярэжжы вялікай ракі — у другім, у трэцім — драўлянай сахою ару палетак, праз урвішчы і кустоўе ўцякаю ад націгачоў — у чацвёртым, у пятым — схіляючыся ля горна, спляўляю серу і ртуць...

Я спрабую злучыць аскепкі ў адно, але пярэчаць сколы, спрабую ўсіх гэтых — такіх разнаісных — людзей пазнаёміць паміж сабой, але не дазваляюць краі...

Ты, загнаны ўцякач, за якім небяспека цікуе хвіва, ты, засяроджаны ў позе лотасу ёг, ты, руплівы ратай, ты, рымлянін ваяўнічы, і ты, чарадзея-алхімік, хіба вы нічога-нічога не ведаеце пра мяне?!

Я той, хто стаіць проці вас, і ўзважвае вашы жыцці, і пераходзіць з аскепка ў аскепак, не ранычыся аб краі.

Прыкметы

Каб адгарадзіцца ад выпадку, мы абгарадзілі сябе каменнай сцяною, забрукавалі дол, паставілі грамаадводчы, уклалі законы, распланавалі сваё жыццё далёка наперад — на дзесяцігоддзі, стагоддзі, але...

Але на самым пачатку лета зажоўкла бярэзіна ў скверы, але каля самае ратушы раптам, з палёту, упала мёртвая птушка, але загарчэла вада ў студнях, але старыя людзі спыняюцца на дарозе і кажуць: «Мы чуем, як плачучы нашы бацькі...»

Лясная дарога

Едзем на возе з Хведаркам Барадатым па даўняй лясной дарозе.

Павыступалі з зямлі вузлаватыя карані, быццам чыесьці крыкі і нараканні.

Апавядае Хведарка Барадаты, як шмат тут чаго за вякі адбылося: як людзі людзьмі пераймаліся, як людзі людзьмі рабаваліся, як забіваліся людзі людзьмі...

Я ведаю, — кажа ён, — толькі трохі, ды ўсё, што было тут, да самых апошніх драбніц, адкрыецца на судзе, на тым страшным судзе, дзе ўзважвацца будзе людскія душы.

Просяцца ў нас, каб падвезлі, каго даганяем: дзядзькі, дзедзіцы, малэдзіцы, падлеткі, жанкі, старыя, — і мы іх бяром, бо ўсе, хто ні ёсць на гэтай дарозе, ужо не староннія нам, не чужыя, ужо, нейкім чынам, сваяе.

Зыбаецца воз па пяску, ляскача воз па карэнні, Хведарка Барадаты махае лейцамі і паганяе каня...

Цесна пасеўшы, усім хаўрусам, едзем па даўняй лясной — па людскоў! — дарозе, едзем на страшны суд.

Ланцуг

На панадворку сабакі: на ланцугу.

Яны адважныя — дакуль дазваляе ланцуг, куслівыя — дакуль дазваляе ланцуг, брахлівыя — дакуль дазваляе ланцуг, і злуоцца яны на ланцуг таксама — дакуль дазваляе ланцуг.

Наводдалі, вакол іх, блукаюць ваўчыныя зграі.

Яны прынюхаюцца да сабак, прыслухоўваюцца да сабак, але бліжэй усё

роўна не падступаюць: не дазваляе ланцуг.

Што прымушае нас незаўважна пераходзіць з гадзіны ў гадзіну, з дня ў дзень, з году ў год і не дазваляе спыніцца?

Рэчка цячэ — і знаходзіць дарогу да мора, дрэва расце, урастаючы ў час і прастору,

і адкрывае ў сабе, жывучы, чалавек неабсяжнасць, дзе свеціць новае сонца і новы сэнс.

Нешта глядзіць на мяне маімі вачамі, слухае, што я кажу, маім сыхам, думае пра жыццё маёй думкай...

А на драўляным парозе сядзіць нядужы стары чалавек, яму ўжо цяжка выходзіць з хаты і ў хату вяртацца — цела ўвабрала ў сябе свой шлях і стала само парогам: што чалавеку дапамагае, урэшце, пераступіць і праз гэты парог?!

Паспелі зярняты — і адшукалі глебу, а паспявалі — туліліся да сцябліны. Крычу — адгукваецца рэха. Маўчу — адгукваецца ціша. Заходзіць сонца ў мой сон. І час, як рэльеф невядомай мясціны сведчыць, дзе ёсць мы і дзе нас няма.

Палёт

Дакуль мне яшчэ трываць?

Птах, з якім я лячу праз імлістую бездань часу, з няволі — у вызваленне, са скрухі — у радасць, з цемры — у светлыню, паварочвае да мяне галаву і кажа:

датуль, пакуль хопіць часу, датуль, пакуль хопіць цябе самога, датуль, пакуль хопіць нас...

Я кармлю птаха сваім целам, паю сваёю крывёю і перастаю ўжо адрозніваць, дзе ён, а дзе я, а дзе час...

Усё загойваецца на мне маё цела, усё аджывае ўва мне мая кроў, усё патрабуе птаха сабе новай эжы,

і ўсё доўжыцца праз стагоддзі наш нерухомы палёт.

Адгэтуль

Крэсліць вакол мяне доля свае заклёны-кругі. Груган сядзіць на вяршаліне дуба. Складаюцца зоркі ў знакі нераспазнанай карты. Аспрэчвае мэта, што ёсць. Сны зберагаюць, што трочу. Ці самы апошні круг-небакрай?

За мною, ўдалечыні, зноў зелянеюць лясы, зноў палавее жыта, зноў белымі, сінімі, жоўтымі кветкамі ўпрыгожваюцца лугі...

Але не магу я вярнуцца туды, дзе ўжо быў, — проці сваіх слядоў, і не магу затрымацца тут, дзе знаходжуся сёння.

Мая прастора — мяжа. Мой час — вастрыё. Мой шлях — шлях агню: адгэтуль.

Пасткі

Каб не баяцца хадзіць у лес, панастаўлялі аднавяскоўцы ў лесе ўсялякіх пастак: на ліса, на рысь, на ваўка, на дзіка, на мядзведзя...

Пайшоў Сымон паглядзець, што трапілася ў яго самаловы, — трапіўся ў нечую сам, пайшоў Тарас паглядзець, што трапілася ў яго петлі, — забытаўся сам у нечай, пайшоў Дамінік паглядзець, што тра-

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Супрацоўнікі выдавецтва «Беларусь» сустрэліся з Алесем Адамовічам і Васілём Быкаўм. Сустрэча была прымеркавана да выхаду альбома «Васіль Быкаў», аўтарам тэксту якога з'яўляецца А. Адамовіч. У ходзе гаворкі былі закрануты праблемы развіцця літаратуры ў святле рашэнняў партыйных і пісьменніцкіх з'ездаў, пытанні сувязі творцаў з жыццём.

Справа налева: В. Быкаў, А. Адамовіч і загадчык рэдакцыі фотавыданняў выдавецтва «Беларусь» А. Фомчанна.

Фота Ул. КРУКА

У ФОНД МІРУ

Чарговы літаратурны вечар у Палацы Беларускага прыватнага Дня нараджэння камсамола рэспублікі. Натуральна, што сярод яго ўдзельнікаў найперш былі тыя, хто за творчасць сваю ўдасцеены ганаровага звання лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола рэспублікі.

Аматары паэзіі і песні сустрэліся з Р. Барадуліным, М. Мятліцкім, У. Няжлявым, Г. Пашновым, Я. Янішчыц, кампазітарамі У. Буднікам і А. Чырнуном, песні якіх выканаў А. Цівуноў. Збор ад вечара перададзены ў Савецкі фонд міру.

Фота Ул. КРУКА

ВЫСОКАЙ ПАЭЗІІ ЎЗЛЁТ

Віцбачане добра ведаюць і любяць творчасць свайго земляка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР і прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Генадзя Бураўкіна, таму не выпадкова, што так ахвотна кіраваліся ішчаслівыя чынікі — жадаючых было куды больш, чым тых, хто меў запрашальныя білеты — у мінулы пятніцу ў тэатр імя Якуба Коласа, дзе меўся адбыцца ўрачысты вечар, прысвечаны 50-годдзю паэта.

Вечар адкрыў першы сакратар Віцебскага гаркома КПБ А. І. Образаў. Ён сардэчна вітаў гасцей і перадаў слова выдучаму вечара сакратару праўлення Саюза пісьменнікаў БССР А. Жуку, які адзначыў важкі ўклад Г. Бураўкіна ў развіцці савецкай шматнацыянальнай літаратуры, найперш — паэзіі.

Юбіляра гарача віталі народны пісьменнік Беларусі В. Быкаў, Р. Барадулін, С. Законнікаў, В. Блакіт, У. Скарынкін, кампазітар Э. Ханок, народны артыст БССР У. Куляшоў, Герой Сацыялістычнай Працы — шліфавальшчык Віцебскага заводу імя Камінтэрна М. Цітоў, швачка фабрыкі «Сцяг індустрыялізацыі» М. Анібраева, машыніст-інструментар лакаматывага дэпо Я. Чарвякоў; другі сакратар Расонскага РК КПБ Г. Шаршнёў, студэнтка філалагічнага факультэ-

тэта Віцебскага педагагічнага інстытута Тацяна Гаравых. Яны гаварылі пра яркі і шматгранны талент Г. Бураўкіна, — адзначалі, што ён з тых творцаў, якія заўсёды трымаюць прыгожае пульт часу, чуйна рэагуючы на змены ў жыцці грамадства, падкрэслівалі, што паэзія яго песенная ў сваёй аснове. Ці не таму ўжо дзсяткі вершаў, напісаных паэтам у розныя гады, пакладзены на музыку вядомымі кампазітарамі, сталі папулярнымі песнямі.

У гэтым змаглі пераканацца і прысутныя. Артысты акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа па-майстэрску выканалі кампазіцыю па вершах Г. Бураўкіна, а заслужаныя артысты БССР Т. Раеўская і Л. Бартневіч і самадзейныя выканаўцы праспявалі песні на словы паэта.

На вечары прысутнічаў і выступіў першы сакратар Віцебскага абкома Кампартыі Беларусі У. В. Грыгор'еў.

Тэкст і фота Ул. КРУКА

ВІНШУЕМ!

За вялікія заслугі ў развіцці музычнага мастацтва салісту-інструменталісту Беларускай дзяржаўнай філармоніі АЛОУ-НІКАВУ Ігару Уладзіміравічу прысвоена ганаровае званне заслужанага артыста Беларускай ССР.

МУ Уладзіміру Мікалаевічу прысвоена ганаровае званне заслужанага работніка культуры Беларускай ССР.

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР за заслугі ў развіцці самадзейнай народнай творчасці і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці дырэктару Крупіцкага цэнтральнага Дома культуры Мінскага раёна ГРО-

За заслугі ў развіцці харэаграфічнага мастацтва і ў сувязі з васьмідзясяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў народную артыстку Беларускай ССР НІКАЛАЕВУ Аляксандру Васільеўну Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

ВАСИЛЬ БЫКОВ

ТРЕТЬЯ РАКЕТА
СОТНИКОВ
ОБЕЛИСК
ДОЖИТЬ ДО РАССВЕТА
ЕГО ПАПАМЫН

ПОВЕСТИ

В. БЫКОВ. Третья ракета. Сотников. Обелиск. Дожить до рассвета. Его батальон. Переклад з беларускай, М. «Советский писатель», 1986.

Яшчэ адно перавыданне найбольш вядомых твораў народнага пісьменніка Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі В. Быкава. На рускую мову яны перакладзены аўтарам, а таксама М. Гарбачовым і Г. Куранёвым. Пры знаёмстве з гэтымі апавесцямі В. Быкава ажываюць драматычныя старонкі барацьбы савецкага народа з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, паўстаюць велічныя характары людзей, няскораных суровымі абставінамі.

М. СТРАЛЬЦОВ. Падарожжа за горад. Апавесць. Апавяданні. Для старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1986.

У гэтай кніжцы М. Стральцова, якая пабачыла свет у серыі «Бібліятэка юнацтва», прадстаўлены найбольш значныя празаічныя творы вядомага пісьменніка. Герой апавяданняў шукаюць сваё месца ў жыцці, задумваюцца над вечнасцю маральных крытэрыяў. У апавесці «Адзін лапаць, адзін чунь» паўстае свет ваеннага маленства.

У. МАШКО. Як я быў вундэркіндам. Апавесць. На венгерскай мове. Будапешт, 1985.

Творчасць Уладзіміра Машкова нарыстаецца папулярнасцю ў юных чытачоў. Пісьменнік добра ведае псіхалогію дзяцей, бярэ сітуацыі, як нажучэ, з самога жыцця. Тое, што адбываецца з героем апавесці «Як я быў вундэркіндам» Севам, у гэтым сэнсе не выключэнне. Жыў што ні ёсць самы звычайны на свеце хлопчык. Але аднойчы бабуля выявіла, што ён адрозніваецца ад іншых дзяцей. З гэтага ўсё і пачалося... Твор напісаны дасціпна, з уласцівым аўтару гумарам. Няма сумнення, што гэтая кніжка прыйдзецца даспадобы і венгерскім хлопчыкам і дзяўчынкам.

КРЫТЫКА БІБЛІАГРАФІЯ

— Паважаны Віктар Антонавіч, як у святле новых паведаў, у атмасферы абнаўлення і перабудовы успрымаюцца і асэнсоўваюцца праца і рашэнні IX з'езда пісьменнікаў Беларусі і VIII з'езда пісьменнікаў СССР?

— Праграмныя планы партыі, прынятыя на XXVII з'ездзе КПСС і акрылены адобраныя ўсім савецкім народам, вядома ж, самым неспрэчным чынам уплывалі на агульную атмасферу ходу пісьменніцкіх з'ездаў—IX рэспубліканскага і VIII ўсесаюзнага. Ды інакш і быць не магло. Дакладна адчуты і выяўлены партыяй у народнай свядомасці велізарны патэнцыял гатоўнасці да рэвалюцыйнага абнаўлення жыцця не мог не быць успрыняты як натхняючы стымул да вышэй-

дзее ў культурным і духоўным жыцці рэспублікі, краіны. Несумненна, што IX рэспубліканскі і VIII ўсесаюзны з'езды будуць мець яшчэ большае значэнне і акажуць яшчэ глыбейшае ўздзеянне на літаратурны працэс менавіта таму, што яны рыхтаваліся і праводзіліся ва ўмовах усеагульнага грамадскага ўздому, створанага рэвалюцыйна смелымі, накіроўванымі рашэннямі XXVII з'езда КПСС.

— Што вы можаце сказаць пра стан сучаснай крытыкі і літаратуразнаўства, ці падзяляеце вы тыя папяркі ў адрас крытыкі, якія прагучалі з

Час, жыццё, літаратура

вялікім недахопам сучаснай крытыкі з'яўляецца не тое, што яна калі-нікالی памылялася ў канкрэтных ацэнках у бок захвальвання (на фоне «шэрай» плыні, бывае, так хочацца вылучыць твор за яго хоць бы асобныя ўдачы), а тая відочная акалічнасць, што крытыка, маючы ў сваім актыве нямала працаздольных, прафесійна-надрыхтаных, таленавітых, адданных сваёй справе людзей, недастаткова дзейсна ўмешвалася ў бягучае жыццё, слаба ўплывала на вынікі грамадскіх

юзнага маштабу. Я маю на ўвазе кнігу А. Адамовіча «Нічога важней», выдадзеную ў 1985 годзе ў маскоўскім выдавецтве «Советский писатель». Яна адкрывае цэлы цыкл манатрафічных публікацый супрацоўнікаў нашага інстытута, прысвечаных даследаванню тэмы «Народны подзвіг у Вялікай Айчыннай вайне і мастацкі вопыт беларускай літаратуры ў кантэксце рускай і іншых літаратур» (ужо выйшлі манатрафіі М. Тычыны «Народ і вайна», В. Каваленкі «Агульнасць лёсаў і сэрцаў», В. Жыбуля «Кла-

ШАРА асэнсавання

На пытанні крытыка А. СІДАРЭВІЧА адказвае дырэктар Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР В. А. КАВАЛЕНКА

шай патрабавальнасці ў галіне мастацкай творчасці, да абноўленага і больш паглыбленага аналізу ў падыходзе да фактаў сучаснага літаратурнага жыцця. Маё агульнае ўражанне ад пісьменніцкіх з'ездаў, як і ўражанне, мабыць, усіх дэлегатаў і гасцей гэтых з'ездаў—вельмі высокі, за рэдкім выключэннем, грамадзянскі напад выступленняў, усхваляваная ўзрушанасць залы і яе таксама абвострана чулы грамадзянскі настрой, яе нецярплівае чаканне ад кожнага выступлення грамадзянскіх і навізны думкі, няўступлівая бескампраміснасць ў разглядзе негатывных з'яў як у грамадскім жыцці, так і ў літаратурным працэсе. Наватарскі дух партыйнага з'езда поўнаасцю вызначаў палітычнае, маральнае і ідэйна-мастацкае крэда пісьменніцкіх з'ездаў—і гэтым тлумачыцца ў першую чаргу высокі пафас патрабавальнасці, які дамінаваў у змесце выступленняў амаль усіх прамоўцаў.

Так, і рэспубліканскі і ўсесаюзны з'езды пісьменнікаў прайшлі, як ніколі, у рэчышчы паглыбленага самааналізу і самакрытыкі. Аднак сёння, калі падзеі, звязаныя з працай пісьменніцкіх з'ездаў, аддаляюцца ў часе, калі спадае першапачатковая эмацыянальная ўзрушанасць тых дзён, натуральна настане пара больш цвярозага і аналітычнага ўзважвання агульнага значэння сказанага і адкрытага на з'ездах. Напрыклад, па маім меркаванні, на ўзровень працы IX з'езда пісьменнікаў Беларусі зніжана паўплывала тое, што на ім не выступіў ніводны сакратар праўлення, не ўзялі слова старэйшыя пісьменнікі, якія валодаюць дасканалым майстэрствам, слаба чуцен быў голас маладых, мала выступіла баявых крытыкаў, «шэрая» плынь у літаратуры асуджалася пераважна ананімна. У некаторых выступленнях залішнім быў амбіцыйны пафас. Хоць і на рэспубліканскім і на ўсесаюзным з'ездах крытычны настрой выявіўся вельмі моцна, але ён выявіўся, як правіла, у агульным плане. Канкрэтна-пазітывных прапаў, як пазбавіцца ад існуючых недахопаў у грамадскім і літаратурным жыцці, выказана было мала. Ад многіх выступленняў стваралася ўражанне, што прамоўца, ставячы грандыёзныя задачы па перабудове перад іншымі, чамусьці выключачэ з гэтага працэсу самога сябе.

Тым не менш пісьменніцкія з'езды—заўсёды важнейшая па-

трыбуны пісьменніцкіх з'ездаў? Як на вашу думку, ці не заслугоўвае крытыкі і стан літаратуразнаўства таксама?

— Калі крытыка крытыкі на з'ездах сапраўды была даволі абвостранай, то крытыка стану літаратуразнаўства, бадай, адсутнічала поўнаасцю. Дасягненні сучаснага савецкага літаратуразнаўства нават падкрэсліваліся. Аднак гэта не значыць, што ўзровень сучаснага літаратуразнаўства, асабліва беларускага, здавальняючы. Не. Неабходнасць перабудовы для літаратуразнаўства таксама вельмі адчувальная: важнейшыя творы мінулага патрабуюць сёння абноўленага, сучаснага прачытання. Ці будзе гэта зроблена? Трывожыць тое, што многія недахопы крытыкі амаль у такой жа меры ўласцівы сучаснаму беларускаму літаратуразнаўству. Гэта ў першую чаргу—слабы сацыяльна-філасофскі і эстэтычны аналіз зместу мастацкага твора, недастатковы выхад думкі ў сучаснае грамадскае жыццё, непрыхвацкая звычайна да трафарэтнага мыслення, абачлівасць пазіцыі, апісальнасць, невыразнасць агульнай канцэпцыі.

Што датычыцца крытыкі крытыкі на з'ездах, то яна апыралася на сур'езныя заўвагі, зробленыя ў адрас літаратурна-мастацкай крытыкі з трыбуны XXVII з'езда КПСС. Беспадстаўнае захвальванне, разліковае кампліментаршчына, бессаромнае абслугоўванне амбіцыйных пісьменніцкіх прэтэнзій і самалюбстваў, абцякаемасць фармулёвак і няпэўнасць ацэнак—вось важнейшыя недахопы сучаснай крытыкі, пра якія так або інакш гаварылася як на рэспубліканскім, так і на ўсесаюзным з'ездах. Аднак разам з тым у многіх выступленнях справядліва адзначалася, што ў жанры крытыкі з'яўляліся творы глыбокага сацыяльнага прадбачання, творы аб'ектыўна і аналітычна, што крытыка перажывае свой прыніжаны стан не заўсёды па ўласнай віне, што тэмпы яе развіцця і сіла наступальнага пафасу ў многім залежаць ад пазіцыі рэдакцый часопісаў і газет, ад пазіцыі выдавецтваў, для якіх, бывае, вострая крытычная ацэнка сучаснага стану літаратуры па многіх прычынах аказваецца непажаданай.

Вядома, кампліментарнае захвальванне—гэта адступленне ад сутнасных задач крытыкі, хоць, думаю, заўсёды варта памятаць, што не ўсякая крытычная бязлітаснасць можа быць плённай. На мой погляд,

працэсаў, а значыць і на ход літаратурнага жыцця.

— Скажыце, калі ласна, што зроблена Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР за мінулыя пяцігодкі? Ці з'яўляліся публікацыі, якія б сталі падзеяй у жыцці грамадства? Ці не здаецца вам, Віктар Антонавіч, што «шэрая» плынь—бяда не толькі літаратуры, але і крытыкі, і літаратуразнаўства? Літаратуразнаўчыя працы часта пішуцца казіннай, псеўданавуковай мовай, і робяцца фантычна недаступнымі для звычайных людзей, неспецыялістаў, ці можна нейкім чынам пазбавіцца гэтых недахопаў? І, безумоўна, скажыце некалькі слоў пра планы Інстытута літаратуры на будучыню.

— За мінулыя пяцігодкі сіламі супрацоўнікаў Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы выпушчана 42 манатрафіі і 14 зборнікаў артыкулаў, 16 брашур, надрукавана 740 артыкулаў і рэцэнзій у часопісах, калектывных зборніках і газетах, у тым ліку 8 кніг і 40 артыкулаў убачылі свет ва ўсесаюзных выдавецтвах і перыядычных органах друку, 2 кнігі і 25 артыкулаў апублікаваны за мяжой. Агульны аб'ём публікацый супрацоўнікаў за пяцігодку склаў каля 1140 друкаваных аркушаў, прычым большая палова публікацый прысвечана сучасным праблемам літаратурнага жыцця. Акрамя таго, выдадзена 23 тамы з каментарыямі збору твораў буйнейшых беларускіх пісьменнікаў. Лічы гавораць самі за сябе. Аднак галоўнае дасягненне, вядома, не ў лічбах. Сапраўдныя вартасці вымяраюцца якасцю. Ці ёсць публікацыі, якія сталі падзеяй у духоўным жыцці? Пытанне складанае і адназначна адказаць на яго цяжка. Папершае, крытыка і літаратуразнаўства—такі жанр, які пакуль што не мае, на жаль, масавай чытацкай аўдыторыі, а значыць і належнай папулярнасці нават у тым выпадку, калі кніга напісана выдатна, не кажучы ўжо пра яе прыстойны прафесійны ўзровень. Ды пры існуючых тыражах крытычная кніга і не можа стаць папулярнай. Па-другое, нават у самых развітых літаратурах крытычныя публікацыі, якія ўспрымаліся б як падзея ў строгім сэнсе гэтага слова, дужа рэдкія, бо яны могуць узнікаць, як правіла, толькі ў сувязі і на аснове моцных прарываў наперад філасофскага мыслення. І ўсё ж я, стараючыся не страціць крытычнага пачуцця, асмелюся рызыкнуць і сказаць, што некаторыя даследаванні супрацоўнікаў інстытута набываюць значэнне падзеі ў духоўным жыцці нават усеса-

січная трагедыя і беларуская проза пра вайну», выйдучы ў хуткім часе кнігі М. Ароўкі «Вайна і паэзія», Л. Гараніна «Вялікая Айчынная вайна ў сучаснай дакументальнай літаратуры», Э. Гурэвіч «Нашы боль і трывога. Дзедзі, вайна, літаратура»). Гэтую фундаментальную працу аўтарскі калектыв прысвяціў 40-й гадавіне вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 40-й гадавіне Перамогі савецкага народа над гітлераўскай Германіяй. Аднак кніга А. Адамовіча галоўная, вядучая ў гэтым цыкле. У ёй вельмі абвострана і абгрунтавана, з высокім грамадзянскім пафасам і ўсхваляванасцю савецкага пісьменніка вядзецца палымная размова пра неабходнасць змен у самім характары літаратурнага мыслення ва ўмовах прагрозы ядзернага знішчэння ўсяго жывога на зямлі. Кніга высокая ацэнена ў часопісе «Вопросы литературы».

Слушна пісаў пра гэтую кнігу А. Адамовіч не так даўно на старонках «ЛіМа» У. Бойка.

Шырокі грамадскі водгук атрымалі і публікацыі А. Адамовіча ў тэарэтычным часопісе камуністычных партый свету «Проблемы мира и социализма», у часопісах «Коммунист» і «Вопросы литературы», у газеце «Правда».

Па лініі ЮНЕСКО дзве кнігі І. Навуменкі выйшлі на французскай мове ў Канадзе.

Працы некаторых іншых вядучых супрацоўнікаў нашага інстытута хоць і не ўздзімаюцца, бадай, па ўплыве на духоўнае жыццё сучаснасці на ўзровень важнай падзейнасці, аднак і яны часта трапляюць у поле зацікаўленага зроку грамадскасці. Кніга У. Гніламедава «Сучасная беларуская паэзія. Творчая індывідуальнасць і літаратурны працэс» у 1985 годзе адзначана трэцяй прэміяй на акадэмічным конкурсе на лепшую работу ў галіне грамадскіх навук. Артыкулаў супрацоўнікаў даволі часта прысуджаюцца прэміі самых аўтарытэтных літаратурных часопісаў як рэспубліканскіх, так і ўсесаюзных. А. Яскевічу была прысуджана прэмія часопіса «Дружба народов» за глыбока тэарэтычны артыкул па праблемах мастацкага перакладу.

Значны грамадскі рэзананс, калі меркаваць па станоўчых водгукках друку, атрымалі апублікаваныя (Заканчэнне на стар. 6)

ПАРА АСЭНСАВАННЯ

(Заканчэне.)

Пачатак на стар. 5.)
лікаваная за мінулую пяцігодку кнігі, прысвечаныя 100-годдзю з дня нараджэння класікаў беларускай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа: «Якуб Колас. Духовны воблік героя» І. Навуменкі, «Пясняр роднай зямлі» М. Яроша, «Летапісец свайго народа. Жыццёвы і творчы шлях Якуба Коласа» нябожчыка Ю. Пшыркова, «З біяграфіі Якуба Коласа. Дакументы і матэрыялы» Г. Кісялёва, «Якуб Колас. Летапіс жыцця і творчасці» М. Мушынскага. Наколькі можна меркаваць па рэакцыі друку, жытую зацікаўленасць у літаратурным і грамадскім асяроддзі выклікалі апублікаваныя ў мінулую пяцігодку манаграфіі супрацоўнікаў: «Вайна і вёска ў сучаснай літаратуры» А. Адамовіча, «Максім Танк. Жыццё ў паэзіі» М. Ароцкі, «Беларускі раман. Гады 70-я» П. Дзюбайлы, «Магчымасці рэалізму. Прычынінасць і рэалізм» В. Жураўлёва і М. Тычыны, «Дзіцячая літаратура Беларусі» Э. Гурэвіч, «Філасофскія пошукі ў беларускай літаратуры» Л. Гараніна, «Станаўленне сучаснай беларускай савецкай драматургіі» С. Лаўшукі, «Помнікі мемуарнай літаратуры Беларусі XVII ст.» А. Коршунова, «Беларуская крытыка і літаратуразнаўства. 40-я—першая палова 60-х гадоў» М. Мушынскага і іншыя.

Супрацоўнікі інстытута прымаюць і прымаюць у сучасны момант актыўны ўдзел у падрыхтоўцы фундаментальных навуковых прац, якія ствараюцца ў Маскве, пры інстытуце сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага — «Гісторыі шматнацыянальнай савецкай літаратуры», «Гісторыі сусветнай літаратуры», «Гісторыі літаратуры народаў СССР дакастрычніцкага перыяду».

Значную дапамогу аказваюць супрацоўнікі інстытута вышэйшай і сярэдняй школы ў падрыхтоўцы падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў па літаратуры.

Гэта, так сказаць, наш навукова-творчы актыў. Аднак мы мусім самакрытычна прызнаць, што значная частка друкаванай прадукцыі супрацоўнікаў інстытута не вызначаецца высокім узроўнем даследчай думкі. На жаль, сярод публікацый, асабліва ў рэцэнзіях на мастацкія творы, нямаюць павярхоўных, казённых разважанняў. Кнігі некаторых нашых супрацоўнікаў крытыкаваліся на рэспубліканскім з'ездзе пісьменнікаў і крытыкаваліся, на мой погляд, справядліва.

Так, «шэрая» плынь у крытыцы і літаратуразнаўстве, як вы кажаце, таксама існуе. Задача ў першую чаргу саміх крытыкаў і літаратуразнаўцаў абмежаваць і пазбавіць напорнасці гэтую плынь.

Папулярнасць жанру крытыкі і літаратуразнаўства, вядома ж, у многім залежыць ад лёгкасці і даступнасці іх стылю. Пры планаванні тэмы «Народны подзвіг у Вялікай Айчыннай вайне і мастацкі вопыт беларускай літаратуры ў кантэксте рускай і іншых літаратур» перад яе аўтарскім калектывам з павышанай этнакіраванасцю была пастаўлена задача, не паступаючыся агульным узроўнем навуковасці, дасягнуць як мага большай даступнасці літаратуразнаўчай мовы. Хацелася б спадзявацца, што ў лепшых кнігах з названай цыкла гэтай мэты ў той ці іншай ступені дасягнута.

А наогул прафесійна адказны клопат пра жывасць, вобразнасць, прастату і даступнасць выкладання навуковай думкі павінен быць пастаянным і абавязковым. Аднак хацелася б падкрэсліць, што моўныя і сты-

лявыя вартасці літаратуразнаўчых прац з'яўляюцца вытворнымі і залежнымі ад вышні, спеласці і выразнасці думкі. Значок ці незначок ускладнёны, псеўданавуковы, стандартызаваны стыль, стыль-клішэ з'яўляецца тады, калі ўзнікае патрэба прыхаваць, закамфляваць банальную і павярхоўную думку, стварыць ілюзію прысутнасці сапраўднай навукі. А глыбіня мыслення патрабуе не толькі прастаты выказвання, але і складанага асацыятыўна-вобразнага багацця мовы і стылявых сродкаў. Такая складанасць з'яўляецца сінонімам тонкасці, дакладнасці, дасціпнасці і вышэйшай прастаты выяўлення думкі. Без пастаянай наватворчасці ў галіне свайго прафесійнай мовы і тэрміналогіі літаратуразнаўства і крытыка таксама не могуць развівацца. Напрыклад, такія, на першы погляд, складаныя тэрміналагічныя выразы ў літаратуразнаўчай і крытычнай стылявой практыцы, як «татальны характар», «эцыклапедыя сучаснага рэакцыйнага светаадчування», «электычныя спробы наступу», «бандытызм нястрыманай думкі», «чыстая аргументацыя», «цвярозасць маральнага аналізу» (прыклады ўзяты наўгад з лепшых крытычных артыкулаў апошняга часу), не толькі правамерныя, але і надзвычай пажаданыя ў стылістыцы сучаснага беларускага літаратуразнаўства, бо яны сведчаць пра глыбіню, дакладнасць і вобразнасць навуковага мыслення, пра сапраўдны прафесіяналізм даследчай думкі, густ да якога трэба выходзіць у якасці шырокім коле чытачоў.

Такім чынам, мінулая пяцігодка ў жыццязейнасці Інстытута літаратуры была даволі напружанай. Аднак пафас і логіка перабудовы, якая адбываецца ў сучасным грамадстве, патрабуе, каб планы бягучай пяцігодкі выконваліся з яшчэ больш засяроджанай мабілізаванасцю, з глыбейшай унутранай самаадачай кожнага супрацоўніка. Самая важная і неадкладная задача — рэзка павялічыць якасны ўзровень даследаванняў, дабіцца ад літаратуразнаўчых прац больш дзейснай ідэйнай наступальнасці, больш цеснай сувязі з наватарскімі зрухамі сучаснасці.

У бягучай пяцігодцы Інстытут літаратуры ставіць задачу завяршыць на высокім ідэйна-эстэтычным узроўні наступныя важнейшыя планы заданні, якія маюць, па перакананні калектыву, павышаную грамадскую і тэарэтычную актуальнасць: «Актуальныя праблемы сучаснай літаратуры і крытыкі», «Францыск Скарына і яго эпоха», «Гісторыя беларуска-рускіх літаратурных сувязей» і іншыя.

Улічваючы асабліва важную ідэіную і палітычную назаённасць тэмы «Гісторыя беларуска-рускіх літаратурных сувязей», якая адпавядае зместам свайго праблематыкі прычыпковым устаноўкам партыі на развіццё і ўмацаванне інтэрнацыянальнай дружбы і духоўнага адзінства савецкіх людзей, калектыву супрацоўнікаў інстытута надае гэтай тэме прыярытэтнае значэнне.

— Сягоння літаратуразнаўцы актыўна выступаюць у друку як крытыкі. Аднак у артыкулах і рэцэнзіях літаратуразнаўцаў таксама не заўсёды забяспечваюцца належныя глыбіня і аб'ектыўнасць аналізу. Якія, на вашу думку, суб'ектыўныя і аб'ектыўныя прычыны гэтай з'явы? Чым вы тлумачыце факт ігнаравання думак іншых крытыкаў, пазбяганне палемічнасці і дыскусійнасці, «танаванне глушчой»?

— Літаратуразнаўцы ў крытыцы — вельмі распаўсюджаная з'ява не толькі ў літаратурным жыцці нашай рэспублікі. Фармальна можна лічыць, што ак-

тыўная праца літаратуразнаўцаў у галіне крытыкі тлумачыцца недахопам кадраў, малалікасцю атрада «чыстых» крытыкаў, што ў нейкай меры будзе справядліва і па сутнасці. Аднак, відаць, больш абгрунтавана будзе глядзець на гэту праблему зыходзячы з меркавання, што адрознасць паміж заняткам літаратуразнаўцы і крытыка ўсё ж даволі ўмоўная. Ва ўсіх нацыянальных літаратурах ёсць нямаюць таленавітых людзей, для якіх даследаванне як гісторыі літаратуры, так і яе сучаснага стану выклікае аднолькава навукова-творчую зацікаўленасць, калі адно дапамагае другому. Літаратуразнаўцу, які выступае часта ў якасці крытыка, лягчэй адчуць сучаснае гучанне ідэі твора мінулай эпохі, а крытык, якому бліжэй інтарэсы літаратуразнаўства, мае шырэньшыя магчымасці больш дакладна ацаніць сучасны мастацкі твор, бо ён успрымаеца ім у багацейшым нацыянальна-літаратурным кантэксте.

Прашу прабачэння, але вашу пастаноўку пытання, чаму ў артыкулах і рэцэнзіях літаратуразнаўцаў не забяспечваецца належная глыбіня і аб'ектыўнасць разгляду твораў, лічу не зусім дакладнай, бо можна падумаць, што вы перакананы, быццам у публікацыях крытыкаў такая глыбіня і аб'ектыўнасць заўсёды вытрымліваецца. Гэта, вядома, не так. Праўда, зусім правамерна чакаць ад літаратуразнаўцаў глыбейшай навуковасці даследавання сучаснага літаратурнага працэсу. Не дасягаецца яна па вядомых прычынах. Як літаратуразнаўству, так і крытыцы бракуе глабальнага наватарскага мыслення, дакладнасці сацыяльнага і навуковага аналізу, а ў выніку ўзнікае бездапаможны інфантылізм філасофскай канцэпцыі жыцця і літаратуры.

Нізкім узроўнем навуковага падыходу да літаратурных праблем тлумачыцца і самаўпэўненасць, правільнае ігнараванне ўжо выказаных думак і ацэнак. Здараецца і звычайны разлік, які з'яўляецца парушэннем прычыпаў творчай этыкі літаратара, калі замоўчваюцца выказванні і думкі больш глыбокія і праўдзівыя, чым ты можаш «выціснуць» з сябе сам. Боязь палемічнасці і дыскусійнасці ў нейкай меры тлумачыцца таксама гэтымі прычынамі, аднак, на мой погляд, адуцённасць палемічнай кіраванасці ў сучасным літаратуразнаўстве і крытыцы больш за ўсё спараджаецца абмежаванасцю дэмакратычнай атмасферы ў літаратурным жыцці. Палеміка і дыскусія значок стрымліваюцца пэўнымі літаратурнымі коламі, якія звыклі да благодушыя, спакою, прыёмнай непарушнасці сваіх не вельмі трывалых творчых аўтарытэтаў. Перакананы, што ў сучасным беларускім літаратуразнаўстве і крытыцы ёсць сілы, здатныя абмяркоўваць нявырашаныя задачы сучаснай літаратуры з патрэбным палемічным запалам, з апраўданым дыскусійным абстрактэрнем і на прычыпковай ідэйна-эстэтычнай аснове з мэтай сумленнага пошукаў і аб'ектыўнага свярджэння праўды і ісціны.

— Віктар Антонавіч, як вы думаеце, ці можа літаратуразнаўства і крытыка сваім уплывам на жыццё літаратурнага працэсу прывесці да нейкага рэальнага эфекту? Ці гэты эфект можна назіраць сягоння?

— Часткова гэтае пытанне мы ўжо закраналі. Перакананы: умяшанне сучаснай беларускай крытыкі і літаратуразнаўства ў грамадскае жыццё павінна быць больш баявым, эфектыўным і выніковым, бо сама сутнасць як мастацкай, так і крытычнай творчасці праграміруе іх развіццё і лёс такім чынам, што толькі на шляхах служэння сацыяльнай ідэі яны могуць дасягаць сапраўдных эстэтычных вышын, духоўнай значнасці і глыбіні зместу. Іншай плённай дарогі проста не існуе.

СЕЛЕТНЯЯ восенню спаўняецца 80 гадоў сталага беларускага перыядычнага друку. Нядоўга жыла першая легальная грамадска-палітычная і літаратурная газета «Наша доля» (14 верасня — 14 снежня 1906 г.). Але ж пачатак быў зроблены, а ён ва ўсякай справе, тым больш у літаратурнай, заўсёды нялёгка. Пачынаўся беларускі друк з рэвалюцыйна-дэмакратычнага бунту супраць усёй эканамічнай і грамадска-палітычнай сістэмы царызму, які адказаў на гэта суровымі рэпрэсіямі: з шасці нумароў «Нашай долі» на пяць была аб'яўлена па судовых рашэннях канфіскацыя, рэдактар

душным да змагання яго лепшых сыноў і дачок за права беларусаў «людзьмі звацца». Асабістая трагедыя маладога публіцыста і крытыка мошна ўразіла тагачасную беларускую грамадскасць, набыла сімвалічны сэнс, бо як кропля чыстай вады адлюстроўвала трагічныя супярэчнасці станаўлення яшчэ адной усходнеславянскай нацыянальнай культуры. Яна глыбока раніла сэрцы і душы духоўных выразнікаў народа, змагароў за яго лепшую долю на гэтай зямлі і прычынілася да ўнутранага загіблення беларускай літаратуры ў таямніцы духоўнага быцця свайёй краіны. Янка Купала прысвяціў яму сваю выдатную паэму «Курган», а

Уладзімір **КОНАН**

ТАЛЕНТ СВЕТАЛЫ І ТРАГІЧНЫ

С. Палуяна. Лісты ў будучыню. Проза. Публіцыстыка. Крытыка. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

асуджаны на год турэмнага зняволення, а само выданне забаронена.

Горкі вопыт «Нашай долі» спатрэбіўся «Нашай Ніве», якая пачала выходзіць з 10 лістапада 1906 г. пасля чацвёртага нумара свайёй панярэдняй. Заснавальнікі новай газеты павінны былі зрабіць пэўныя карэктывы з улікам наступаючай у краіне сталыпінскай рэакцыі. «Не будзем пісаць громка, — заявілі яны ў першым рэдакцыйным артыкуле. — Будзем спакойна, цвёрда кідаць усім праўду ў вочы, пастараемся быць цярплівымі і панаваць над сабой: няхай халодны розум трымае ў сваіх руках гарачае сэрца». Але ж нялёгка трымаць у руках гарачае сэрца; асабліва маладым пачынальнікам беларускай публіцыстыкі, на якіх абрынуліся «стартавыя перагрукі» ў тым узросце, калі чалавек звычайна яшчэ вучыцца, набывае веды, вопыт і проста чалавечую мудрасць.

Напомянім: найбольш таленавітыя пісьменнікі пачыналі супрацоўніцтва ў шотыднёвіку «Наша Ніва» людзьмі зусім маладымі — Янку Купалу і Якубу Коласу яшчэ не было і дваццаці пяці гадоў, а Максім Багдановіч і Сяргей Палуяна стала заявілі пра сябе ў 17—19 гадоў. Максім — «Страцім-ле-бедзь» нашай літаратуры — «так свабодна, так ярка» гарэў полымем вялікага творчага напружання каля дзесяці гадоў, на ўвесь свет асвятліўшы ніву тады яшчэ мала каму вядомай літаратуры. Ягоны друг Сяргей, з якім паэт пасябраваў завочна праз беларускі друк, па-сялянску ўпарта, з юнацкай самаахвярнасцю араў і засяваў уздзіраванелья палеткі роднай культуры ўсяго два гады, як зорка ў цемры ночы, усё кругом на момант асвятліўшы, пагаснуў на дваццаці пяці гадах свайго жыцця. «Цвёрдаю, свядомаю рукою зашмаргнуў ён на сабе пяццю смерці», — пісалася пра яго трагедыю ў некралогу, надрукаваным у брацкай «Украінскай хаце» (1910 г.).

Узяўшы на сябе «добраахвотна» мукі смерці напярэдадні вялікага свята вясны і адраджэння жыцця, С. Палуяна ў час роспачы і самоты гэтакім чынам хацеў заявіць пратэст не толькі далёкім і «чужым», не толькі пануючай тады палітычнай рэакцыі, але таксама бліжэй і «сваім», хто выракася роднай мовы, нацыянальнай культуры, здрадзіў свайму народу або заставаўся па-мяшчанску раўна-

М. Багдановіч назваў свой адзіны прыжыццёвы зборнік паэзіі «Вянком на магілу Сяргея Палуяна».

Рознага роду вульгарызатары доўга і зусім не бязвінна практыкаваліся наконт «буржуазнага нацыяналізму» і «кулацкай ідэалогіі» С. Палуяна, як дарэчы, яшчэ не так даўно, у 30—40-я гады, гэта свярджалася і ў адносінах да творчасці М. Багдановіча; ім мы «абавязаны» тым, што палымнае слова пісьменніка-публіцыста з вялікім спазненнем дайшло да нас, ягоных нашчадкаў. Нарэшце стараннямі літаратуразнаўцаў Вячаслава Рагойшы і Таццяны Кабржыцкай выйшла кніжка твораў С. Палуяна; яна разам з тым з'яўляецца кнігай пра яго самога як пісьменніка і чалавека-барацьбіта, бо ўключае некралогі, успаміны і прысвячэнні блізкіх яму людзей і вядомых пісьменнікаў. Выхад у свет такой кнігі — зусім не радаваць з'ява ў нашай выдавецкай практыцы, бо выдаўцы нашы ўсё яшчэ, мякка кажучы, не вельмі шчодрыя да літаратурна-крытычнай і публіцыстычнай спадчыны.

Кніга «Лісты ў будучыню» Сяргея Палуяна спалучае прычыпы літаратурна-мастацкага і навуковага выдання, бо не толькі прыгожа аформлена мастаком Міхасём Будаевым, мае унікальныя ілюстрацыі, іканаграфічныя матэрыялы, але і ў адпаведнасці з навуковай тэксталагіяй змяшчае даволі поўныя каментары, даведкі, прадметна-імяны паказальнік. Адным словам, складальнікі правялі вялікую навукова-даследчую, краязнаўчую працу. А пра тое, як удалося адшукаць у нашай неабсяжнай краіне родзічаў пісьменніка, яго сясацёр і запраціць іх да супрацоўніцтва, даследчыкі маглі б, здаецца, напісаць цэлую дакументальную аповесць. Каля дзесяці гадоў аддавалі яны свой «вольны» ад выкладчыцкай працы ва ўніверсітэце час гэтай высакароднай справе.

Кніга пачынаецца ўступным словам народнага пісьменніка Івана Шамякіна. Яго дакладная назва «Плата добрым словам», узятая з верша Я. Купалы «Памяці С. Палуяна», мае дачыненне і да пісьменніка, і да таго, хто наанава адкрывае яго спадчыну для чытача, бо «добрае слова» — іх добрая плата таленту і народу. Іван Шамякін, аўтар праўдзівай, шчыра-праціклай дакументальнай аповесці пра свайго друга Андрэя

ДЛЯ КАРЭЙСКІХ
ЧЫТАЧОУ

Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі пастаянна накіроўвае за мяжу даведачна-інфармацыйную і мастацкую літаратуру. Чарговай пасылка была адрэагавана ў Карэйскую Народна-Дэмакратычную Рэспубліку. У ёй «Выбранае» Янкі Купалы, «Узор асцяжы» М. Багдановіча, «Жураўліны крыні» В. Быкава, «Белыя яблыні» П. Панчанкі, «У вайны не жаночы твар» С. Алексіевіч, «Тое, што помніцца» З. Азгура і іншыя кнігі, а таксама выданні па мастацтве і краязнаўчым, палітычнай літаратуры, Беларускай Саветскай Энциклапедыі.

Як паведаміў прадстаўнік Саюза саветскіх таварыстваў дружбы ў КНДР А. Мацагора, на сустрэчы з дырэктарам Народна-дэмакратычнага ўніверсітэта ў горадзе Наман ва ўрачыстай абстаноўцы кнігі былі перададзены адрэагаваным літаратуры гэтай установы культуры.

А. МІЛАВАНОВА,
старшы рэфэрэнт
Беларускага таварыства
дружбы і культурнай сувязі
з замежнымі краінамі

У ДОМЕ НАСТАЎНІКА

Яўген Міклашэўскі ў свой час скончыў Пінскае педагагічнае вучылішча, нейкі час працаваў настаўнікам на Палесці. Ён падтрымлівае цесную сувязь з педагогамі, асабліва часта сустракаецца з выкладчыкамі беларускай мовы і літаратуры. І свой творчы вечар, які стаў своеасаблівай справаздачай паэта ў сувязі з 50-годдзем, вырашыў правесці ў Доме настаўніка ў Мінску.

«Лірыка хананья» — такую назву атрымала гэтая шчыра паэтычная споведзь. Вершы чыталі сам аўтар, а таксама артысты мінскіх тэатраў.

Г. ЛЯВОНЧЫК

Спадчына Мележа

Нядаўна ў ЦДАМЛМ БССР закончылася навукова-тэхнічная апрацоўка матэрыялаў асабістага фонду народнага пісьменніка Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі Івана Паўлавіча Мележа. Літаратурную спадчыну пісьменніка, якая паступіла на дзяржаўнае захаванне ў архіў ад Л. Я. Пятровай-Мележ, склалі шматлікія дакументы. Сярод іх — рукапісы рамана «Мінскі напрамак», падрыхтаваныя пісьменнікам да выдання ў 1958, 1970, 1974 гадах, рукапісы цыкла раманаў «Палеская хроніка: «Людзі на балоце» (1962 г.), «Плоды наваліцы» (1966 г.), незавершанага рамана «Завей, сніжань», асобныя раздзелы, накіраваныя на выданне ў 1974 г. з гэтага цыкла; рукапісы апавесці «Гарачы жыццё», апавяданняў «Булкі», «Ноч без зор», «Удава Кацярэя», раннія вершы, артыкулы, даклады, выступленні, а таксама запісныя кніжкі з нататкамі, якія склалі сюжэтную аснову твораў пісьменніка. Значная частка фонду — лісты І. Мележа да К. Крапівы, Г. Маршана, К. Сіманова, С. Смірнова і інш.; лісты Мележу ад А. Адамчыка, В. Адамчыка, В. Бялова, Ю. Ваняга, Н. Гілевіча, А. Пысіна, С. Сартакова і інш.

Увазе даследчынаў прапануюцца біяграфічныя матэрыялы: асабістыя дакументы, дакументы літаратурнай, службовай, грамадскай дзейнасці пісьменніка. Выяўленыя дакументы прадстаўлены фотаздымкамі І. Мележа ў час пісьменніцкіх з'ездаў, творчых паездаў і спартоўскіх сустрэч.

А. ПІСЬМЯНКОВА,
супрацоўнік ЦДАМЛМ БССР

«ТРАКІЯ» ЗНАЁМІЦЬ

3 «НЕМАН»

«Мерыдыяны» — пастаянны раздзел балгарскага часопіса «Тракія», які выходзіць у горадзе Плуўдзіве. У пятым нумары за сёлётні год ён прадстаўляе «Неман».

Слова пра выданне гаворыць яго галоўны рэдактар А. Кудравец. Балгарскія чытачы атрымалі магчымасць прачытаць на сваёй роднай мове вершы Б. Спрычанана, У. Скарыніна, Н. Гілевіча, Р. Барадулліна, Я. Янішчыца, Г. Бураўкіна, С. Грахоўскага, апавяданне А. Жуна «Пінец», эсэ У. Каратэвіча. Творы пераклалі С. Янеўска, В. Костава, М. Маркуа. Змешчаны кароткія звесткі пра аўтараў.

Г. КАЗАЧЭНКА

Макаёнка, жыццё якога абарвалася ў росквіце выдатнага драматургічнага таленту, добра адчуў трагедыю нерэалізаваных творчых магчымасцей пісьменніка-нашаніўца і данёс яе да сляхоу чытача.

Прадмова складала ініцыяў «Ускрылены рэвалюцыя» — першы ў нашай гісторыка-літаратурнай навуцы крытыка-біяграфічны нарыс пра жыццё і творчасць С. Палуяна, які стаў светлай легендай нашай літаратуры. Даследчыкі істотна дапоўнілі свае раней надрукаваныя эцюды да біяграфіі пісьменніка, раскрылі значэнне яго творчасці і непаўторнай асобы для паскоранага развіцця айчыннай культуры і грамадскай думкі. Жыва, праз трыпныя дэталі ўзнаўляецца святло і цені з жыцця юнака ў вялікай сям'і башкі Епіфана Іванавіча, які з дробных арандараў выбіўся ў землеўладальнікі, купіўшы частку закінутага і закладзенага ў банку маёнтка Крышычы (недалёка ад мележаўскіх Глінішчаў на Палесці). Даследаванне дае падставу адмовіцца ад легенды, што бытавала раўн, быццам башка пісьменніка — кулак і эксплуатаатар, які выгнаў з дому таленавітага сына. Не шмат нажылася сям'я з тае зямлі, бо пяць дачок і тры сыны Палуяна-старэйшага, у тым ліку Сяргей, вучыліся не толькі ў мясцовай школе, але і ў далёкіх ад дома гімназіях. Па тым часе такое нават не кожны дробны памешчык ці купец маглі сабе дазволіць. А для сялянскай, хай сабе і багатай сям'і, гэта была справа новая і нават дзёрзкая — сапраўды выклікалі сацыяльнае «верхавіне». Трагічны разлад, як відаць, узнік тады, калі Сяргей цалкам аддаўся «беларусчыне», а яго шматлікая радня, што выйшла ці яшчэ толькі выбівалася «ў людзі», не бачыла ў гэтым ніякай перспектывы і таму ў цяжкіх, крытычных момант не падтрымала таленавітага юнака. Але ж і Сяргей добра разумее, што ягоны ўдзел у рэвалюцыйным і нацыянальна-вызваленчым руху пагражае бядой для вялікай сям'і і таму палічыў за лепшае пакінуць яе, стаць на рызыкаўны шлях прафесійнага літаратара.

Ва ўступным артыкуле складальнікаў дыпламатычна ўзнямаецца пытанне: А ці не вінавата так званая «верхняя палата» рэдакцыі штотыднёвіка «Наша Ніва» ў трагедыі С. Палуяна? Бо на пачатку лета 1909 г. ён прыехаў у Вільню, амаль год быў штатным супрацоўнікам газеты, аднак ранняя вясной 1910 года «...Палуян парывае з рэдакцыяй «Нашай Нівы», пакідае Вільню і зноў вяртаецца ў Кіеў», дзе раней жыў, перабіваючыся выпадковымі літаратурнымі заробкамі і рыхтуючыся да паступлення ва ўніверсітэт (с. 12—13). А праз месяц, у ноч на 8 (20 па н.ст.) ён перапыніў сваё жыццё».

Мне здаецца, што аўтары нарыса занадта драматызуюць супярэчнасці паміж «верхнепалатаўцамі» і С. Палуянам, калі бачыць у іх ідэйную і маральна-этычную несумяшчальнасць (с. 13—16). На іх думку, малады пісьменнік «не мог зразумець, як гэта ў імя нейкай грашовай падачкі можна паступаць чысціней ідэалаў — рэкламаваць ідэю чужыя выданні, «новейшыя парижскія издательствы» і г. д. Чыстую справу не зробіш бруднымі рукамі!» (с. 14). Але ж, вядома, што без грошай, няхай сабе нават «падачак», беларуская газета не праіснавала б і тыдзень! Шмат якіх з тагачасных выданняў фактычна трымаліся (дарэчы, як і цяпер трымаюцца ў капіталістычным свеце) на рэкламе, і таму нельга не здзівіцца, як пражыла «Наша Ніва» дзесяць гадоў, так рэдка публікуючы рэкламу. І калі С. Палуян сапраўды не разумее рэальнага становішча беларускага друку, што малаверагодна, то яму, маладому і нявостытнаму ў такіх справах «матэрыяльнага

быцця», гэта можна і патрэбна дараваць. Але ж хутчэй за ўсё ён гэта добра разумее і калі пакінуў «Нашу Ніву», то, як відаць, спадзяваўся знайсці літаратурны заробак у Кіеве з яго багатым літаратурным жыццём і шматлікімі перыядычнымі выданнямі.

А ці ёсць падставы словы Купалавага верша «Памяці С. Палуяна» —

Для беларускіх грамадзян
байцом, слугой,
ты шчырым быў,
а грамадзяне —
Экі ніткаю к пятлі плацілі
не адной,
Хоць колькі ўздоху ў час
расстання...
О, стыд і ганьба вам, сляпні,
што сілам малымым
К жыццю гародзіце запоры!
Пагардай вам патомкам плюне
ў вочы ўсім,
Прокляццем памяць
абгавора.

экстрапаліраваць на ўнутрырэдакцыйныя рознагалосці ў «Нашай Ніве» і па сутнасці абінававаць яе тагачаснае кіраўніцтва ў смерці маладога пісьменніка? Мне здаецца, купалаўскія словы мелі і маюць на ўвазе больш шырокага «ў часе і прасторы» адрасата, і звернуты яны не толькі да тагачасных, але і да шмат каго з пазнейшых «беларускіх грамадзян».

Іншая справа, што «вярхоўнікі» з рэдакцыі не збераглі, а, можа, не адразу заўважылі вялікі талент, збытаўшы яго са штодзённым літаратурным «патокам». Іх памылка павучальная і для нашых сучаснікаў: бо толькі талент надае літаратурнаму выданню жыццёвасць і перспектыву, выводзячы яго з інерцыі правінцыялізму. Але ж успомнім, што «Наша Ніва» мела за сабой усяго чатыры гады і, зразумела, яе выдаўцы і рэдактары таксама не мелі літаратурнага вопыту і той «штодзённай» мудрасці, якая прыходзіць з гадамі доўгай працы сэрца і душы.

З мастацкай спадчыны С. Палуяна ў кнігу ўвайшлі пасмяротна надрукаваныя ў «Нашай Ніве» апавяданне «Вёска» і верш у прозе «Хрыстос уваскрос!» Гэты раздзел трапіна названы (зноў жа словамі з верша Янкі Купалы) «Нештодзёны пагляд». Творы гэтыя — глыбока сімвалічныя, напоўненыя болей за працоўны народ; у іх «б'ецца хваля напружанага пачуцця» (М. Багдановіч), і шмат абяцалі яны для роднай літаратуры. Апавяданне «Вёска» па сюжэтна-кампазіцыйным ладзе нагадвае верш-элегію, рытміка якога заснавана на экспрэсіўных вобразах-паўторах смерці, што стаяла «ў струхлялай капліцы і ківала пальцам» на вёску; ёй супрацьпастаўлены кволы вобраз сонечнага промня — сімвалу надзеі на абнаўленне. У вершы «Хрыстос уваскрос!», надрукаванага перадавай святкомага нумара «Нашай Нівы» (1910 г.), цэнтральны вобраз сімвалізуе нягасную надзею на сацыяльнае адраджэнне і духоўны росквіт роднай Беларусі. Як глыбока заўважыў М. Багдановіч, тут пісьменнік, перш чым патушыць свечку свайго жыцця, паслаў народу сваё глыбейшае «Mariturite salutant» («Паміраючы, вітаю вас!»).

Складальнікі кнігі дбайна сабралі, грунтоўна пракаменціравалі публіцыстыку С. Палуяна — цыклы артыкулаў пра адраджэнне культуры беларусаў, украінцаў, «малых народаў» Расіі («Пра нацыянальную школу на Беларусі», «З нашага жыцця», «Калі друкавалася першая беларуская Біблія», пра беларускія літаратурна-мастацкія «вечарыны», «Лісты з Украіны», пра нацыянальна-культурны рух якутаў і чувашоў, нататкі і допісы ў «Нашай Ніве»). Яе асноўныя ідэі і тэмы (неабходнасць беларускай нацыянальнай школы, пашырэнне літаратурна-грамадскага статусу роднай мовы, роля літаратуры, перыядычнага друку, тэатра, іншых відаў нацыянальнага мастацтва, значэнне літаратурных узаемаперакладаў для абмену духоўнымі здабыткамі братніх народаў і інш.) грунтоўна пра-

аналізаваны ва ўступным артыкуле і каментарыях складальнікаў. У артыкулах С. Палуяна здзіўляе лаканічная дэкладнасьць фармулёвак ідэй беларускай рэвалюцыйнай дэмакратыі пачатку нашага стагоддзя: «...Нацыянальны рух, як вялікая жыццёвая і гістарычная сіла, можа жыць толькі тады, калі пад яго будзе падведзен такі фундамент, як гібка абробленая мова, дый літаратура і навука ў гэтай мове»; «Прыбліжаць святлейшыя дні для народа мусіць кожны з нас. Няма пярэняшага назначэння, як набліжэнне праўды і свету. Гэта — святая павіннасць»; «...Бо калі твор літаратурны выканан добра, то ў ім адбілася і нацыянальная душа аўтара, а значыць і народа». А як дэкладна гучыць наступная ацэнка-выснова пісьменніка: «...Не можа развівацца наша мова, калі ёй няма месца ў жыцці... Зававаць ёй месца ў грамадзянстве — вось наша першая... задача». «Толькі ў аднасці — сіла, і калі мы хочам зрабіцца сілай, то трэба нам моцна трымацца адзін аднаго».

У раздзеле «Крытыка» (артыкулы «Беларуская паэзія ў яе тыповых прадстаўніках», «Беларуская літаратура ў 1909 г.», рэзэнзіі на першы беларускі календар, ананісную паэму «Тарас на Парнасе», коласальскае «Другое чытанне для дзетка беларусаў» і інш.) перад намі паўстае глыбока дасведчаны літаратуразнавец, майстра трапнага крытычнага слова. А як дасканала сфармуляваў С. Палуян прарочую думку пра народнасць літаратуры і неўміручасць духоўна багатага народа: «Бо народ, што з глыбокіх тайніц сваёй душы можа даць літаратуру, скарб культурнасці, — такі народ не памрэ!» І далей: «Жыццё народа выяўляецца жыццём літаратуры, яго развіццё — развіццём літаратуры, яго ўпадак — упадак літаратуры».

Праўда, у ацэнцы беларускай літаратуры XIX ст. і паасобных твораў свайго часу маладому крытыку часам не хапала гістарызму, разумення традыцый народнай мастацкай культуры; адсюль пэўна заніянасьць ацэнак ананімнай паэмы «Тарас на Парнасе» і нават творчасці сваіх асобных сучаснікаў. Гістарызм, уменне бачыць літаратурную з'яву ў рэтраспектыўным і перспектыўным аспектах прыходзіць не адразу, у меру сталення крытычнай думкі і набываць вопыту. Здзіўляе іншае: наколькі апраўдаў сваё час С. Палуян ужо на першых кроках крытычнай дзейнасці, выпрацаваўшы навуковую канцэпцыю сацыяльна-гістарычнай і эстэтычнай асаблівасці беларускай літаратуры. Нельга не пагадзіцца са складальнікамі, што ён выявіў сябе крытыкам перадавых поглядаў, прадаўжальнікам традыцый рускай рэвалюцыйна-дэмакратычнай думкі, выразнікам ідэй беларускага нацыянальна-вызваленчага руху.

Укладальнікі шмат папрацавалі, каб адшукаць у беларускіх і украінскіх выданнях схаваны пад псеўданімамі і крыптанімамі творы пісьменніка, удакладніць іх аўтарства, бо некаторыя з іх друкаваліся ў «Нашай Ніве» як рэдакцыйныя матэрыялы — без подпісу аўтара. На жаль, аўтаграфі не захаваліся, і гэта ўскладніла тэксталагічныя даследаванні. Першапублікацыі з украінскіх часопісаў Т. Кабржыцкага і В. Рагойша пераклалі на беларускую мову, дбайна захаваўшы адметную стылістыку аўтара.

Тэксты паасобных твораў С. Палуяна друкуюцца з купюрамі, зробленымі, як відаць, не па ініцыятыве складальнікаў. Пропускі адзначаны ў тэксце адпаведнымі знакамі, аднак матывы скарачэнняў не растлумачаны ў каментарыях. Яны, як правіла, невялікія (с. 49, 57, 60). Аднак чытачу і асабліва даследчыку літаратурна-крытычнай думкі варта параіць у та-

кіх выпадках звяртацца да першакрыніц, асабліва пры чытанні артыкулаў «Беларуская літаратура ў 1909 г.», дзе «пасля-рэдакцыйнае» скарачэнне прыкметна «ўрэзвае» ацэнку крытыкам творчасці М. Багдановіча і некаторых іншых «нашаніўскіх» пісьменнікаў, якіх прынята чамусьці замоўчваць.

Аўтарства артыкулаў і іншых матэрыялаў, якія друкаваліся ў «Нашай Ніве» без подпісу С. Палуяна («Першая беларуская вечарынка», «Віленскія газеты аб беларускай вечарыцы» і інш.), складалінікі ўстанавілі на падставе іх параўнальнага і стылістычнага аналізу, гэта значыць, з пэўнай, даволі высокай верагоднасцю. Пра гэта варта было б сказаць у заўвагах, дапоўніўшы іх кароткім тэксталагічным апісаннем першапублікацый.

Выклікае пярэчнае заўвага складальнікаў адносна ўкраінскага штомесячніка «Українська хата», які быццам бы «ў хуткім часе скаціўся ў балота буржуазнага лібералізму і нацыяналізму». Думаецца, што гэтая ацэнка «перавандравала» ў кніжку не з апошніх украінскіх даведнікаў. «Українская хата», як вядома, друкавала творы С. Палуяна, нават мела спецыяльны «беларускі аддзел»; а гэта ўжо брацкая, дэмакратычная салідарнасць, у пэўным сэнсе інтэрнацыяналізм. Да таго ж буржуазны лібералізм і абарончы «нацыяналізм» прыгнечаны нацыяй ва ўмовах сталінінскай рэакцыі і вялікадзяржаўнага шавінізму мелі адносна прагрэсіўнае значэнне.

Заклучны раздзел кніжкі «Светлы след» складаецца з пяці некралагоў, прысвячэнняў і ўспамінаў беларускіх пісьменнікаў, іншых дзеячаў культуры, родных і блізкіх Палуяна. Усё гэта надае кніжцы кампазіцыйную завершанасць, спалучае ў ёй літаратурнае, навуковае і мемарыяльнае значэнні, разгортвае сэнс Багдановічавых радкоў пра пісьменніка:

Так свабодна, так ярка
Лепшай долі няма на зямлі.
Усё кругом на момант
асвятліць
і пагаснуць у цёмнай імглі.
Усё праходзіць, знікае, як дым,
Светлы ж след будзе вечна
жывым.

Чытач упершыню пазнаёміцца з успамінамі пра Сяргея Палуяна яго сяспер Ангеліны, Зінаіды і Людмілы, пляменніка Анатоля Шаліна, журналіста і даследчыкаў, якія засведчылі самаахвярна літаратурна-грамадскую дзейнасць пісьменніка. Лаканічныя мемуары ягонай радні наблізілі да чытача вобраз таленавітага юнака, «упісалі» яго ў рэальныя жыццёвыя абставіны. Чытачы, трэба думаць, правільна зразумеюць жаданне добрых людзей акцэнтаваць увагу на светлых, гарманічных вобразах дзяцінства і юнацтва, хоць яны не хаваюць канфліктаў, якія ўзніклі паміж сям'яй і бацькам у сувязі з удзелам Сяргея ў рэвалюцыйным руху. А як склаліся адносіны ў сям'і, якая, можна меркаваць, засталася ў баку ад беларускай нацыянальнай мовы і культуры, у той час як Сяргей заняў бескампрамісную «беларускую» пазіцыю? Адказу на гэтае пытанне пакуль што няма. А ён патрэбны, бо і сёння не зніклі, хутчэй абвастрыліся ў параўнанні, скажам, з 40—60-мі гадамі супярэчнасці паміж блізкімі ў сямейных адносінах людзьмі на глебе моўна-нацыянальных, а значыць, і агульнакультурных арыентацый.

У заключэнне хочацца сказаць пра кніжку «Лісты ў будучыню» — плён працяглых даследаванняў складальнікаў і выдавецкай рупнасці яе рэдактара Рыгора Барадулліна: У добры час! Няхай яна паслужыць за рукамі таго, што нашы выдавецтвы і ў далейшым не забудуць пра літаратурна-крытычную і публіцыстычную спадчыну, заплануючы кніжкі артыкулаў М. Гарэцкага, А. Бабаркі і іншых рупліўцаў на ніве роднай літаратуры.

ЗДВАРА было чуваць, як затарможваў каля торфабрыкетнага завода дызель — пішчалі пад коламі рэйкі, ляскалі бэферы вагонаў. Яна тады міжволі павярнула галаву і ўбачыла, як падымаецца над вострымі каптурамі чорных тарфяных куч белаватае воблачка дыму, плыве да сонца, ужо нізкага, бледнавата-пунсонага і мяккага, бы перазімавала журавінка. І ў гэтым квольмі воблачку дыму, і ў рахманай нязыркасці закотнага сонца было нешта задумліва-сумнае, непазбежнае. Яна аднак саўладала з сабою, адгнала невясёлыя думкі, нават паспрабавала ўсміхнуцца.

Пачуліся галасы, сярод якіх вылучыла голас Паўла Трыножкі — дабрадушнага, але гультаяватага мужчыны, што некалі падбіваў клінікі і да яе, Мар'і. Ідуць. Не хацела, каб бачылі, што яна сустракае мужа, хітнула за сенцы. Зараз рыпнуць весніцы, зойдзе Раман. Яна прыглядзіла каля скронь цёмныя густыя валасы; твар у яе быў па-вясковаму прасты, цымянаваты ад загару. Можна, залішне на саракагадовую пазначаны маршчынамі каля вачэй, але была ў ім тая правільнасць, якая, калі да твару доўга прыглядзіцца, робіць жанчыну прыгожай знешне і нейкай загадкава-гуллівай у душы.

Галасы параўняліся з дваром, пачалі, аддаляючыся, заціхаць, а Рамана не было. Можна, а завод чаго забрыў, можа, сход зноўку? Ды ці мала што! Не дзяўчына ж яна і не на спатканне прыйшла, каб так перажываць...

Сонца яшчэ паніжэла і схавалася краем за тарфяную кучу, на абрысах якой ззялі малінавыя, бы на вясёлцы, паяскі. Тонкі халадок пачуўся ў шчокі, яна зябка сцэпанулася, акурат раніцаю, калі выходзіла з хаты даць карову. Разам з гэтым халадком прыплыў з гароду горкі і цэлавата-млявы водар зжатай абеднім часам на ўз-межку травы.

Яна пайшла ў хату. Дачка сядзела за сталом схліўшыся, нешта малявала ці пісала, а Юрка гуляў на падлозе ў кубікі.

— Тата зайцаў хлеб прынёс? — спытаў Юрка і ўставіўся на маці сваімі чорнымі цікаўнымі вачыма.

— Няма яшчэ таты, — сказала Мар'я, падымаючы з падлогі шматок паперы: сагнулася, каб не паказаць сваю разгубленасць на твары.

Вокны ў хаце былі ўжо сінія, і Мар'я ўключыла святло, яно заліло ўсю хату і, здаецца, пранікла нават у душы.

— Будзем вячэраць, дзеці! — сказала Мар'я павесялым голасам, адчуваючы, што ёй цяжка быць такою, няшчыраю і напятаю, бы струна.

Павячэраўшы, дзеці ляглі спаць. А Мар'і было не да сну, яна хадзіла як непрыкаяная па хаце, узяла ў пророзе венік і падмяла каля стала падлогу. Сеўшы ў крэсла, была ўзялася вязаць Юрку штаны, але хутка ўбачыла, што забываецца і набірае лішнія петлі...

...Яны пажаніліся, як на цяперашні час, пазнавата: ёй было дваццаць шэсць, яму трыццаць. Але сябе яна ні за што не дакарала і вельмі не тужыла, бо не з-за нейкай заганы ці з-за дрэннага характару яна не выходзіла замуж, наўпярок, была дзяўчына паглядная, «пазарная», як у іх казалі, і жаніхоў хапала; таму і перабірала ды выглядала, адмятала прапановы, а гады цяклі, бы тое проса між пальцаў, і не ўгледзела, калі выбралася на ўзрост, за які маглі ўжо абавзаць і дзеўкаю-перастаркаю. Ёй неяк нечакана ўсё гэта высветлілася і нават апаанаваў страх. І якраз тады яны сустрэліся з Раманам Кісялем: яна працавала на ферме даяркаю, а ён на падмену трактарысту, які захварэў, прыехаў з суседняй вёскі вазіць з поля лубін. Раман быў невысокага росту, шчуплы, але рухавы і надзіва зацяты ў рабоце.

За Раманам яна, як кажуць, не ведала гора; адно ўжо тое, што не піў, колькі здымала лішняга клопату. А Раман жа не цураўся і хатняй работы, як іншыя мужчыны, што смяяліся з яго: ён і вады наносіць карове, кабанчыку замашае, двор падмяцае, сабе, дзецам з адзежы што памые; і нават у ягады хадзіў, што лічылася ў Малінаўцы ледзь не ганьбаю мужчыны, — дараваць такога замаха на свой гонар мужчынскае племя не магло, пакеплівала з Рамана: «Трэба служыць, раз красую ўзяў, а то выгане...»

Мар'і кабеты зайздросцілі, і толькі ёй самой у тым, што Раман стараўся, не хацелася бачыць нешта нечуванае, яна прымала ўсё проста, звычайна, быццам так і павінна быць.

Яна спахапілася, што перабірае ў памяці сваё сямейнае жыццё, і нейкі няпэўны глухаваты дакор накочваецца на сэрца: падобна, што Раман у яе пакрыўджаны, зацяўся і церпіць яе няласкава. Трывога каля сэрца ў яе пагусцела і, каб разгнаць яе, Мар'я накінула на плечы шаршчэную хустку і выйшла з хаты.

Цемень была густая, але ясная, і неба аж празрыстае, з нейкаю зеленавата-жоўтаю падсветкаю зорак. Пругкае, малочнае святло месяца высвечвала бліскучыя часткі на матацыкле, які стаяў пад паветкаю, а фара ў прыцемненасці кута здавалася адбіткам самога месяца на вадзе. Нездзе на канцы вёскі грывеў магнітафон, чуліся маладыя хрыплаватыя галасы, якія час ад часу праразаў дзявочы піск. — І ва ўсім гэтым шырокім, неахопным маладым задоры было столькі безглядных надзей і салодкай, трапятлівай прагі жыцця, што сэрца ў Мар'і адпусцілася і сама яна быццам правалілася ў цёплую жаданую бездань...

«Ты глядзі, Раман, а то да раніцы ўсё балота перавернеш уверх карэннем», — сказаў Павел Трыножка, і ўсе мужчыны сакавіта зарагаталі —

рэха ядрана панеслася, але крута абламалася, загнулася ў густой балотнай чмурачы.

«А я да раніцы не буду, сцягне — і дахаты, услед за вамі». — Раман сядзеў на паваленай сухой, з рудым лісьцем алейніне, сцёбаў хлудзікам па халяве кірзавага бота і глядзеў прыжмуранымі вачыма на свой аранжавы, як апельсін, «дэтэ», што стаяў на краі тарфянога кар'ера задраўшы ўверх шырокую зубастую лапу-чарпалку.

«Не не; будзь ужо да паўночы, а я там да Мар'і тваёй загляну!» — засмяяўся Павел, і на яго твары, цёмным ад тарфянога пылу, ядранаю солюю заблішчалі зубы.

«Маладым не адбіў яе ў Рамана, то куды ўжо цяпер», — падкалоў Паўла Ягор Самусік, самы старэйшы ў брыгадзе трактарыстаў, высокі, худы мужчына з выпуклымі вачыма, якія надавалі твару пастаянны выраз не то спалоху, не то здзіўлення.

Уладзіслаў РУБАНАУ

Апавяданне

Мужчыны зноў зарагаталі ажывіліся, было відаць — зараз пойдучы. І тут нечакана азваўся Пятрок Лукса, дзіцюк каранасты, круглатвары, з доўгім і сплюшчаным, бы сякера, носам, які надаваў голасу гугнявасць, — жыў Пятрок бабылём, нораву быў крутога, зацятага; у брыгадзе яго не любілі, але трывалі за абвостранае, можа, нават хваравітае пачуццё справядлівасці і смелыя выпадкі супроць начальства на сходах.

«Ды кіньце вы пра бабі! Лепш падумаіце сваімі дурнухамі, якую ножку нам падстаўляе Раман... Уперад лезе! Дырэктар скажа: а чаму б і вам, як Кісялю, не працаваць пазней...»

Гэты нечаканы парот гаворкі быццам аглушыў мужчына, усім стала няёмка, а больш чым каму — Раману, ён пачырванеў, але чырвань на замурзаным твары не была відаць. «Ну і загнуў Лукса! — адчуваючы, як прыкры звон запайне галаву, падумаў ён. — Быццам я падвесці іх хачу... Дураны!»

Гэтак жа моўчкі мужчыны павярнуліся і пайшлі прасекаю на сцэжку, што вяла да «Прычала», дзе стаяў, дыхаў параю дызель, да якога былі прычэплены грузаныя торфам вагоны.

Раман коратка глянуў ім услед, і яму здалося, што неяк задзірліва, упарта ківаюцца іх плечы. Ён выняў з кішэні камбінезона змяты пачак «Беламора», закурыў. Пачуццё адзіноты агарнула яго, было яно моцнае і гнятлівае. Прыкры звон у галаве не праходзіў, і тады ён падумаў, што, можа, гэта звіняць камары. Іх тут, у балодзе, процьма — рыжых, шэрых, белых і нават зеленаватых. Яны хмараю кружылі над галавою, лезлі за каўнер, садзіліся на рукі. Раман зрабіў глыбокую зацэжку і дыхнуў перад сабою на камароў, але тыя зазвінелі яшчэ больш ядавіта і пагрозліва. Ён выраваў сцяблінку паручайніка і пачаў адганяць ёю камароў. Цяжка было на нечым засяродзіцца, і ён пашкадаваў, што не паспеў наказаць, каб хто-небудзь перадаў жонцы, што астаўся на балодзе. На душы, і так неспакойнай, заскрэблі кошкі...

Схамянуўся ад таго, што ў кустах пачуліся дзіўныя, падобныя на бычыны роў, гукі. Устаў і ўжо тады ледзь не рассяяўся, што спалохаўся птушкі: па голасе, па гэтым скрыпучым «а-ар-р-рк» ён пазнаў балотнага бугая. Днём яго не чуваць, а вось надвечар заўсёды абываецца. Мабыць, недзе блізка ягонае гняздо, а можа, і зусім абяздомілі, асірацілі небараку, раструшчылі гусеніцаю трактара яго хатку: ва ўсякім разе, уламіліся ў яго ўладанні, занялі іх, адцясніўшы гаспадара некуды на ненадзейны ўскраек балота.

Бугай падаваў голас у адным месцы, як зарвала яму. Можна, там ягонае гняздо і нехта яму пагражае, норка якая ці тхор... Трэба паглядзець. Раман ступаў асцярожна, але ўсё роўна пад нагамі хрускала ядранае балотнае зелле, пырскала з трубак клейкай вадою. Бугай, мабыць, пачуў яго, заціх. «Абманеш яго...» — усміхнуўся Раман, ішоў далей, пільна ўглядаючыся ў кусты. Бугая не было, адно скакалі па траве вільготныя рудыя лупавокія жабы, бліскалі белымі мяккімі нагамі. Ад балота застаўся вузкі перашыек, па ім цяпер ішоў Раман, мяркуючы выйсці на другі бок, а тады ўжо краем, па сухому, вярнуцца да кар'ера і сесці ў трактар. Да цёмнаты сотні чатыры «кубікаў» паспее начэраць.

Ён і праўда хутка адчуў нагамі цвёрдае, выйшаў на лажкі. «Во, брат, няма табе чаго рабіць» — здэкліва падумаў ён пра сябе, калі ўбачыў ускраі балота кучу свежанасечаных дроў. Па высокіх пнях з амаль плоскім зачырванелым вер-

хам маленькіх трэсачках здагадаўся: дровы сёла ці то жанчына, ці то дзіця. «Нехта кляваў, як дзяцел», — падумаў ён з пыхлівай мужчынскаю саманадзейнасцю. У асмужанай сіняватасцю далечыні, за рэдкімі кустамі ляшчыны відаць была вёска — Забалацце, бялелася шыфернымі дахамі, якія, здаецца, ляжалі на самай зямлі, як вымытае дажджом каменне. «Адтуль, мабыць», — здагадаўся ён.

У нізінах збіраўся лёгенькі сівы туман, трава бралася халоднай матавасцю. Стаяла цішыня, якую нечакана зноў парушыў голас бугая, але не такі ўжо дзяркаты, а нейкі як бы асцярожны, украдлівы.

Раман адчыніў дзверцы; стаўшы на гусеніцу, лёгка скочыў у кабіну. Трактар у надвечэрняй цішыні заракатаў з такім трэскам, што залажыла вушы. Кабіна павярнулася, і чарпалка, бліснуўшы белымі, як іклы, зуб'ямі пачала апускацца ў

Вечары на Балодзе

кар'ер. Загробы торф, панесла яго наверх, да кучы, высыпала. У гэтым яе паслушэнстве знаходзіў Раман невыказную асалоду, аж такую, што забываўся пра ўсё на свеце і не адчуваў, як бяжыць час.

Ссутонела, калі ён убачыў, што з кустоў, акурат з таго боку, адкуль і ён прыйшоў, вынырнула жанчына. Яна спынілася, глядзела на яго, жмурчы вочы, недаверліва, як бы пазнавала ці нешта хацела. «Можа, што здарылася?» — падумаў ён, загнуўшы трактар і саскочыў на зямлю. Жанчына ступіла некалькі крокаў яму насустрач і зноў спынілася. І ў гэтых яе няўпэўненых рухах, і ў твары была нерашучасць.

«Што скажам?» — спытаў ён лёгкім голасам.

«Гэта мае дровы... там, — падняла высокую руку, паказваючы на перашыек. — Думала, ужо нехта забірае... Дызель жа пайшоў, а нешта гурчыць і гурчыць...» — З жаночага твару ўсё яшчэ не сыходзіла насцярожанасць — Раман бачыў гэта, як і сам твар паспеў ужо разгледзець: ён быў хударлявы, трохі шыракаваты, з кругленькім, як бы налепленым падбародам. Цяжка было сказаць, колькі ёй гадоў, і трыццаць можна даць, і ўсё сорака: хударлявасць звычайна доўга падма-лоджае людзей.

«А я бачыў твае дровы, — сказаў Раман як бы з радасцю. — Сама сёкла?» — «Сама... Мужыка ў мяне няма», — нечакана прызналася жанчына. У яе голасе была такая безаглядная шчырасць, што з Рамана зляцела зусім скаванасць, і ён, усміхнуўшыся, нядужа далікатна пакартаваў: «Не можа быць, каб у такой кабеты не было мужыка!»

Жанчына крыху прыздумалася і ціхім голасам сказала: «Быў, ды памёр. Спіўся... Таксама трактарыстам быў, ледзь што: чарка і чарка... Характарам быў мяккі ён — нікому не адмовіць... — Жанчына, было падобна, спавядалася яму. — А цяпер во самой не дапрасіцца дроў прывезці. Ужо даўно ляжаць...» — «Трактарысты вашы дужа занятыя?» — «Ды не! Гарэлку ў краму цяпер не возяць, самагонку я не ганю... Няма чым плаціць». — «А грошы?» — «Прывыклі за бутэльку. Пойдзеш прасіць... А бутэлька будзе?» — пытае. — Голас у жанчыны трэснуў, яна апусціла галаву — даўгаватыя валасы рассяпаліся, агалілі каля вушэй і на шыі белую скру. Раман зачэпіўся за яе вачыма, але тут жа адвёў іх: стала сорамна за гэты свой блазенскі нахабнаваты позірк, да сэрца падкаціў смутак, жаль да жанчыны — петаецца адна кабета ды яшчэ, можа, дзяцей куча ў яе...

Яны стаялі нейкі момант моўчкі, не ведаючы, пра што гаварыць, не звачаючы на камароў, якія населі цёмнаю хмараю, і з гэтай здранцвеласці іх вывеў блізкі раз'ятраны крык бугая. Жанчына здрыганулася і пахінулася да яго, глянула ўжо блізка ў вочы. Было ў яе вачах столькі глыбокай тугі, нейкай яснай душэўнай збале-ласці, што ў Рамана задрыжэла ніжняя губа, і ён прыкусіў яе.

«Птушка», — супакоў ён жанчыну, усміхнуўшыся. «Ведаю», — сказала яна, здзіўліўшы яго, бо тады незразумела было, чаму яна як бы пахінулася да яго. Смех; падумаў ён ужо праз імгненне, у любога зняцяйкі зрушыцца сэрца.

Ужо дабравата ўцягнула, хліпалі на небе першыя квольы зоркі, і ён спахапіўся, што яго яшчэ чакае пешая дарога, і не такая малая, каля шасці кіламетраў, а ён жа не гуляў, цэлы дзень рабіў.

«А ты што, уначную?» — нечакана спытала жанчына, ужо як бы павярнуўшыся ісці.

«Ды не, так, каб заўтра з раніцы запас быў, зразу грузіць пачаць...» — адказаў ён, адчуваючы, што за гэтым пытаннем жанчыны хаваецца нешта яшчэ, і не доўга думаў — зразумеў: яна прапытвае, ці звязаны ён работаю і ці мае вольны час.

«Я прывёз бы дровы, але ж у мяне няма прычэпа...» — сказаў ён, і яна абрадавалася — адразу было відаць: вочы ў яе загарэліся цяплом.

«Прычэп не праблема, ля кожнага двара, лічы, стаіць». — «Сёння позна, а заўтра прывязу». — «Тады я ўжо буду спадзявацца на вас...» — Яна раптам перайшла на паважлівае «вы». Лыпнула спадылба на яго, і ў гэтым кароценькім яе паглядзе ён паспеў прачытаць і ўдзячнасць да яго, і сорам за нешта, чаго яшчэ не адбылося, і тую безабаронную, унікальную самаахвярнасць, на якую здольна толькі выскавая жанчына-беларуска. Павярнулася і пайшла, нячутна, лёгка, бы па кончыках травы, а ён нейкі момант глядзеў ёй услед тужлівым позіркам.

У кабінку заляцеў і біўся на шкле вялізны тоўсты матыль. «Трапіў у тупік, а выйсця не бачыш», — паўшчуваў матыля Раман, злаўчыўся і згроб яго ў жменю, той трапятая крыльцамі, пругка біўся ў далонь. Раман выпусціў матыля, і ён тут жа растварыўся ў цемнаце.

Падумаў, што позна ўжо, пара ісці дахаты — дна ў кар'еры не відаць, будзеш упустую, па карэнні грэбаць. Ён перакінуў праз плячо ремень кірзавай школьнай сумкі, куды ладала Мар'я абед і ў якой пакідаў заўсёды акрайчык хлеба лыну, замкнуў кабінку і з нейкаю трохі прыкрыватаю незадаволенасцю пайшоў па сцэжцы.

Неба паяснела ўжо і зоркі павышэлі, наліліся яркасцю — цёмныя водбліскі скакаў па ўбітай даглянавістай цвёрдасці сцэжцы. За спіною, здаецца, чуўся халадок, а ў твар патыхала з жытнёвага поля прыемным, мятым цяплом — хоць расхрыстай кашулю і дыхай гэтым цяплом на поўныя грудзі. Лёгка ішлі ногі, але цяжкавата было на душы. Не папярэдзіў ён Мар'ю, што астанецца пазней на балодзе; а як ты папярэдзіш, калі ўранні яшчэ сам нічога не ведаў — пазней ужо цюкнула яму ў галаву: застануся, пакідаю трохі, усё замінае менш будзе... А можа, справа і не ў замінах, ужо сумняваўся ён, можа, проста хочацца яму больш пабыць наадзіноце, у спакоі, калі хораша, ясна думаецца, нека прыгожа і ўзнёсла, бы юнаку, марыцца... Учора так не было з ім, толькі сёння, а заўтра невядома як будзе. Чалавек на дні колькі разоў смецца і засмучаецца, а жыццё — доўгае... Колькі духу трэба мець, каб яго з дня ў дзень адольваць ды яшчэ і радавацца.

Раман, задумаўшыся, не заўважыў, як упёрся ў высокую сцяну жыта: ледзь знайшоў прарэху, куды нырнула сцэжка. Ідучы па жыцце, чуў, як пругка білі па руках каласы, чапляліся ліпкімі вусамі за вільготную скуру. Нізка над галавою жыгаль чорнымі маланкамі кажаны.

Над зямлёю стаяла ноч, ціхая, ласкавая, і тады-сды навывала такія імгненні, аж плакаць хацелася ад радасці, што жывеш на белым свеце. Як бы адганяючы гэту радасць, лезла ў душу трывога — як сустрэне жонка. Не, яна не была ў яго ні злая, ні сварлівая, але ўсё рабіла так, што Раман пастаянна адчуваў яе перавагу над сабою. Як быццам ён залез да яе ў такі вялікі доўг, што не зможа выплаціць за ўсё жыццё; і ён выплачваў гэты доўг сваёй адданасцю, а яна павялічвала яго сваёй халаднаватасцю і непрыкаянасцю. Хвароба яго ведае, што між імі! Але не праходзіць пачуццё нейкай цягучай нутраной напятасці. Гэта — як пачнеш круціць-муціць, разважаць, а як забудзешся — жывеш, бы тая рыбка ў вадзе, лёгка і бестурботна, і працаваць-спяваць хочацца, не таму, што нехта цябе змушае, а таму, што душа іначай не можа.

З жыта ён выйшаў на шырокую пясчаную дарогу, паўз якую беглі рэчкі, на бліскучым версе якіх час ад часу загарэліся халодныя блакітнаватыя ўспышкі.

Вёска сустрэла яго цішынёю. Вуліца зрабіла круты залом, і ён адразу ўбачыў сваю хату: адзіночым сіратлівым вокам святлілася акно на кухні. Мар'я не спіць, чакае яго.

Ён убачыў, што твар у жонкі спахмурнелы: яна, канечне, незадаволеная яго познім прыходам. Дзіва што, ад перажыванняў сэрца разарвацца можа.

«Дзе ты дасюль цягаўся?» — спытала яна, стрымліваючы сябе, каб не напусціцца на яго, але на голасу ён улавіў, што ў душы ў яе накапілася шмат сярдзітасці. Нечакана ён разгубіўся і не ведаў што адказаць, — апраўдвацца не любіў, вініцца не было за што.

«На балодзе быў...» — буркнуў ён, чапляючы на цвік картуз.

«Дык жа мужчыны ў пару ішлі». — Яна спынілася перад ім, але вачэй не паднімала, нека засяроджана заглядвала за вуха пасмачку валасоў.

«Забыў перадаць, што застануся... Прабач». — «Есці будзеш?» — спытала яна, мабыць, не хочучы перад сном распяляцца сваркаю.

«Толькі сыравашы пап'ю», — адказаў ён і звярнуў на кухню.

Яна схадзіла ў сенцы, унесла гарлач з сыравашаю і наліла ў кружку. Ён выпіў, выцер ручніком беляя «вусы». Пайшоў у спальню класіцца на спаць, а жонка нечага яшчэ доўга тапталася на кухні: то бразгалі лыжкі ды вілкі, то рыпелі дзверы, і ён, хутка засынаючы, паспеў падумаць, што заўтра ўранні, перад работаю, трэба змазаць завесы.

«Ты наварочаў тут, як крот!» — усклікнуў Павел Трыножка метраў за сто да кар'ера. З туману выплывала, яснай вырысоўвалася насыпаная Раманам куча.

«Ды кінь ты!» — адмахнуўся Раман. «Гэта ён для адводу вачэй накапіў кучу, а сам, нябось, удовушкі ў Забалацці нагледзеў», — сказаў ахвочы на падколкі Ягор Самусік, скручваючы позірк выпуклых вачэй на запудраныя тлустым тарфяным пылам гумавыя боты.

«Няхай ён хоць сваю Мар'ю ўдзержыць!» — як заўсёды, яхіднаю пранізліваасцю секануў голас Петрака Луксы.

«Да цябе не пабяжыць!» — агрызнуўся Раман, злуючыся, што хлопцы кружацца недзе каля праўды.

«Ды дзе там... ударніка кіне». І Раману, як учора ўвечары пры расстанні, калнула ў сэрца: «Пап'каюць, бытта і праўда я выскачка!» Але спрацаца, даказваць, што ніякай наўмыснасці ў яго няма, не стаў. Ім, хлопцам, абы пакартаваць, а каму і паздэкавацца, ёсць жа такія: табе добра — значыць, ім блага, ты гаруеш — у іх нагхненне.

Разварушаны ўсяродку, Раман не мог адкараскацца ад думак пра жанчыну, зразумеў, што ўжо не зможа нічога памяняць, трэба ехаць ёй па дровы. Дзень цягнуўся пакутліва доўга. Колькі разоў Раман вылазіў з кабінкі, адыходзіў убок, за кусты, садзіўся на купіну і з асалодаю, засяроджана курыў. Раўлі самазвалы, месячы рабрыстымі коламі чарназём, і гэта ад іх, здавалася, дрыжыць прымлелае, нейкае жаўтаватае бы з сырамяцны, лісце на вольхах. «І сёння Юрка не дачакаецца мяне — засне...» — скрушліва падумаў ён.

Нарэшце насунуўся жаданы вечар, вынырнуў аднекуль з чорнай пашчы кар'ера, разліўся па балодзе, затаніў сінім мроівам і дрэвы, і кусты, і трактары, і далёкі пабаряняны сонцам небасхіл. Павел Трыножка, можа, адзіны ў свеце чалавек, які не ведаў, што такое злая пыха, спытаў у Рамана: «І сёння?». Раман кінуў галавою і, крута павярнуўшыся, спрытна, бы тхор, шыгануў у кабінку, з нейкаю неўтаймоўнаю пруткасцю ў руках сеў за рычагі. Чарпалка безупынку махалася ў паветры, быццам дзела забавы. Засяроджаны на ёй, Раман нейкі момант забыўся на жанчыну; і ўжо ўбачыў яе тады, калі яна падышла да трактара, усміхнулася яму. Была яна ў светлай сукенцы і цёмна-сіняй кофце, на галаве лёгкая, газавая касынка незразумелага колеру. Раман захіліў чарпалку ўверх — стукнуліся аб кабінку камякі торфу; адчыніў дзверы. Жанчына села побач з ім, абцягнула на каленях сукенку і зацята глядзела перад сабою ў шкло.

Ён зганяў у вёску, з нейкай забытай маладою шаласцю тузаючы рычагі, падчапіў прычэп і, можа, праз паўгадзіны яны зноў былі каля балоды. Раман станавіўся пад камлі, а жанчына брала за макушкі — час ад часу яна папраўляла касынку, якая спаўзала ёй на вочы, абцягвала кофту, а потым, упрэўшы, і зусім зняла яе.

«Кінь у кабінку», — сказаў Раман: павага да жанчыны зацеліла яму грудзі, бачыў — у яе зачыранеліся шчокі, яна адзімала з твару валасы, і гэта яе зусім не старэчая гарэзліваасць, мяккі бляск млявыя, ціхіх у глыбінні вачэй нека незразумела хвалявалі Рамана, паддавалі яму сілы, і ён не чуючы стомы хапаў і хапаў з зямлі палкі.

Ехалі ў вёску з уключанымі фарамі. На павароце жанчына няўзнак дагранулася локцем да яго, і ён адчуў, што яна ўся гарачая, распараная. Раман адсунуў каля свайго акна шкло, глянуў, ці прычынена акно каля жанчыны, — каб не прахціў скразняк.

Вокны ў хатах, якія абступалі з усіх бакоў сады, гарэл, як светлякі ў траве. «Едзь туды», — паказала жанчына ў завулак, на ашалеяную, з белымі разб'янымі ліштвамі хату.

На ганак выйшлі дзве дзяўчынкі — па ўзросту недзе на васьмы і пяты клас. Жанчына нешта, нахіліўшыся, сказала ім, і большая зноў пайшла ў хату, а меншая стаяла на ганку і з цікаўнасцю глядзела на трактар і, мабыць, на яго, Рамана.

Ён зачыніў ужо барты, калі жанчына сказала: «Ну зайдзіце ў хату...» Ведаў, што запрашэнне будзе, чакаў яго, але прагучала яно як бы знянацку. Ён доўга пыхцеў, ніяк не могучы лучыць крукам у паз. Так і не знайшоў, што сказаць ці як запрацівіцца, моўчкі пайшоў услед за жанчынаю ў хату.

Яна дала яму белы ручнік, мыла, падвела да рукамыльніка. Стол быў накрыты, на ім стаялі талеркі з ядою, накрыты газетаю гарлач.

«Ці ега вы піць будзеце?» — спытала асцярожна жанчына, з нейкай ці то цікаўнасцю, ці бояззю глядзячы на Рамана, блізка стаяла каля яго.

«Не, я піць не буду», — сказаў рашуча Раман і ў гэты момант, можа, як ніколі, моцна пашкадаваў, што не п'е, не мае магчымасці зараз выпіць. Гэта ён адчуў асабліва тады, калі сеў за стол.

«Во, без чаркі дык і яда не лезе», — нека прастадушна паспачувала жанчына, і яму раптам прышла ў галаву дзіўная думка: што чалавек прыдумаў гарэлку адно каб расслабіцца іменна ў такіх момантах, калі зводзіць людзей выпадка, за якім стаяць нязмушаная спагада аднаго і самаахвярная ўдзячнасць другога.

Ён устаў з-за стала, сказаў «дзякуй». Жанчына замітусілася.

«Дык вы хоць адпачніце трохі, пагуляйце, — сказала яна. — Я тэлевізар уключу...»

«Пакуль дайду...» — стараўся гаварыць бадзёра, а непадуладнае пачуццё віны сціскала яму

грудзі: зусім раскіс, ці нешта не сказаў, а можа, не так ці не тое зрабіў. Дзіўны, нейкі невясковы парадок быў у хаце, яна ўся дыхала чысцінёю і свежасцю. У такой утульнасці і праўда, мабыць, добра адпачнулася б, на душы сышлі б спакой ды лагода, але ж не будзеш рассядацца, трэба ісці. — Ну, бывайце здаровы!» — сказаў ён, кіруючы да дзвярэй.

«Дык гэта...» — Яна падбежкам дагнала яго. — «Вазьміце...»

Ён нават не глянуў, што трэба браць, — ведаў: грошы. «Не трэба», — суха сказаў ён, затрымаўшы вялікі палец на клямцы.

«А як жа?.. — Жанчына, здаецца, хацела павярнуць яго за плячо, каб глянуць у вочы і зразумець, жартуе ён ці гаворыць усур'ёз. — Прывезлі, грузілі...» — «Ну і што ж такога? — Ён ужо гаварыў са смяшком, адначасова адчыняючы дзверы. — Як-небудзь другім разам разлічымся!»

На дарогу ў святло фар ускочыў заяц, здаецца, бліснулі глыбокім чырвоным агнём яго вочы, і, высока падскокваючы над зямлёю, прыскакаючы да спіны доўгія мяккія вушы, пабег. Раман зменшыў абароты і трохі крутнуў трактар убок; калі слупы ад фар зноў ляглі на каляны, зайца на дарозе ўжо не было. «Панёс Юрку хлеб», — усміхнуўся Раман. Ад святла месяца прыдэняе шкло зеленавата пералівалася. Каля балоды стаяў густы туман, і святло фар пачало рэзаць, крамсаць яго як гіганцкімі мячамі. Казка! А ён быццам герой нейкага мультыка. Нястрынная чароўная лёгкасць найшла раптам на Рамана, і так хораша было думаць, што ты ёсць на зямлі, што ты патрэбен сваім дзецям і яны чакаюць цябе... Але і сёння во не дачакаліся, спяць, і шкада, што ён не зможа раскацаць ім пра зайца казку.

Ён заўважыў гэта абеднім часам — што хлопцы нека пачалі стараніцца яго; збіраліся ў купку, стрымана спрачаліся, пасміхваліся, а калі ён падыходзіў — змаўкалі. Што за сакрэты ў іх? Паўна, ён, Раман, у іх на языку. Мабыць, усё з-за ягоных вясчэрніх аставанняў... Клопат, няхай пачэсць языкам!

У гэты вечар нешта асабліва заўзята роў бугай, зусім блізка ад кар'ера, і Раман падумаў, што той, мабыць, ужо прывык да людзей, з ахвотай ўступае ў перапалку з трактарам, адзываецца на вуркатанне матора: можа, страшыць, выганяе з балоды, сваіх уладанняў прышэльцаў. Птушка не скажа... Хто спытае ў вусена, гадзюкі, жабы, божай кароўкі, матыля? Не зразумеюць яны, што хоча чалавек. Дык, можа, хоць чалавек павінен разумець, што хоча ад яго гэтая малеча? Не, чалавек не саступіць, не палічыцца з іх жаданнямі ды патрэбамі, ён — магутны і горды, ён пойдзе на ўсё, што будзе яму лепш і цешыць самалюбства, надаваць годнасці і ўлады.

На адыход Раман паклаў недалёка ад трактара, на вылізанай ветрам мясціцы торфу кавалачак хлебнага мякішу: удзень ён бачыў на ёй глыбокія выразныя крыжкі-рыскі — сляды птушкі, хутчэй за ўсё, бугая.

Над полем у небе вісеў месяц, і жыта ўсё было белае, як разасланяны на выгане каля сажалкі палотны; адно як браўся ветрык, жыта пачынала хвалявацца, шапацець каласамі, быццам сварылася на чалавека, што рэжа сцэжкаю гэту цягучую, пахучую, набрынялую зярнятамі белізну.

Жонка не спала, чакала яго. Ён убачыў, што яна як бы пакрыўджаная, не падымае вачэй, ступае важка і цвёрда — значыць, нечым вельмі ўзрушана. Ён, праўда, не баяўся яе наскокаў, бо доўга знайшоў процідзейне — не адказаць ёй зусім, нічога не тлумачыць ці, ва ўсякім выпадку, пультуць адзінадва жарцікі — глядзіш, і жончын запал паволі развейваўся, як дымок ад папяросы.

«Я думала, ужо зусім не прыйдзеш начаваць», — сказала яна, падступаючыся як бы здалёку, але з такім намякам, быццам ён, Раман, ведае, пра што гаворка.

«Хацеў у кабінцы пераспаць, ды нязручна — мулка, ногі выцягнуць няможна...» — «А навошта ў кабінцы, калі на пуховай прырне лепш?» — «Пакуль што сядзенні ў трактарах цыратова-выя...» — «А Рыпінка з Забалацця табе пуховае зробіць!» — Голас у жонкі сарваўся на крык, і не зразумець было, чаго ў ім больш: гневу ці слёз.

Пры чым тут Рыпінка? І якая Рыпінка? З Забалацця... Ён разгубіўся, ліхаманкава перабіраючы ў памяці людзей з Забалацця, якіх ведаў. Не, Рыпінкі сярод іх, здаецца, не было.

«Бач, прыстроіўся! Пад маркаю, што на балодзе, да нейкай сучкі бегалі...»

Раман стаяў пасярод хаты як аглушаны, лыпаў вачыма, не ведаючы, ці смяяцца, ці сказаць жонцы за яе лухту што-небудзь калючае.

«Цішэй ты, дзяцей разбудзіш», — сказаў ён, і ў ягоным голасе чамусьці праскочыла вінаватая нотка, і жонка яе ўлавіла.

«Хай і дзеці ведаюць, які ў іх бацька... Бугай блудлівы!»

І тут яму цюкнула, слова «бугай» перанесла яго да балоды, а там — і дровы, і жанчына, і Забалацце — усё разам з неймавернаю хуткасцю прамільгнула ў памяці.

«Ты што, сачыла за мною?» — спытаў ён, не глядзячы на жонку, а ў гэты міг думаючы, што жанчыну, якой прывозіў дровы і з якой нават не паспеў пазнаёміцца, завуць, мабыць, Рыпінка, Рыпінка...

ПА СТАРОНКАХ
ДАКЛАДА

З дакладам праўлення СК БССР на пленуме выступіў старшыня саюза І. Лучанок. Ён падкрэсліў, што сённяшні пасапраўднана рэвалюцыйны час вымагае новага сацыяльнага мыслення ва ўсіх сферах. Як ніколі востра акрэсліваецца роля мастацтва ў выхаванні духоўнасці, ва ўплыве яго на рост асобы. Актуальныя пытанні перабудовы цесна звязаны з рэформай савецкай школы, з ломкай дагматычных спосабаў выхавання светапогляду моладзі. Прамова Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова на Усеаюзнай нарадзе загадчыкаў кафедраў грамадскіх навук мае непасрэднае дачыненне і да працэсу выхавання моладзі ў творчых саюзах.

Многае змянілася ў нашым жыцці, да многага сёння мы ўжо ставімся не так, як учора. Ды, як і раней, найгалоўнай рысай сацыялістычнай культуры з'яўляецца яе арыентацыя на будучыню. Будучыня ж фарміруецца сёння, у творчых пошуках моладзі, у яе захапленнях, схільнасцях...

Сёння, гаварыў І. Лучанок, у нашай арганізацыі 12 членаў СК і 4 члены Музфонду — ва ўзросце да 35 гадоў. Вакол іх групуецца несаюзная моладзь. Ад таго, як вядзецца работа з маладымі, істотна залежыць раскрыццё іх сапраўднага творчага патэнцыялу, адбор таленавітых музыкантаў, іх арыентацыя на актуальныя задачы часу.

Прамоўца расказаў пра работу маладзёжнай секцыі СК, пра ўдзел маладых беларускіх кампазітараў, у тым ліку і не членаў саюза, у пастаянным Усеаюзнам семінары маладых кампазітараў. Новая форма работы — заключэнне дагавораў па лініі Музфонду на стварэнне буйных сачыненняў. Гэта, падкрэсліў дакладчык, варты практыкаваць: аказваючы такім чынам матэрыяльную падтрымку маладым, саюз арыентуе іх на напісанне твораў актуальнай тэматыкі.

Па пучкунах намсамола маладыя кампазітары выязджаюць на ўдарныя будоўлі краіны, на сустрэчы з воінамі Савецкай Арміі і г. д. Камісія па эстэтычным выхаванні дзяцей і юнацтва, якая існуе ў СК БССР, актыўна далучае моладзь да масава-асветніцкай работы.

Аднак усё гэта звыклія, традыцыйныя формы сувязі творцаў са сваімі слухачамі. Патрэбны больш эфектыўныя, адпаведныя нашаму часу, формы кантактаў. У дакладзе прагуча-

тыка. Подзвігу савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне прысвечаны ІІ сімфонія У. Солтана («Памяці герояў Мінскага падполля»), ІІ сімфонія В. Кузняцова («Адплата»), вакальна-сімфанічная паэма У. Кур'яна «Памяці маці» на вершы Р. Барадуліна. Радуе імкненне маладых асэнсавань гэтую цэнтральную для беларускага мастацтва, літаратуры тэму. Аднак, зазначалася ў дакладзе, пошукі

са). Разам з тым, досыць разнастайна выяўляецца ў іх творчасці тыповы для музычнага мастацтва ХХ стагоддзя працэс узаемадзеяння і ўзаемаўплыву розных музычных культур. Наша кампазітарская моладзь узабагачае вобразны свет сваёй музыкі, далучаючыся да крыніцы сусветнай літаратуры.

Успешна, што моладзь смела звяртаецца да такой складанай сферы творчасці, як тэатр. Тут

кампазітарскага аддзялення БДК паназаў, што ёсць здольныя, перспектыўныя аўтары: І. Палівода, С. Бельцоў, У. Грушэўскі, Д. Даўгалёў, У. Бабкоў, А. Хадосна, А. Літвіноўскі, Я. Паплаўскі і інш.

Цудоўныя традыцыі, несумненныя набыткі ёсць у жанры песні, але звязаны яны з творчасцю беларускіх кампазітараў старэйшага і сярэдняга пакаленняў. Трывожыць той факт, што песня рэдка ўваходзіць у кола творчых інтарэсаў мола-

танне абнаўлення навучальнага працэсу ў БДК. Жыццё, падкрэсліў І. Лучанок, вымагае ад кампазітара работы ў тых жанравых сферах, на якія яго амаль не арыентуе вучоба ў ВНУ. Гаворка, перш за ўсё, пра сферу масавага музычнага мастацтва. Час увесці ў курс дысцыплін для студэнтаў-кампазітараў глыбокае вывучэнне спецыфікі духавых, народных, эстрадных аркестраў, заняці аранжыроўкай для розных эстрадна-аркестравых і эстрадна-ансамблевых складаў.

Разважаючы пра грамадскую і творчую актыўнасць новага пакалення нашых кампазітараў, прамоўца асобна вылучыў М. Літвіна, які на працягу трох месяцаў удзельнічаў у работах па ліквідацыі вынікаў аварыі ў Чарнобылі. На жаль, многія маладыя кампазітары даволі позна знаходзяць сваё грамадзянскае і творчае «я», некаторых можна папракнуць у інфантальнасці і малаініцыятыўнасці, у зніжэнні творчай актыўнасці адразу пасля атрымання членскага білета СК.

У той жа час, нярэдка выпускнік БДК або асістэнтурстайжыроўкі набліжаецца да свайго саракагоддзя. Калі ж яму набіраецца вопыту, выпрацоўваць уласны почырк? Да паўвекавага юбілею? Гэтыя пытанні, паводле слоў дакладчыка, наводзяць на думку аб праблеме своечасовасці адкрыцця творчых задаткаў, аб праблеме работы з юнымі талентамі ў пачатковых і сярэдніх музычных навучальных установах Беларусі.

Была закранута і праблема выхавання музычных крытыкаў. Акадэмічная кансерваторская адукацыя, гаварыў І. Лучанок, сарыентавана на развіццё будучых музыкантаўцаў як навукоўцаў-даследчыкаў ці педагогаў. Але ёсць вострая надзённая патрэба ў маладых музычных крытыках, журналістах, здатных аналізаваць і ацэньваць творчасць сваіх сучаснікаў, падзеі культурнага жыцця, весці музычна-прапагандыскую і эстэтыка-выхаваўчую работу. Ды... справа дайшла да таго, што сёння ў СК БССР няма ніводнага музыкантаца ў ўзросце да 35 гадоў! За апошнія два гады былі прыняты ў саюз толькі адзін музыкантавец, ва ўзросце 47 гадоў, — па секцыі фалькларыстыкі. Варта сур'ёзна памеркаваць над пытаннем прыёму ў СК новых актыўных членаў з ліку маладых музычных крытыкаў, рэдактараў, журналістаў, аживіць работу за кошт маладзёжнага актыву.

У заключэнне дакладчык зазначыў важнасць задач, якія трэба вырашаць творчым работнікам, рыхтуючыся да 70-годдзя Кастрычніка.

«МУЗЫКА ДЛЯ...»
Пяць насычаных канцэртных праграм за тры дні — нават мнагавата. Мнагавата, нягледзячы на тое, што жанравыя палітры пленума яго арганізатары абмежавалі (відаць, свядома). Не гучала, напрыклад, харавая і народнааркестравая, тэатральная і кінамузыка, не было канцэрта песні... Больш чым 20 імёнаў значылася ў праграмах. Многія з іх так і засталіся пакуль што «новымі імёнамі», бо, зразумела, цяжка меркаваць пра творчую індывідуальнасць і яе патэнцыял, паслухаўшы толькі адну-дзве кампазіцыі (дзій тыя нярэдка вучэбныя).

Той, хто наведваў усе пленумаўскія канцэрты, аднак жа стаўся. Праслухаць трэба было ня мала, і часам, на жаль, унікала пацуць перанасычанасці і неўразумелай разгубленасці. Пад час непамерна расцягнутага — больш чым на тры гадзіны — канцэрта ў БДК хацелася ўсклікнуць: няўжо заўрашні дзень беларуская музыка не пазбавіцца ад аморфнасці, манатоніі, шматслоннасці, «ударна-шумавога» эпатэжу, выпрабавання слухачкіх нерваў інтанацыйнымі і тэмбравымі «плямамі», за якімі, бывае, проста губляецца музыка? Няўжо «новае» будзе пазначана тым сумотным «старым», якое не толькі не забыта, але і скалястычна перадаецца з пакалення ў пакаленне!.

Варыяцыі на тэму „творчасць маладых“

Пасля пленума праўлення Саюза кампазітараў БССР

Пленум, як вядома, быў прысвечаны творчасці маладых кампазітараў. Іх музыка, прадстаўленая ў канцэртных праграмах, дала спажыву для палемічных дыялогаў за «круглым сталом», для пленумаўскай дыскусіі. Гаворку, якую вялі на пленуме кампазітары, музыкантаўцы, работнікі культуры, у тым ліку нашы госці, падсумаваў начальнік упраўлення тэатраў і музычных устаноў Міністэрства культуры БССР У. Рылатка.

Маладым кампазітарам М. Літвіну, В. Кан-

драсюку, В. Кузняцову, У. Кур'яну былі ўручаны ганаровыя граматы ЦК ЛКСМБ.

У канцэртах удзельнічалі Акадэмічны сімфанічны аркестр, Сімфанічны аркестр Дзяржтэатрады БССР, сімфанічны аркестр Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі (дырыжоры Ю. Яфімаў, Г. Праватараў, М. Калядка), Струнны квартэт СК БССР, ансамбль музыкантаў Мінскага камернага аркестра, хор «Камерата», салісты-спевакі і інструменталісты.

свайго асэнсавання тут недастаткова актыўныя, надта вялікай аказваецца спакуса пераймаць высокія, ды ўжо колішнія ўзоры.

Усё больш увагу маладых прываблівае маральна-этычная праблематыка. Гэта вельмі важна. Гэта адпавядае часу, які вымагае ад мастака далучэння да сацыяльна-псіхалагічнай перабудовы грамадства. Радуе, зазначыў І. Лучанок, што сцвярджае высокіх маральных каштоўнасцей спалучаецца, з аднаго боку, з вострапубліцыстычным выказваннем, з другога — з няспешным філасофскім роздумам пра сэнс жыцця, пра прызначэнне мастака. (Вакальныя цыклы Г. Гарэлавай на вершы П. Беранжэ і на вершы паэтаў Лацінскай Амерыкі; араторыя «Думы рускія» А. Бандарэнкі на вершы А. Талстога).

можна назваць мюзікл А. Гурава «Вайны не будзе, Андрэ маха!», камічную оперу У. Кур'яна «Фантазіі», балет «Дванаццаць крэслаў» В. Кузняцова. На жаль, ніводны з гэтых твораў не быў абмеркаваны ў саюзе. Урыўкі з оперы У. Кур'яна ставіліся опернай студыяй кансерваторыі, вылікалі вялікую цікавасць публікі. Докладчык выказаў пажаданне нашым музычным тэатрам: увайсці ў кантакт з кампазітарскай моладдзю, бо творчая рызыка будзе апраўдана адкрыццём новых імёнаў і прафесійнай кар'еры для маладых. А пра тое, што ім можна даваць, сведчаць досыць багатыя кантакты В. Капыцько, У. Кур'яна і інш. з ялячэньмі, драматычнымі тэатрамі, з тэлебачаннем, з кінастудыямі краіны.

дзі. Адданыя гэтаму жанру Л. Мурашка, М. Літвін, В. Кандрасюк дасягаюць пэўных мастацкіх вынікаў.

На жаль, абываюцца маладых адчуваецца ў адносінах да лёгкай і эстраднай музыкі (выключэнне — работа У. Палуэткава). Відаць, адна з прычын гэтага — адсутнасць у БДК эстраднага аддзялення. Г'яшчэ адна важная прычына: маладыя кампазітары ў сценах кансерваторыі не атрымліваюць неабходных ведаў пра такія віды творчасці, як музыка для кіно, тэатра, тэлебачання, масавых свят. Іх гэтаму не вучаць. І мінаюць гады, перш чым яны, сутыкнуўшыся з практыкай, самастойна авалодаюць навыкамі ў гэтых жанрах. Жыццё падказвае: трэба пашыраць кола тэм для студэнтаў-кампазітараў; варта ў вучэбны план уключаць выкананне работ у названых жанрах. Гэта было б на карысць музычнай справе.

Ёсць праблема выканання твораў маладых аўтараў. Не сакрэт, што часам творы, асабліва сімфанічныя, «гучаць на паперы». А ці не дапамаглі б вырашыць гэту праблему вучэбныя калектывы — аркестры БДК, сярэдніх музычных навучальных устаноў? Мэтазгодна, падкрэсліў дакладчык, сумішчаць практыку студэнтаў-дырыжораў і будучых кампазітараў. Што датычыць музычна-сцэнічных твораў, дык яны маглі б гучаць у эксперыментальным камерным тэатры, у стварэнні якога зацікаўлены СК БССР і для якога складваюцца спрыяльныя ўмовы ў калектыве нашага тэатра оперы і балета. У пошуку новых форм прапаганды твораў маладых магла б дапамагчы Беларуская дзяржаўная філармонія. Можна было б стварыць тут абанемент «Маладыя — маладым», у канцэртах якога гучалі б творы маладых аўтараў у выкананні маладых музыкантаў для маладога слухача. У дакладзе выказвалася таксама прапанова шукаць разнастайныя формы дзейнасці самой маладзёжнай секцыі СК.

Сёння прафесійная адукацыя кампазітараў — у надзейных руках вопытных педагогаў, прафесараў А. Багатырова, Я. Глебава, Д. Смольскага, У. Алоўнікава. Іх выпускнікі, у асноўным, дасведчаныя прафесіяналы, якія няблага арыентуюцца ў разнастайных тэхніках сучаснага кампазітарскага пісьма. Гэта сведчыць пра ўмацаванне базісы нашай кампазітарскай школы. Аднак прамоўца адзначыў і некаторыя недахопы ў іх падрыхтоўцы. Канцэрты пленума паказалі небяспечную тэндэнцыю акадэмізацыі, старэння музыкі маладых. Трэба вучыцца пісаць добра, ды пісаць музыку сённяшняга дня, а не ўчарашняга. Таму паўстае пы-

Музыкантавец Г. СЦЯПАНЧАНКА (Кіеў), студэнт аддзялення кампазіцыі У. ГРУШЭЎСКІ, народны артыст БССР І. ЛУЧАНОК і старшыня Раёўскай кампазітарскай арганізацыі У. КРАСНАСКУЛАЎ.

ла прапанова: прадстаўляць музычныя творы ў пэўнай аўдыторыі і там жа іх абмяркоўваць. Нападчыца такіх сустрэч павінны супольна і маладзёжная секцыя, і секцыя крытыкі СК, і яго аддзел прапаганды і аддзел культуры ЦК ЛКСМБ.

Творчасць — галоўны клопат кампазітарскай арганізацыі. І, натуральна, агляду творчасці маладых была прысвечана асноўная частка даклада.

Для беларускай моладзі характэрны працяг адной з грунтоўных традыцый савецкай музыкі, традыцыі, што перайшла нам у спадчыну ад кампазітараў-класікаў. Гэта — патрэба ў змястоўным музычным мастацтве. Значнае месца ў творчасці маладых займае грамадзянская і патрыятычная тэма-

Разнастайнае ўвасабленне атрымлівае ў творчасці маладых патрыятычная тэматыка. Тэма любові да роднага краю часта звязана ў іх з нацыянальнай гісторыяй і з беларускімі паданнямі і легендамі, паэзіяй. Нацыянальныя вытокі — у Канцэрте для габоя і камернага аркестра і ў сімфанічнай паэме «Бандароўна» Г. Гарэлавай, у харавым канцэрте «Вяселле» і вакальна-інструментальным цыкле «Вясельныя песні» В. Кузняцова, у вакальным цыкле і Сімфанічнай паэме В. Сярых на народныя тэмы. Ня мала створана маладымі і ў жанрах камернай музыкі; практычна ўсе праявілі сябе ў галіне музыкі для дзяцей. Прамоўца зазначыў, што праведзены ў рамках пленума камерныя канцэрты зацікавілі слухачоў, а гучалі там творы не толькі членаў СК, а і нядаўніх выпускнікоў БДК А. Навахраста, М. Марозавай, С. Янковіча, Ю. Андрэвай, і Маскоўскай кансерваторыі — В. Кандрасюка, В. Шляяніова, Ш. Ісханбаевай, А. Барзовай. Канцэрт з твораў студэнтаў

Кампазітар В. ПАЦУКЕВІЧ (Кіеў), народны артыст БССР у. АЛОУНІКАЎ, кампазітар Л. МУРАШКА і народны артыст СССР Я. ГЛЕБАЎ.

Гутараць У. СОЛТАН, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Л. ЗАХЛЕУНЫ і М. ЛІТВІН.

Пленум — рабочае мерапрыемства творчага саюза, недарэчным было б ствараць вакол гэтай важнай падзеі нашага музычнага жыцця нейкую штучную атмосферу свята. Канечне, прыўзняты прэм'ерны настрой панаваў у залах: маладыя кампазітары амаль усе ўпершыню атрымалі магчымасць пачуць свае творы ў жывым выкананні, адкрытым канцэрце, сустрэцца з публікай. Публіку ж, асабліва дасведчаную, настроеную на дзелавы крытычны лад, чакалі і расчараванні, і надзея, што ў густой плыні ўражанняў знойдзецца «жамчужныя зерні» радасці і ўзрушэння.

І такія зьявіліся былі. Гэта і дзіўны і дзёржкія, настрайныя эцюды В. Капыцько ў «Маленькай сімфоніі» (усломніцы, як праз наўмысны фальш «расстроенага» аркестра прарываецца чыстае, гарманічнае салятрубы). Гэта і ўзрушаны, устрыжаны, вельмі чалавечны маналог саліруючага інструмента ў вялянчальным канцэрце У. Солтана. І самастойная ўдумлівае музыкі студэнта С. Бельцюкова. І крынічны свежасць «Бандароўны» Г. Гарэлавай. А яшчэ — даўраўная інтанацыя песеннага цыкла В. Кандрасюна «Бацька, раскажы мне пра мінулы вайну» і стрыманы боль Элегіі В. Кузняцова, прысвечанай памяці В. Памазова. І — увасобленае духоўнасць — гучанне велічавых органаў над «будзённай мітуснёй» аркестра ў музыцы А. Бандарэні...

Зрэшты, прыгадайма, як абмяркоўваліся канцэрты пленума.

А. Сівашова, кампазітар (Ленінград). Хаця я госяць пленума, гэта не вызваляе мяне ад абавязку гаварыць праўдзіва. «Маленькая сімфонія» («Са старых шыйткаў») В. Капыцько ў мяне выклікала неўразуменне: гэта сур'ёзны экскурс у музычную гісторыю ці жарт? Непераканальна, нясмешна, недасціпна. Мо ў мяне няма пачуцця гумару? Тады крыўдна за сябе. Кантата А. Гурава на вершы Р. М. Рыльке, на маю думку, — бясформеннае салоннае музычэрэванне, у наш час недарэчнае. Сімфонія № 1 М. Літвіна напачатку ўспрымалася як «абяцанне», ды фрагментарнасць развіцця твора сапсавала ўражанне. Вялянчальны канцэрт У. Солтана па форме рыхлы, расцягнуты, аднастайны, хаця з прыемнасцю слухала другую частку. Негатыўнае ўражанне ад Сімфанічнай паэмы на беларускія народныя тэмы В. Сярых. Падалося, што гэта не твор кампазітара, а работа аранжыроўшчыка. Навошта сціпляць народныя тэмы апранулі ў такія пышныя сімфанічныя ўборы?

А вось другі сімфанічны канцэрт — і адразу цудоўнае ўражанне: «Бандароўна» Г. Гарэлавай. Надзвычай арганічная работа кампазітара з матэрыялам беларускіх балад, выдатнае адчуванне формы. Адметная III сімфонія А. Елісеенкава: скажу, што гэта кампазітар, які не займае «чужое крэсла». Вельмі кранальны твор — вакальна-сімфанічная паэма У. Кур'яна «Памяці маці». Цеплы слоў вартая II сімфонія В. Кузняцова «Адплата». Вельмі грунтоўны твор, ды яўна пераклікаецца з 7-ай сімфоніяй Д. Шостакавіча (эпізод нашэцця). Але мяне гэта не бянтэжыла...

У. Краснаскулаў, кампазітар (Растоў-на-Доне). Значны арга-

нізацыйны пралік выявіўся ў вялізным студэнцкім канцэрце. Творы быццам пачалі забіваць адзін аднаго, музыка «не ўваходзіла» ў цябе, вастрай прыкмячаў недахопы, якія, мабыць, іншым разам і дараваў бы. Разумею, кожны змагаецца за права быць прадстаўленым у канцэрце, але да студэнцкага канцэрта трэба ставіцца асабліва пільна — гэта задача і педагогічная. Наогул жа, ёсць дапушчальная доза слухання — і павінен быць аднаведны адбор музыкі на 40—45 мінут канцэртнага аддзялення. Мяне прывабіла фартэпіянная саната І. Паліводы, «Рамантычная паэма» У. Грушэўскага (клас Д. Смольскага), «Камерная музыка» С. Бельцюкова (клас Я. Глебава). Увогуле ж, на канцэрце ў БДК падалося, што студэнтаў вучаць, як пісаць, ды не вучаць, дзеля чаго. Некалі вядомы парадэст А. Іваноў звярнуўся ў пародыі да аднаго з растоўскіх паэтаў: «Не пісал стыхов — і не пішы, лучше свежим воздухом дышы». Я параіў бы некаторым маладым кампазітарам: калі няма вострай патрэбы брацца за чарговы твор, дык лепш падыхаць свежым паветрам...

Для мяне найбольш яркія ўражанні пленума — вялянчальны канцэрт У. Солтана (досыць высакродны тэматычны матэрыял, які набывае арганічнае развіццё; гэта добрая музыка), «Бандароўна» Г. Гарэлавай (парадавала, што яркія нацыянальныя рысы выявіліся не ў лубочным, «сувенірным» творы, а ў музыцы сучаснай). Паэма У. Кур'яна кранальна гучыць у крайніх частках, сярэдні ж раздзел адлюстроўвае тэму вонкава. У III сімфоніі А. Елісеенкава мяне насцярожыла скарыстанне прыёмаў Г. Канчэлі, сувязь з 10-ай сімфоніяй Д. Шостакавіча. Бракавала аўтарскай звышпраграмы. Але такія творы варты падтрымліваць, іграць. Пісьменны твор В. Кузняцова, хаця ён не толькі другасны, а і «траісты» і да т. п.

Д. Окунеў, студэнт БДК. Мне здаецца, у В. Капыцько сімфонія атрымалася. Проста ён вырашыў не пісаць такую самую музыку, якая штодня гучыць па радыё. А ўхваляюць жа, аказваецца, стэрэатыпы...

У. Дамарацкі, кампазітар. Наконт твора У. Солтана. Можна заўважыць пэўную расплывістасць формы, але я адзначаў бы, што гэта адзін з нямногіх твораў, паказаных цяпер, які кранае сваёй музыкай, эмацыянальнасцю, душой. Нашым гасцям спадабалася спалучэнне народнага голасу з сімфанічным аркестрам у творы Г. Гарэлавай. Але, на жаль, яны не ведаюць, што буйны твор з выкарыстаннем народнага голасу ў сімфанічнай партытуры з'явіўся ў беларускай музыцы раней: маю на ўвазе твор В. Памазова «Янка Купала». Для нашых гасцей сімфонія А. Елісеенкава — штосьці новае, а намі — зусім не хачу зменшыць вартасці работ А. Елісеенкава, проста нагадваю — намі яна ўспрымаецца як схема II сімфоніі Д.

Смольскага. У «Адплаце» ж В. Кузняцова адчуваецца сімфанічнае мысленне — і гэта, безумоўна, выявіцца ў яго наступных, больш самастойных творах. У студэнцкім канцэрце вылучыліся струнны квартэт А. Хадоскі (клас А. Багатырова) і саната І. Паліводы, напісаная з добрым веданнем магчымасцей інструмента.

М. Парахаўнічэнка, студэнтка БДК. Твор А. Елісеенкава, мабыць, і другасны, але ёсць тут індывідуальная падача матэрыялу. А вось «Адплата» В. Кузняцова, мабыць, і па-майстарску зробленая з пункту гледжання аркестроўкі, выклікае пытанне: хіба можна зараз кампазітару рабіць тое, што 40 гадоў назад зрабіў Д. Шостакавіч у сваёй 7-ай сімфоніі? Твор В. Капыцько лічу ўдалым, задума яго — спалучэнне разнастайных стыляў — ужо апрабавана ў савецкай музыцы ў 60-ыя гады. У творы Г. Гарэлавай спалучэнне аркестра з народным голасам — не навінка, ды гучыць свежа і не пакідае раўнадушным. І гэта больш прымальніца работа з фальклорам, чым у В. Сярых, якая скарыстала традыцыйны жанр уверцюры на народныя тэмы. Калі В. Сярых спрабуе аднавіць стары жанр, дык дзе ж новы погляд на старое?

Д. Кіцэнка, кампазітар (Кішынёў). «Маленькая сімфонія»

звычайкі гаварыць пра меру таленту, гэта балюча. Можна гаварыць пра розныя кампазітарскія тыпы. Ёсць кампазітары, у якіх усё падпарадкавана інтэлекту. Узнавіць у кантаце найскладаны асацыятыўны свет Р. М. Рыльке — такая, відэавочна, была ідэя А. Гурава. Але музыка яго «для галавы» і можа быць успрынята і прынята не ўсім. Твор В. Капыцько — гэта «рэтра», пададзенае з усмешкай аўтарам. Аднак я назвала б яго творам няўдалым, асабіста мне смешна не было, бо ў аснове «гумару» выкарыстаны антыэстэтычныя прычыны (напачатку аркестр іграў проста фальшыва, і зразумець, што гэтак задумана і напісана аўтарам, можна было толькі глянуўшы ў партытуру). Сярод аўтараў, якія пішуць музыку настраў, — лідэр, бисспрэчна, У. Солтан. І, нарэшце, Г. Гарэлава: я сказала б, што яна — рэдкі тып кампазітара, які піша музыку паэтычнага вобраза.

У. Качэсаў, студэнт кансерваторыі (Горкі). У канцэрце студэнтаў засмуціла вось што: калі педагог дазваляе свайму вучню пазычаць тое, што «на слыху», значыць, гакая завядзёнка. Таму па ўсіх параметрах — ад тэматызму да драматургіі — творы падобныя паміж сабою, і ты ўжо ведаеш загадзя, што будзе... Студэнт павінен зведаць такі перыяд, калі

сваімі равеснікамі-слухачамі. Маладыя беларускія кампазітары не працуюць у сферы музыкі быту, значаць музыкантавец Г. Глушчэнка, і тут у нас рэпертуарны прагал. Наколькі ж вялікае гэта ўпушчэнне, гаварыў санратар ЦК ЛКСМБ М. Самафалаў. Разважаючы пра прыхільнікаў «цямнога металічнага року» і «новай хвалі», ён падкрэсліў, што сёння музыка як прадмет даследавання бліжэй да сферы ідэалагічнай барацьбы, чым да сферы мастацтвазнаўства. Ёсць музыка — спадарожніца паходаў і дыскатэ, гэта рэальнасць жыцця, даводзіў М. Самафалаў. Аднак пленум зрабіў уражанне, што, апроч сімфанічнай і камернай музыкі, іншага клопату ў СК БССР няма. Саюзу трэба супольна з камсамолам вырашаць праблему прапаганды музычнага мастацтва сярод моладзі. І пры гэтым не ігнараваць эстраду, рок-музыку, а вучыць разбірацца, арыентуючыся на прагрэсіўныя напрамкі, адкідаючы «смецце».

Для каго, для чаго і як пісаць — клопат кампазітараў, якіх жыцьцё не ў Мінску. Кампазітар-магіляўчанін У. Браілоўскі раскажаў пра рэальныя ўмовы творчасці аўтараў з «музычнай перыферыі»: няма філармоніі, ніводнага прафесійнага калектыву, для сур'ёзнага асваення буйных жанраў няма выканаўчай базы. У той жа час шматлікія самадзейныя калектывы (пераважна народна-інструментальныя і духавыя, у якіх удзельнічае нямала моладзі) пакутуюць ад хранічнага рэпертуарнага голаду. Больш увагі народна-інструментальным жанрам, больш музыкі для самадзейных выканаўцаў, якіх багата ў нашай рэспубліцы; нельга замынацца ў іsole толькі тых музыкантаў, якія ёсць у Мінску, — заклікалі маладыя кам-

Сімфанічны аркестр Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі.

В. Капыцько ўвогуле выклікае цікавасць: тэмай, аркестроўкай, полістылістыкай. Музыка А. Гурава падалася паэтычнай, але, мабыць, таму, што аўтар занадта грувастка «паказаў» аркестр, я не зразумеў тэксту вакальнай партыі. Пра I сімфонію М. Літвіна як твор сённяшні меркаваць цяжка: яна напісана 6 гадоў назад, цяпер аўтар, мабыць, мысліць іншымі катэгорыямі. Уражанне ад твора А. Елісеенкава: аўтар спрабуе выказаць разам усё, што ведае на сённяшні дзень... Музыка А. Бандарэні для габоя, армана, струнных і ўдарных інструментаў цікавая па задуме, ды недакладная па форме: мабыць, аўтар знойдзе магчымасць адрэдагаваць твор, які ад гэтага толькі выйграе. «Адплата» В. Кузняцова — музыка вельмі вобразная, і арган, інструмент складаны для ўводу ў аркестр, успрымаўся тут досыць натуральна.

Р. Аладава, музыкантавец. Сярод прафесіяналаў няма

ён абвяргае нават сябе, эксперыментуе. Тут жа студэнты ўсе кідаюцца чамусьці толькі ў «правы бок». Я нават не адчуў, што гэта маладыя людзі. Яны сваёй музыкай нагадваюць акадэмістаў 40-ых гадоў, быццам паўстагоддзя ў музыцы і не было!

Да жанру, пазначанага дзіўнаватым словазлучэннем «музыка для...», зьвертаюцца і маладыя беларускія кампазітары. Але ж, зразумела, музыка пішацца, у шырокім сэнсе, не для слэба і не для пэўнага інструмента — яна пішацца для слухача, бо без слухача музыка не жыве! Так ці інакш тэма «кампазітар — слухач» закралася ў пленумаўскія дыскусіях. Студэнтка БДК А. Чумак, напрыклад, разважала пра тое, ці ведаюць нашы маладыя аўтары заканамернасці слухачага ўспрымання. Кампазітар Л. Мурашка прыгадваў выступленне Р. Шчадрына на з'ездзе кампазітараў СССР, яго словы аб тым, што савецкай музыкай страчана цэлае пакаленне слухачоў. І тут шмат у чым вінаватыя самі кампазітары, якія не дбаюць пра зваротную сувязь з аўдыторыяй, са

пазітараў дэкан выканаўчага факультэта БДК Б. Сінеці, старшы метадыст Рэспубліканскага метадычнага цэнтру У. Маневіч.

У пленумаўскіх дыскусіях прынялі ўдзел многія музыканты, педагогі, кампазітары, крытыкі: Т. Шчарбакова, В. Яканюк, Д. Смольскі, А. Друкт, Л. Шлег, Л. Барадзіна, Д. Падбярэзскі, А. Елісеенкаў, Л. Рашчынская і інш. Яны абмяркоўвалі канкрэтныя творы, гаварылі пра шанаванне народных музычных вытокаў, пра выхаванне яшчэ з дзіцячага сада слыхавага імунітэту супраць заходняй масавай культуры, пра этыку прафесійных узаемаадносін у саюзе, пра адсутнасць музычнай крытыкі ў штодзённым друку.

Сацыяльна-творчыя задачы, што становяцца на парадак дня сённяшняга і дня заўтрашняга, адлюстраваны ў рэзалюцыі пленума Саюза кампазітараў БССР.

С. БЕРАСЦЕНЬ
Фота Ул. КРУКА

Мікола МІНЧАНКА

Атлант

Дужа верыць хачу ў паданне,
Што краіна атлантаў была.
Вось дзядзька Кузьма
Устаў з-за стала,
Падаўся на поле ў тумане.
Сеў на трактар, як на каня.
Да сонца барозны павёў...
Па дзве нормы штодня.
Шрам на твары —
След тых крываваў баёў.
Задумнены дзядзька Кузьма.
Цыгарэту зацягне зацята.
І майчыць...
Прыціхне зямля —
Думае разам з аратым,

салдатам,

Як утрымаць над галавой
Неба з чыстаю сінявой.

Пункт апоры

Будучыні разоры...
Сніцца будуць рысоры,
пружкія, у міжзор'і
пунктам майё апоры.

Скокі таежнай бетонкі.
Прывід ракеты тонкі.
Ноччу работ дазоры.

Толькі вочы прыжмуру —
вы на сваім Байкануры,
зорных работ інжынеры —
першыя, піянеры...

Музыку вашай будоўлі
чую ў сусветным хоры —
лепшай не трэба долі!

Шарык, як палубу ў моры,
злы ураган гайдае. —
Пункт жа майё апоры,
ведаю, не падкачае!

Алесь БІБІЦКІ

Патрэба

У слове патрэбу маю,
Як у высокім небе.
Да самага скону, знаю,
Гэтай расці патрэбе.

У слове патрэбу маю,
Нібы зарнятка ў глебе.
Пакуль я пярэ трымаю —
Гэтай расці патрэбе.

У слове патрэбу маю —
Так, як і ў жытнім хлебе.
Для песні роднаму краю —
Гэтай расці патрэбе.

Сад-садочак

Ой ты, сад-садочак,
Які ж ты ўвішны!
Зманіў нашых дочак
Пад белыя вішні.

Кажаш, што ў гэтым
Ты не вінаваты.
Прышлі ты леты —
Пара дочкам з хаты.

Ой ты, сад-садочак,
Цеш нас ураджаем...
Адаем мы дочак —
Род свой памнажаем.

Як рыпнуць дзверы,
мне здаецца,
Што маці ступіць на парог.
Няма яе, ды застаецца
Са мною памяць, што збярог.

А як хацеў бы я,
хацеў
Пачуць пшчотнае: «Сыночак!»
Ды выткайся ж яе чаўночак
І птах у вырай адляцеў.

ПРАБЛЕМЫ
МЕРКАВАННІ

...Нарэшце гэты дзень прыйшоў. Дакладней—вечар. Ля ўвахода ў вестыбюль мінскага Дома мод № 2 пыталіся лішні білецкі. Навокал лунаў прэм'ерны настрой. Адкрываўся сезон новага тэатра! Тэатра моды. У зале для дэманстрацый мадэляў юпіцеры высвечвалі ззяючы подыум. На яго павінны ўзісці «акцёры», якія не проста дэманструюць адзенне — яны іграюць у спектаклі «Горад, лінія, сілуэт». А сюжэты гэтага спектакля ўсім нам добра знаёмыя: работа, вуліца, канцэртная зала, спорт... Мы ў гэтых сюжэтах удзельнічаем штодзённа, але ці часта бачым сябе збоку, ці адчуваем адпаведнасць свайго касцюма сітуацыі? Пачалася дэманстрацыя, і мы сталі... пазнаваць сябе, чаго амаль не здаралася

вуліцы!»—радавалася Іна Булгакава. Яшчэ год назад яна была вядучым мастаком-мадэльерам рэспубліканскага Дома мадэляў. Яе калекцыі дэманстраваліся на шматлікіх выстаўках, у прыватнасці, у Парыжы. Стабільная творчая работа, усеагульнае прызнанне. Але новая, зусім нязвыклая справа—спалучэнне вытворчасці і індывідуальнай творчасці!—захапіла. Булгакава ўзначаліла першую ў рэспубліцы эксперыментальную групу, што працуе ў структуры бытавога абслугоўвання.

Прайшло колькі часу. Можна падвесці першыя вынікі. Зазірнём за кулісы Тэатра мод, каб даведацца, чым жыве «група Булгакавай», — так яшчэ называюць тэатр.

тальная група ў Доме мод № 2. Наогул, існаванне такога тэатра ідзе пакуль у разрэз з многімі інструкцыямі па аплаце, па прэм'іраванні. Ну, назвалі мы яго Тэатрам моды, але сёння вылучыць у асобнае фарміраванне не можам. Ён павінен існаваць толькі на базе атэлье вышэйшага разраду. Праўда, нават і ў такім атэлье няма настолькі кваліфікаваных работнікаў, якія б шылі па ўзорах на вышэйшым узроўні...

Як вынікае з гэтай гаворкі, тэатр усяго толькі, так сказаць, «шыкоўны дадатак» да атэлье. Ведала б пра гэта І. Булгакава, калі бралася за новую справу, калі ліліся салодкія аб'яцанкі! Падумала б добра, перш чым клікаць за сабой людзей. Цяпер жа адступіць не было куды. У яе за спіной стаялі тыя, хто, як і яна, паверылі ў новую справу, у тое, што могуць зрушыць «бытоўку»

тужніцтва, але доўга так працягвацца не магло. Атэлье прыняло групу Булгакавай у штыкі: мадэлі тэатра патрабавалі нязвычайна крою, іншага ўзроўню пашыву, а каму прысма выглядаць адсталым? Лепш ужо абвінаваціць «іх» у няўменні канструяваць, у няведанні «законаў бытоўкі»

Г. Д. Што ж, «законы бытоўкі» малядыя мастачкі спазналі на ўласным вопыце. Пасля грубых выказванняў загадчыцы атэлье Н. Мілашэўскай, якая ніяк не хацела змірыцца з тым, што нехта, акрамя яе, у атэлье «здае» тон, спецыялісты з дзвюма-трыма спецыялізацыямі, майстры унікальныя па разнастайнасці навікаў, якіх Булгакава падбрала ў групу паасобна, прыходзілі ўвечары дадому знерэванымі, змочанымі. Не аб тым марылася ім, не аб тым... Група тулілася ў адным пакойчыку, які з літасці выдзеліла атэлье, славу тае сваімі прасторамі і нікому непатрэбнымі холамі. Дзвюхаты-манененшычыцы пераапрачаліся ў цесным прахадным калідорчыку, куды ў любію хвіліну кожны мог зайсці. І ўсё ж яны працавалі. І Люба Аверніна, канструктар высокага класа з шаснаццацігадовым стажам работы ў сістэме Мінбыту, і Ніна Алейнічэнка — мастачка з вышэйшай адукацыяй, вядучы спецыяліст рэспубліканскага Дома мадэляў. Данавалі шаўцам, што варта ўжараняць новае, што па іх дэлях можна кроіць і шыць, і т.

Мы шмат гаворым цяпер — перабудове. Але ж дзе знайсці тыя рычагі, якія змогуць перабудаваць псіхалогію, выхаваць ветлівасць, культуру адносін? Бо менавіта гэтай культуры вельмі часта не стае бытавому абслугоўванню. Праяві мінімальны такт і павагу адзін да аднаго ўдзельнікі гісторыі з Тэатрам моды, якія па абавязку службы павінны былі б памагаць новай справе, але ў якіх дробязнае самалюбства заклікала агульную выгоду, — і не было б праблемы. На жаль, новае, прагрэсіўнае выклікала толькі канфлікт. Тэатр моды ўнёс элементы разладу, збой у руцінную сістэму, і быў паспешліва названы «шкодным». Адсюль і жаданне пазбавіцца ад клопатаў, павярнуць работу да ўзроўню забавы.

Праблема, між тым, патрабавала канкрэтных спраў. І цяпер тое, што магло быць вырашана на першым жа адміністрацыйным узроўні, вырашалася ў кабінцеце міністра. Але зноў жа было прынята палавінчатае, кампраміснае рашэнне. Групу далучылі да эксперыментальнай лабараторыі ВА «Прагрэс», таго самага, якому зусім нядаўна так перашкаджаў Тэатр моды. Працаваць стала спакойней, але ж поўнага задавальнення няма, бо галоўная ідэя па-ранейшаму застаецца не рэалізаванай. Заказы па ўзорах так і не могуць стаць стабільнай формай работы. Відаць, патрэбны іншы эканамічны паварот: гаспадарчы разлік. Толькі ён дапаможа справе, зробіць Тэатр моды незалежным, самастойным.

— Тэатр моды, — лічыць І. Булгакава, — павінен стаць бюро моды для прапаганды культуры адзення, яе прызначэння, ансамблевасці. Бюро, якое б не цягнулася ў хвасце часта невысокага густу заказчыкаў, а актыўна ўздзейнічала б на аблічча людзей, аблічча горада. Мінскія атэлье маглі б карыстацца леналамі Тэатра моды. Мы не хочам проста «здавальняцца» любы попыт, а наступіць на мяшчанскі густ, выкараць яго якасцю, сучаснасцю, нацыянальнай своеасаблівасцю... Тэатр моды павінен мець сваю рэкламу і фірменны пакет з аўтарскімі эскізамі, выкрайкамі...

Так, павінен. А пакуль што шыцьце па ўзорах малымі серыямі — «моцны арэшак» для Міністэрства бытавога абслугоўвання насельніцтва рэспублікі.

Т. ЦЮРЫНА

СЦЭНА І КУЛІСЫ ТЭАТРА МОДЫ

Што адбылося пасля прэм'еры!

на дэманстрацыях адзення ў Доме мадэляў, бо занадта адраінаваўца прафесійныя мадэлісты ад звычайных людзей. Тут жа прываблівала тое, што маладыя і не вельмі маладыя дэманстратары, узятыя, што называецца, «з вуліцы» (усе яны—няштатныя супрацоўнікі, па сваіх асноўных прафесіях—студэнты, інжынеры, рабочыя, служачыя), ставілі за мэту паказаць не толькі нейкі сілуэт ці стыль моды, а ў адпаведнасці з задумай пастаноўшчыка максімальна наблізіць да рэальнага жыцця і манеры насіць адзенне, і паходку, і прастату паводзін. Міжволі кожны з тых, хто быў у зале, уяўляў сябе на іх месцы і бачыў, як на ім будзе «сядзец» той ці іншы касцюм, сукенка, паліто...

Але вернемся крыху назад, у студзень 1985 года. Менавіта тады загадам па Міністэрстве бытавога абслугоўвання насельніцтва БССР было прынята рашэнне аб стварэнні эксперыментальнай групы з 24 чалавек, у якую б уваходзілі канструктары, мастакі, краўцы, швачкі,—для распрацоўкі і шыцця адзення па ўзорах, дэманструемых на подыуме Тэатра моды. Меркавалася, што глядач прыйдзе на відовішча, запіша нумар мадэлі, якую ўпадабаў, пасля заканчэння дэманстрацыі звернецца да прыёмшчыка і зробіць заказ, а праз некалькі дзён атрымае мадэль, дакладна такую ж, як і на заказе, але падаганую па сваёй фігуры. Хіба нязручна?

Сама ідэя і форма такой работы адразу падаліся настолькі вартымі ўвагі, што Тэатр моды атрымаў бурную... вусную падтрымку ва ўсіх інстанцыях, у друку, а, галоўнае, у заказчыкаў. За першыя ж месяцы было заказана нямяла мадэляў. Спектаклі па-ранейшаму ішлі з поспехам...

«Нарэшце мода выйдзе на

Тое, што пачула, насцярожыла. Фраза, якую з горьчучу вымавіла Іна Барысаўна ў час нашай сустрэчы: «Мы на парозе развалу цікавага пачынання...», — прымусіла дзейнічаць. Я накіравалася ў Міністэрства бытавога абслугоўвання насельніцтва рэспублікі...

Дарэмна адказныя таварышы з міністэрства намагаліся зрабіць выгляд, што ўпершыню чуюць аб праблемах Тэатра моды, калі мне давялося зноў пералічваць іх. Чаму зноў? А таму, што гаворка аб праблемах вялася ў кабінетах, як кажуць, на ўсіх узроўнях з самага пачатку дзейнасці Тэатра моды. Але ў міністэрстве чамусьці настойліва ўхіляліся ад канкрэтнага вырашэння пытання: хто практычна будзе шыць мадэлі групы? Ці не дзіўна: тэатр зацвердзілі, а пра самае галоўнае—вытворчую базу — не паклапаціліся. Але выйце знайшлі. Тэатр моды «прышпілілі» да швейнага атэлье, у якога, натуральна, свой план і свае клопаты. Тэатр аказаўся ў ролі прасіцеля, стаў звычайнай перашкодай...

Намеснік міністра бытавога абслугоўвання БССР В. Розум тлумачыць гэты парадокс так:

— Сёння скажаць адзначна: «так, тэатр патрэбны!» — не галоўнае. Для нас цяпер самая найбольшая праблема не тая, як запрасіць заказчыка, а яна з'яўляецца свечасова выканаць заказ. І без дадатковай рэкламы (заўважце, Тэатр моды, аказваецца, з'яўляецца дадатковай рэкламай. — Т. Ц.) атэлье не можа абслужыць усіх, хто туды звяртаецца... Тэатр — справа абсалютна новая. Пытанне ў тым, хто і як будзе яго ўтрымліваць, у разавым парадку мы яго падтрымалі матэрыяльнымі рэсурсамі, далі тэатру. Дык што, надаць яму яшчэ і самастойнасць, дазволіць гаспадарчы разлік? Зрабіць яго накіштат агенцтва моды — спачатку ў горадзе, а потым і ў рэспубліцы? Але ж ёсць лабараторыя адзення пры Міністэрстве бытавога абслугоўвання... А потым, прычым тут тэатр? Гэта не тэатр, а эксперымен-

з яе застойнымі прыёмамі і традыцыямі з «мёртвай кропкі».

Але як зрушыць, пачуўшы, напрыклад, такое? Начальнік гарадскога ўпраўлення бытавога абслугоўвання А. Гурыновіч быў шчыры:

— У мяне няма адзінкі «тэатр моды». Гэта не канцэртная група. У іх павінна быць з Домам моды адна задача, адна пазіцыя, адна прапаганда. Дзе яны працуюць, у якіх умовах, чым займаюцца — не ведаю!

І дырэктар вытворчага аб'яднання «Прагрэс», у склад якога якраз уваходзіць і Дом моды, і Тэатр моды, С. Запандана выказалася адзначна:

— Гэтая эксперыментальная група перашкаджае вытворчасці!

Адчуваеце «стыль»? На жаль, знаёмы стыль «бытоўкі»...

Так, пасля года работы (заўважу, у зусім неспрыяльных умовах) выявіліся «падводныя плыні», на першы погляд, прагрэсіўнага рашэння, якое паспяшалася прыняць Міністэрства бытавога абслугоўвання, і ў якім спрытна абдызены самыя істотныя пытанні. Калі запрашалі прэстыжнага спецыяліста ў сістэму бытавога абслугоўвання, прамаўчалі, што гэта толькі верх піраміды, пад якой няма... падмурка. Мастакі, канструктары, дэманстратары, харэограф з'явіліся хутка. А непасрэдна выканаўцы? Тыя самыя швачкі, краўцы, без якіх не шыюць нават фартуха?

Іх не было. Спачатку ўсё трымалася на энтузіазме сама-

Мастак смялей уваходзіць у наша жыццё, у наш быт... Прыкмета часу? Так. І бадай кожны пагодзіцца: гэта вельмі важна ў фарміраванні агульнай культуры чалавеча. Важна і ў такой, здавалася б, звычайнай справе, як наша паўсядзённае адзенне, якое вядомым мастакам-мадэльерам рэспублікі намагаюцца зрабіць прыгажэйшым, больш модным і зручным.

У нядаўняй пастанове ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб мерах па далейшым развіцці вывучэння мастацтва і павышэнні яго ролі ў навуковым выхаванні працоўных» адзначалася, што сёння неабходна актывізаваць і пашырыць удзел мастакоў рознага профілю ў вытворчым працэсе, у прыватнасці, у справе паліпшэння эстэтычнай якасцей прамысловай прадукцыі, асабліва тавараў народнага ўжытку. Відаць, варта нагадаць пра гэта таварышам з Міністэрства бытавога абслугоўвання насельніцтва БССР у сувязі з нашай публікацыяй. І задаць такое пытанне: ці будзе Тэатр моды радаваць нас сваімі новымі прэм'ерамі?

АДЗЕЛ КУЛЬТУРЫ І ВЫЯУЛЕНЧАГА МАСТАЦТВА

Арманда Тэхадэ Гомес нарадзіўся ў самай прыгожай правінцыі Аргенціны (Мендоса, 1934), сярод вінаграднікаў і высачэзных гор, і ў самай беднай сям'і Аргенціны, якая змагла даць яму толькі тры месяцы вясковай школы. Бацькі пераехалі ў горад з марнай надзеяй на прыстойны заробак, і Арманда пазнаў жорсткую школу вуліцы: прадаваў брахлівыя газеты ды чысціў чужыя абутак. Аднойчы маці, прыняўшы ўвечары вырочку сына, зрабіла яму выключны падарунак: дала адну манетку на кіно. Па дарозе ён прыпыніўся ля вітрыны кіна і зноўку зірнуў на прыцягальную водкаладку таннага выдання нацыянальнай паэмы аргенцінцаў. Шрыфт абвясчаў: «Марцін Ф'ера». Цана аднолькавая: што кніжка, што кіношны білет. Хлапчук хістаўся, але ўсё ж набыў цудоўную паэму Хасэ Эрнандэса, прагна чытаў яе, і хто ведае, магчыма, гэты нязначны ўчынак разняволіў слова ў душы Арманда. Гэтак ці інакш, куды б ні ездзіў, сёння тая самая кніжка заўсёды з ім.

З пятнаццаці гадоў Арманда парабкаваў: яшчэ ледзь умеў пісаць, але ўвесь вольны час чытаў, нарошчваў культуру, выхаваную працай, дарогамі, самім народам. Хутка ён пазнаў

мову салідарнасці, мову рабочай, гэта значыць сацыяльнай, палітычнай барацьбы, і пра дзвер працоўнага народа гаворыць факт: паэзія, у 1958 годзе, сіламі дэмакратычнай еднасці паэт-намуніст быў абраны дэпутатам у парламент краіны ад роднай правінцыі Мендосы. Якраз у тым годзе пачыла свет першая кніжка паэта, першая, але сталая, значная як з'ява літаратурнага жыцця краіны.

Сёння Арманда Тэхадэ Гомес чытае сваю паэзію ў клубах і тэатрах, у палацах спорту і ў глухих вёсках, дзе ніколі раней не чулі ані верша. З аншлагам ідуць плацінкі і касеты, кнігі і білеты на творчыя вечары. Арманда гаворыць, што ён толькі вяртае народу запаветныя думкі і пачуцці ўслых, але, вядома, не кожны паэт і нават не кожны талент здольны на нястрымны, крэўны, натуральны кантакт з суайчыннікамі. І толькі «прарок у сваёй зямлі» — гэтак ён назваў летась том выбраных паэм — чуцен далёка.

На знаёмства прапаную чытачам «ЛіМа» фрагмент з кнігі «Дружбакі даляглядаў» у маім перакладзе.

Карлас ШЭРМАН

Арманда
ТЭХАДА ГОМЕС

3 кнігі
«ДРУЖБАКІ
ДАЛЯГЛЯДАЎ»

МАЦІЛЬДЭ
ПОЎНЯ

«...страціў я сон, мару
крэўную,—

не спацьме.
Калі я цябе сустрэну,—
бог бацька...»

Краінай ахвяры сонца,
на грэбені ночы,
ідзе Мацільдэ.
Пяшчоту, як маці, нясе
у спелы, чырвоны вечар,
а сцэгны, жадання чаўны,
плывуць уначэй вулкай,—

здалёк яе клічуць скокі,
яны—ласо патаемнае,
вабяць Мацільдэ, як цемра,
і ад пяшчоты плавіцца крок.

Заўсёды змагала ноч,
ноч заўсёды змагала.

Яна днём мае бялізну,
з бялізны мары змывае
да звар'яцелай суботы,
да вечаровай спагады.
Тады рытмы, рытмы-яблыкi,
звонкаспелья паданкі,
зямлю наведваюць ціхую,
дзе тыдзень водзіцца ліха,
і п'е яна рытмы, як дыхае,
і цела палае, пыхае.
Мацільдзіны чорныя вочы
чарнейшыя за гарызонт.
Мацільдэ ідзе да ночы
пад поўні сярэбраны звон,
і наліваюцца вусны
чорным мядком вінаграду,
д'ябальскім сокам спакусы,—
рытму яна падуладная.

«...атожылак, атожылак,

крыніца,
галінкаю жыла ты
ля вадзіцы;

галінкаю тонкай,
і голас—як волас,
а побач сасна гонкая
спіць, волкая;

і прага ўжо ракоца
у сэрцы... Пойдзем,
нагбом асушым ночку,
масток прыродзем...»

Нарэшце ўвайшла у кола
Поўня Мацільдэ, як знічка,
і вецер гуляў з падолам,
і лашчылася спаднічка.

А кузка* цвеліць з таверны,
згарае ў ёй стома хцівага;
і рытм нікому не верне
размовы, змовы хусцінак.

Абвостраныя пачуцці,
мужчыны ўзіраюцца смела,
цераз сорама, цераз пакуты,

* Народны танец з хусцінкамі пад гітары і лірычныя куплеты.

праціналі позіркi цела.
Яна ўвайшла дробным крокам,
каб свой уваход прынесці
пад лямпы светлае вока,
а вокал—рухі і жэсты.
Ноч падштурхнула Мацільдэ,—
ноч у яе валасах хавалася,—
няма скаванасці тут,
толькі рух накіраваны.

«...пацалункам прыўзняты,
лячу ці мала
па сцяжыначцы мятанай,
па сцяжыцы з фіялак;

ты стаяла ля граба,
і маўчаў я, нябога,
а нахабныя травы
казыталі ногі;
круціць голаў краса
навідавоку,
вуснаў мёд і раса—
падзелімся зноўку...»

Мацільдэ прыйшла шукаць
тое, што ў ёй знаходзілі,
і за хусцінай знайшла
вочы,—іх не адолее
вірам рухаў палымячых,
польшым, вірлівым рэхам
музыкі пачуццяў цьмяных,
і падводнай плынню смеху.
Зіхціць весялоць у рухах,
дрыжыць пругкай шпагай мара,
і рытму вар'яцкія рукі,
здаецца, ламаюць гітары.
Ноч гарыць пад сінім звонам.
Горан—у сцэгнах крэолкі.
Перацёрты пыл чырвоны
карагод вядзе да золку.
Крыкамі рэжма паветра,
святло ліецца, як з раны,
а з вуснаў гарачых гэтых—
радасць слоў, песні нязнанай.
Мацільдэ сябе знаходзіць,
ірдзее ад светлага шанцу
і забываецца, ўваходзіць
у лютасны, палкі танец.

«...гайда, крок за крокам,
ягядка-сунічка,

атрасем усе зоркі
на тваю спаднічку...»
Дрыжыць зямля, недзе ў ценю
дыхае шэпт шалёны.
Агнём пярковым пацеа
яна—аж вусны салёныя.

Адчувае ледзьве жыццё,
нібы церпіць крушэнне цела,
і толькі сэрца біццё
чуче... Кроў закіпае, спелая.
І душа яе ад смагі
предчуванне п'е без крыўды,
а ўжо спрадвечная прага
зводзіць з розуму Мацільдэ.

«...круціць голаў краса
навідавоку,
вуснаў мёд і раса—
падзелімся зноўку...»

Яна, як гронка жывая,
падае долу і горка
плача кветка палаявая,
запырскавае неба і зоркі.

І прорвы цела, бездань,
загавявае пячоры
хаваюць тайну бессані
у пажаднай разоры.

Зорны крык яе пяшчоты
адгукаецца нанова.
Ньюць пчолы, плачуць соты
на зямлі вясновай.

«...калі я цябе сустрэну—
бог бацька...»

Цяпер імя ёй сусвет,
жывіца і сок весні,
жыццё, крыніца і змест
зямлі найлепшае песні,
кромі, сутнасць наша або
жывая выснова цела,
Поўня Мацільдэ, любоў,
атожылак роду цэлага.

Праз пальцы часу
пясок жыцця прасочваецца.

О золак, Поўні Мацільдэ
дамоў не хочацца.

ГЭТА - ЦІКАВА

Што такое паштоўка, вядома кожнаму. Набываем іх, калі хочам павіншаваць сваякоў, сяброў, знаёмых са святам. Гэта і напамін пра мясціны, якія мы наведалі. Паштоўкі з рэпрадукцыямі твораў мастацтва ці іншай спецыяльнай тэматыкай служыць прапагандзе культуры, навуковым і гістарычным ведаў.

паштовак, таму аздабляў іх рознымі віньеткамі і рамачкамі, прымалёўкамі. На старых паштоўках выпускаліся фатаздымкі помнікаў, калі культурнай архітэктуры, чыгуначных станцый, заводаў і г. д. Часта адлюстроўваліся цэнтральныя вуліцы гарадоў. Фатаграфы стараліся здымаць не пустую, а жывую вуліцу. На паштоўках

тэлігенцыя імкнулася абудзіць у народзе самасвядомасць, павягу да сваёй гісторыі, культуры, мовы. На паштоўках не друкавалася назва выдавецтва і год іх выдання. Таму даводзіцца арыентавацца па даце паштовага штэмпеля.

Першымі беларускімі паштоўкамі з тэкстам на роднай мове пакуль што лічыцца серыя, выдадзеная ў 1906 годзе ў Пецярбурзе Беларускай выдавецкай суполкай «Загляне сонца і ў наша аконца». Пра іх упершыню напісаў С. Александровіч у кнізе «Гісторыя і сучаснасць».

Была і яшчэ адна серыя з беларускімі тыпамі, краявідамі, з факсімільнымі адбіткамі беларускіх старадрукаў і іншымі сюжэтамі з беларускім тэкстам лацінкай і кірыліцай. Ёсць падставы лічыць, што гэта больш ранняе выданне.

У пачатку ХХ ст., а таксама ў 20-я, 30-я гады нямала паштовак было выпушчана беларускімі выдавецтвамі ў Вільні. Да 400-годдзя беларускага кнігадрукавання выйшла паштоўка з вядомай партрэтнай гравюрай Ф. Скарыны, пабачылі свет партрэты Васіля Цяпінскага, В. Дуніна-Марцінкевіча, Кастуся Каліноўскага, Цёткі, Максіма Багдановіча, А. Бурбіса, Максіма Гарцкага і іншых дзеячаў Беларускай культуры. Была выдадзена серыя фотопаштовак з рэпрадукцыямі твораў беларускіх мастакоў П. Сергіевіча, Я. Драздовіча і П. Мірановіча, а таксама серыя «Беларускія тэатры ўзоры», шмат паштовак этнаграфічнага характару вядомага беларускага фотамастака Яна Булгака з краявідамі Беларусі і нацыянальнымі тыпамі. У гэтыя ж гады, розныя паштоўкі выдавала «Беларускае выдавецтва ў Латвіі».

Вялікую цікаўнасць выклікаюць першыя ілюстраваныя паштоўкі Савецкай Беларусі (выданне ЦБ «Маладняка», 1925—1926 гг.). Гэта былі партрэты Янкі Купалы, А. Чарвякова, К. Каліноўскага, дзеячаў культуры і рэвалюцыйнага руху на Беларусі. На рубяжы 20—

Паштоўка Беларускай выдавецкай суполкі «Загляне сонца і ў наша аконца». Пецярбург, 1906 г.

Скульптурны партрэт Кастуся Каліноўскага (мастак А. В. Груба). Выданне ЦБ «Маладняка». 1925 г.

30-х гадоў у выдавецтве Беларускага Чырвонага Крыжа ў Мінску выйшла серыя, якая адлюстроўвала паслякастрычніцкія сацыяльныя перамены.

Якое ж сёння становішча з паштоўкамі ў Беларусі? (Прыгадаем, што друкуе іх выдавецтва «Беларусь»). Мне здаецца, далёка не лепшае. Калі зрабіць агляд віншавальных паштовак (пачынаючы з пяцідзiesiąтых гадоў і па сённяшні час), можна адзначыць, што паліграфічная якасць іх значна ўзрасла, але мастацкая ў большасці яшчэ слабая. У беларускіх віншавальных паштоўках заўважаецца трафарэтнасць, асабліва ў паштоўках, прымеркаваных да святаў. Гэта амаль паўтор далёка не лепшых узораў прадукцыі цэнтральных выдавецтваў, адно надпіс сведчыць, што яны выдадзены ў Мінску. Ёсць і неблагія прыклады, але іх няшмат.

Патрэбен больш сур'ёзны падыход мастака да працы над паштоўкай. Патрэбна большая зацікаўленасць і выдаўцоў, бо беларуская паштоўка становіцца не толькі віншаваннем, але і візітнай карткай рэспублікі, і сувенірам, калі трапляе за межы Беларусі.

Не прыносяць радасці і паштоўкі з беларускімі краявідамі.

Іх выдае Міністэрства сувязі СССР, «Планета», а найбольш выдавецтва «Беларусь». Сюжэты досыць часта невыразныя, выпадковыя, быццам фатаграф здымаў першае, што трапіла яму на вочы, замест таго, каб шукаць тое, што стварае вобраз канкрэтнага горада ці характарызуе прыроду пэўнага рэгіёна.

Добра было б выдавецтву «Беларусь» пераняць плённы вопыт цэнтральных выдавецтваў і выдавецтваў суседніх рэспублік. Хочацца ўбачыць у кнігарнях і кіёсках Беларускай паштоўкі больш разнастайнай тэматыкі: з партрэтамі гістарычных асоб, дзеячаў літаратуры і мастацтва, вядомых спартсменаў, паштоўкі з рэпрадукцыямі твораў як даўніх, так і сучасных беларускіх мастакоў. Нельга забывацца на такія падзеі, як 500-годдзе Францыска Скарыны, 150-годдзе з дня нараджэння Кастуся Каліноўскага, 700-годдзе Кобрына, 600-годдзе Маладзечна,—усім гэтым датам можна было б прысвяціць паштоўкі. Яны—надзейны сродак прапаганды гісторыі і культуры Беларусі, сродак эстэтычнага і патрыятычнага выхавання.

В. ЦЕЛЕШ,
мастак

г. Рыга

Пагаворым пра паштоўку...

На тэрыторыі нашай краіны першыя ілюстраваныя паштоўкі з'явіліся ў 1894 годзе ў Рызе. Гэта былі краявіды курортных мясцін Рыжскага ўзмор'я.

У 90-ых гадах XIX ст., а найбольш за ўсё ў пачатку ХХ ст. паштоўкі з краявідамі пачалі выдавацца як у губернскіх, так і павятовых гарадах Беларусі. Іх выдаўцамі былі мясцовыя ўладальнікі кнігарняў, фоталадальнікі і нават гравіёрныя і нават тытунёвыя і галантарэйныя магазіны. Паштоўкі з відамі беларускіх гарадоў выходзілі ў выдавецтвах Вільні, Масквы, Пецярбурга, Стакгольма, Берліна і інш. Надпісы на іх друкаваліся на рускай, польскай, французскай і нямецкай мовах. Кожны выдавец рупіўся прывабіць пакупнікоў да сваіх

можна ўбачыць аўтамабіль, селяніна з возам і гарадскога рамнініка, вулічнага прыбіральшчыка і гарадавога, бабулю з клункам і чыноўніка, гімназіста і хлопчыка з гарадской беднаты. Выходзілі з друку асобныя паштоўкі з вясковымі і гарадскімі тыпамі. У наш час гэтыя выданні атрымалі вялікую дакументальна-краязнаўчую каштоўнасць як фоталадальнікі мінулай эпохі.

Пасля рэвалюцыі 1905—1907 гадоў, калі на беларускую кнігу і перыядычны друк быў атрыманы афіцыйны дазвол, з'яўляюцца першыя паштоўкі, ці, як іх тады называлі, паштовыя піскулькі з тэкстамі на беларускай мове. Гэта быў адзін з прапагандысцкіх сродкаў, з дапамогай якога беларуская ін-

Могільнае г.б.

Дзяржаўны музей мастацтваў

Ліст у рэдакцыю віцебскага настаўніка Ф. Сіюно і каментарый да яго К. Тарасова («Закон і вакол закона», «ЛіМ», 19 верасня г. г.) выклікалі вялікую колькасць чытацкіх водгукаў. Друкуем частку гэтай пошты.

Пра якасць выкладання і прэстыж прадмета

34 гады працавала я ў школе, выкладала беларускую мову і літаратуру. Як настаўніца, ведаю ўсёе цяжар нягод, звязаных са становішчам выкладання прадмета ў гарадскіх школах. Але ніколі не шкадавала. Бо цвёрда ўпэўнена, што яні ў якога больш выкладчыка, няхай гэта будзе гісторык, географ ці яшчэ хто, няма столькі магчымасцей сваімі словамі або вуснамі беларускіх пісьменнікаў расказаць аб нашым краі, нашым народзе, яго выдатных прадстаўніках, яго гаротным мінулым і яго сённяшнім дні, аб нашых звычаях і традыцыях, як у настаўніка беларускай мовы і літаратуры.

Але — дзіўная рэч. У Віцебску ёсць педінстытут, ёсць беларускае аддзяленне філалагічнага факультэта, а ў школах горада вось ужо каторы год не хапае настаўнікаў беларускай мовы. Хто толькі яе ні выкладае: настаўнікі рускай мовы, настаўнікі пачатковых класаў і нават старшыя вачытачы. Вядома ж, якасць выкладання зніжана, аўтарытэт прадмета ў вачах бацькоў — таксама.

Вялікая яшчэ сіла перажыткаў, прадыхаваных сумнай гі-

сторыяй нашага народа, калі беларускаму чалавеку ўкладалі ў вушы, што беларуская культура, звычаі, мова — гэта што-сьці непаўнацэннае, мужычае, прымітыўнае.

Беларускія педагогічныя інстытуты, універсітэты павінны даваць веды па беларускай мове настаўнікам усіх спецыяльнасцей. Бо — што ж атрымаецца? У школе, апрача настаўніка беларускай мовы, ніхто не ўмее запоўніць беларускую старонку пасведчання, атэстата. Маладых спецыялістаў пасылаюць працаваць у вёску. Падручнікі там беларускія, а на ўроку настаўнік выкладае... па-руску. Па-беларуску ён не навучаны. Хіба ж гэта правільна?

Кожны чалавек у нашай краіне мае права мець сярэдняю адукацыю. Сярэдняя адукацыя — гэта патрабаванне часу, знак прагрэсу. А веданне ў Беларусі беларускай мовы — гэта патрабаванне павагі да нацыянальнасці як роўнай сярод роўных.

Ю. СУХОРСКАЯ,
настаўніца

г. Віцебск

Сумеснымі намаганьнямі

Скажу некалькі слоў пра ўласны настаўніцкі вопыт. У 1972 годзе прыйшла я ў школу № 124, якая тады яшчэ толькі што адкрылася. Працавала ў 9-ых класах, пераважная большасць вучняў — «вызваленая». (Між іншым, у 60-я гады ў большасці школ Мінска беларуская мова не вывучалася наогул, літаратура — на рускай мове. Былым «вызваленым» сёння 30—35, ужо іх дзеці селі за парты...) Як яны мяне сустралялі, з якой пагардай заяўлялі: «Мы не изучали, не знаем, не понимаем...» — «стралялі» гарохам.

Колькі прыйшлося пахадзіць да бацькоў, каб хоць крыху наладзіць дысцыпліну, а хацелася ж, каб чыталі, каб нешта ведалі. На ўсё жыццё запомніўся ўрок: выклікаю аднаго, другога, трэцяга... Ніхто ні слова. Не разумеюць тэкст. Перакладчык, бачыць, патрэбен. Вакол насмешлівыя твары, позіркы. У ропсачы, не думаючы, што будзе далей, адкрываю ў журнале старонку рускай літаратуры. Праходзяць Някрасава. Гавару: адказвайце ўсё, што ведаеце пра творчасць Някрасава... Але ж яшчэ не было ніколі, каб «вызвалены» лепей ведаў рускую мову, літаратуру ці наогул лепш вучыўся.

І тут я пачала чытаць (на памяць) паэму «Русские женщины». Закончыла са званком.

Клас выйшаў, а я асунулася на крэсла. Я плакала... Прайшло 14 год. Сёння ў нас вызвалены толькі дзеці вайскоўцаў, часам хто-небудзь з новенькіх. Часта пры наступленні ў ВНУ рэспублікі нашы вучні пішуць сачыненне па беларускай літаратуры, многія вучацца на настаўнікаў.

Ніл Гілевіч пісаў: «...род звадзецца, калі магіл не шанавалі». А калі не шанавалі мову?

Я рада, што жыву і працую ў Чыжоўцы, што вучу ў пераважнай большасці дзяцей рабочых, якія не цураюцца роднага слова, бо разумеюць: чалавек столькі разоў чалавек, колькі моў ведае... Як паправіць становішча? Мову павінны вывучаць усе, пачынаючы з дзіцячых садзікаў. Гэта — па-першае. Па-другое, трэба павярнуцца тварам да школы нашым пісьменнікам. Каму як не ім арганізоўваць грамадскую думку? Можна яшчэ дадаць: пісьменніку напісаць той ці іншы твор лягчэй, чым настаўніку давесці да сьведомасці вучняў вартасць дадзенага твора. Давайце ж сумеснымі намаганьнямі вырашаць балючую праблему!

В. ВОЙЦІК,
выдатнік народнай асветы,
настаўнік-метадыст,
настаўніца беларускай мовы
і літаратуры СШ № 124
г. Мінск

Вечары на балоце

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9.)

«Ці я дурная бегаць за табою па балоце? Многа чэсці! Людзі бачылі... Ім вочы не завяжаш!». — Твар у жонкі і шыя сталі чырвоныя, яе было шкада, бо колькі сілы яна патраціла, каб не паказаць, што раўнуе. Ну і баба, ёлкі-маталкі!

«Людзі і набрахаць могуць», — адказаў ён, дакараючы сябе, што прамовіў так, быццам апраўдаецца. Жонцы паддала гэта яго зніжальнасць напорыстасці.

«Пра такое не набрэшаш! Дровы вазіў Рыпінцы?» — «Ну, вазіў...» — сказаў Раман, яшчэ толкам не разумеючы, што ў гэтым благага. Ён адчуваў, што няма ў яго жадання разупэўніваць жонку, як быццам і праўда ў чым-небудзь правіліўся; жонка жонкаю, а хлопцы, сучыны каты,

„ЗАКОН І ВАКОЛ ЗАКОНА“

«Гаворка — адзежа душы»

За апошнія дзесяцігоддзі вакол школьнай моўнай праблемы вырас капітальны мур мяшчанскай абывацкасці. Колькі разоў даводзілася чуць: «Я беларус, люблю Беларусію, ее историю и культуру, но без языка». Колькі разоў паўтарыў скептык сваё: «Всё равно она (мова) отомрет». Заканамерна, што дзеці гэтага «радетеля» за што ўжо не пачуваюцца ў поўнай меры беларусамі і духоўна паўнацэннымі на гэтай зямлі людзьмі.

«У нас нет ничего более русского, чем язык», — напісаў вядомы рускі савецкі празаік Андрэй Бітаў. Гэтакасама і ў нас няма нічога больш беларускага, чым мова. Ні пра якую Беларусь, ні пра якую міфічную муміфікаваную нацыянальную культуру будучыні не можа быць гаворкі, калі мова адамрэ. Пакуль будзе жыць хоць адзін беларус, будзе жыць

беларуская мова, пакуль жыве мова — жыве Беларусь!» — гэта словы Янкі Купалы, падпісаныя 1942 годам.

Вобраз Бацькаўшчыны, Айчыны, Радзімы спрадвеку асацыяваўся ў людзей з вобразам маці таму, што маці нарадзіла, «наўчыла» роднаму слову. А калі маці навучыла «сродку зносін», тады яна — няхай самы дарэгі вам чалавек, але не радзіма. І вы рызыкуеце страціць астатнія рэшткі грамадзянскасці, бо нікуды вас Радзіма-маці не пакліча. Вядома, так спакэйней...

Мова — з'ява духоўная. Пра тое ж нагадваў і Ф. Багушэвіч: «Пазнаюць людзей ці па гаворцы, ці па адзежы, хто якую носе; ото-ж гаворка і ёсць адзежа душы». А не будучы беларусам, такі чалавек і інтэрнацыяналістам сапраўд-ным ніколі не стане, бо

нічога свайго ў інтэрнацыяналі не прынясе. Хіба толькі возьме... Зноў жа мяшчанская тактыка — браць! Так што гутарка ідзе пра будучыню нашага народа, нашых дзяцей. Асабіста ў мяне расце дачка і мяне зусім не вабіць лёс тых бацькоў-пакуннікаў, якія дзеля роднае мовы возяць сваіх дзетак хто ў вёску, а хто на другі канец горада, нібы дзеля нейкае экзотыкі.

У Праграме КПСС ясна пастаноўлена задача выхавання гарманічна развітой асобы. Можна, хехта і возьмецца даводзіць, што вырачэнне нацыянальнай мовы, а з ёй і ўсяго нацыянальнага культурна-гістарычнага комплексу, не прыводзіць адно да шэрай бездухоўнасці. Толькі я ўпэўнены, што абсалютная большасць жыхароў рэспублікі такую думку не падтрымае.

С. ДУБАВЕЦ,
журналіст

г. Гомель

Што выклікае абурэнне

Мы, настаўнікі Рэспубліканскай школы-інтэрната па музыцы і выяўленчым мастацтве імя І. В. Ахрэмычкі, лічым, што пісьмо «Прашу вызваліць...» і артыкул «Закон і вакол закона» вельмі своечасова падмаюць набалелую праблему. Мы (а многія з нас маюць педагогічны стаж работы больш за 20 год) не можам пагадзіцца з непаважлівым адносінамі да беларускай мовы ў нашай школе.

Школа наша ў рэспубліцы адзіная і належыць да Міністэрства асветы. У ёй вучацца дзеці з першага па адзінаццаты клас на музычным аддзяленні і з пятага класа — на мастацкім аддзяленні. Інцыдэнтам стварэння школы-інтэрната 25 год назад быў славетны дзеяч нашай культуры Рыгор Шырма. Паводле яго ідэі (і гэта было зацверджана міністэрствам), у гэтай школе павінны вучыцца дзеці з вёсак рэспублікі, дзе няма адпаведных умоў, каб атрымаць сярэдняю адукацыю па мастацтве або музыцы.

Аднак мова навучання ў нашай школе руская, і гэта, як ні дзіўна, штучна ўскладняе наступленне ў школу і вучобу ў ёй здольным вясковым дзецям. Напрыклад, у гэтым годзе сярод 25 вучняў, што былі прыняты ў 5 клас, 24 — з абласных і раённых гарадоў (Гродна, Полацк, Бабруйск і іншыя) і толькі адна вучанца з вёскі! Усе астатнія вясковыя дзеці, атрымаўшы выдатныя і добрыя адзнакі на экзаменах па малюнку, жывапісе, кампазіцыі, атрымалі незадавальняючыя адзнакі па рускай мове і матэматыцы і не паступілі ў школу. Дарэчы, двое з іх былі з Хойніцкага раёна, які пацярпеў у

выніку чарнобыльскай аварыі, і такія «прынцыповыя» адносіны да гэтых дзяцей на ўступных экзаменах з боку адміністрацыі не могуць не выклікаць абурэнне!

Актуальным становіцца пытанне пра мэтазгоднасць уступных экзаменаў па агульнаадукацыйных прадметах поруч з экзаменамі па спецыяльнасці. А, можа, экзаменатарам было б дастаткова паглядзець ведамасць уліку паспяховасці за чацвёрты клас пачатковай шко-

лы? Хочацца прыгадаць, што ў першае дзесяцігоддзе існавання школы здольныя вучні прымалялі без уступных экзаменаў на працягу ўсяго навучальнага года, і гэтая спроба прынесла выдатныя вынікі. Зараз першыя выпускнікі школы — ужо вядомыя ў рэспубліцы і краіне мастакі С. Гарбунова, У. Мятліцкі, У. Савіч, У. Крываблоцкі, В. Альшэўскі, Ф. Янушкевіч, В. Ціханаў і іншыя.

Вядома, што маленькім дзецям бывае вельмі цяжка прывыкнуць да новых абставін і ўмоў жыцця. Таму ў многім

Радкі з пісьмаў

Нельга было без хвалявання чытаць ліст, дасланы ў рэдакцыю газеты «Літаратура і мастацтва» настаўнікам беларускай мовы і літаратуры з Віцебска Ф. Сіюно. Далучаецца да яго і мы, настаўнікі школ Заводскага раёна г. Мінска. Гэтак жа абстаць справы і ў нас. Больш за ўсё патрабуюць вызвалення ад вывучэння роднай мовы людзі з вышэйшай адукацыяй. Але ж вызваленыя вучні — не лепшы прыклад для астатніх, для тых, што вучаюцца мову.

Ж. САЛЕНІК, Т. ДАМУЦЬ,
А. НЕСЦЯРОВІЧ, А. СУДНІК,
А. ДОУНАР і іншыя (усяго 27 подпісаў) — настаўнікі школ Заводскага раёна г. Мінска.

Мы вучымся ў Віцебскім дзяржаўным педагогічным інстытуце імя Кірава. Праз некалькі год будзем настаўнікамі, і нам прыйдзецца вырашаць праблемы, аб якіх гавораць Ф. Сіюно і К. Тарасоў. Але ці гатовыя мы да гэтага? Як жа мы зможам добра выкладаць прадмет, не ведаючы мовы?

Таму лічым, што трэба (і я мага хутчэй) уключыць беларускую мову ва ўступныя экзамены і абавязкова ўвесці яе курсам на ўсіх факультэтах для вывучэння ўсімі студэнтамі (а не толькі філолагамі). І выкладаць на роднай мове хаця б спецыяльнасць. Тады, здаецца,

будзе лягчэй палепшыць становішча з роднай мовай у нашых школах.

А. СОМ, С. МІГАЛЕВІЧ,
І. БУДРЭВІЧ і іншыя (усяго 10 подпісаў) — студэнты мастацка-графічнага факультэта ВДПІ

г. Віцебск

Сапраўды, у многіх школах вучаюцца беларускую мову блага, бывае, горш, чым якую замежнаму. Няма бацькоў пішуць заявы, каб іх дзяцей і ўвогуле вызваліць ад урокаў беларускай мовы. Канечне, з'ява гэта ганебная, ды некаторых бацькоў налі не апраўдаць, то зразумець можна. Бо ўжыванне беларускай мовы, скажам, для жыхараў нашай Гродзенскай вобласці, абмяжоўваецца сям'ёй, некалькімі школьнымі ўрокамі, урывачнымі перадачами радыё і тэлебачання. Большасць дзяцей вучыцца ў рускамоўных школах, у інстытутах ды тэхнікумах на беларускай мове не выкладаюць, у дзяржаўных і грамадскіх установах яе практычна не пачуеш. Мы на Гродзеншчыне нават не маем абласной, а ў Ваўкавыску — раённай газеты на беларускай мове, не маем, словам, беларускай газеты для вясковага, беларускага ў абсалютнай большасці, насельніцтва. І яшчэ. Стала благой звычайнай, што калі чалавек робіцца

перастараліся: мабыць, ляпнулі Мар'і, што Раман не торф капае, а да баб ходзіць... Але ж не, не проста пажартавалі, а пэўна сказалі, што ён дровы вазіў нейкай Рыпінцы.

«Во табе ён! Ціхі-ціхі, а да чужой спадніцы спрытны!» — крычала жонка, а Раман не ведаў, яна асуджае яго, сарамаціць або раўнуе. Але ж ніколі такога не было, каб яна раўнавала. Дзіва! Гордая баба, дараваць не можа, што прамяняў яе, такую красуню, на нейкую ўдоўку. Пакіпяціся, пакіпяціся, Марыйка даражэнькая, задумайся, што муж твой не нейкі атопак з нагі, зняў ды выкінуў. Прыемна стала Раману, быццам душа яго расцвіла макавым цветам: не ведаў, аказваецца, што яму такая цана будзе. Можна, быў бы ён увогуле на сёмым небе ад шчасця, калі б не дамешваўся ў сэрца сум, што нешта нячыстая сыграл з ім хлопцы, а хутчэй за ўсё, хехта адзін з іх.

Думаў пра гэта Раман і тады, калі спаць лёг. Сон не браў яго, недзе блізка хадыў, а падступіцца, адолець не мог. Раман ляжаў і слухаў цішыню: не спала, мабыць, і жонка, варочалася, уздыхала на суседнім ложку. Во, з нічога і раз-

лад, перажываў Раман, у нейкую хвіліну яму хацелася ўстаць, падыйсці да жонкі, абняць яе, прытуліцца шчакою да цёплага мяккага пляча і сказаць не смешчакмі, а сур'ёзна, як усё было і што ні на кога ён яе не прамяняе; але нешта, яшчэ неўсвядомленае, ды, адчувалася, важнае, не давала яму, і ён зноў вяртаўся да невясёлых думак пра хлопцаў. Не турбавала б яго, што яны там казалі жонцы, калі б рабілі гэта без намеру, а то ж відаць: хехта знарок падвухрыў Мар'ю, наплёў на яго. Не сам факт страшны, подласць страшная.

У Рамана разбалелася галава, прыкры тоненькім звон працінаў патыліцу. За сцяною ўсхадзіўся вецер — мабыць, на змену надвор'я, — галіны старой грушы шкравалі па шыферным даху, і гэта нудная, манатонная «музыка» яшчэ больш вярэдзіла. І Раман зразумеў, што не засне да раніцы. Кажуць, чытаў, быццам толькі ў вучаных там усякіх бывае бяссонніца, маўляў, у іх пастаянна галава ў рабоце. Смяўся з гэтага Раман. А што ў яго зараз галава не працуе? Працуе, ды яшчэ як. Колькі думак у ёй снуецца! Жывы чалавек, ён і ёсць жывы, і раз жыве на свеце, то і свет гэты, хочаш таго ці не хочаш, укруч-

ГОМЕЛЬ здавен лічыўся цэнтрам гандлю і рамёстваў. На яго ажыўленыя кірмашы здаліся з'яжджальна народныя майстры. Мастацтва таленавітых умельцаў жывое і сёння, а вось добрую старую традыцыю кірмаша як свята рамёстваў і мастацтваў гамельчане вырашылі адрадыць. І зашумеў на гомельскіх вуліцах і плошчах Гомеля ў адзін з нядзельных дзён настрычніка кірмаш, названы «Горадам Майстроў».

«У кожным чалавеку жыве мастак» — такая ідэя, што аб'яднала ўдзельнікаў свята. І сапраўды, кожны тут мог праявіць фантазію, спрыт і ўменне. Майстрыхі спляцаў і плесці карункі, выпякаць пірагі, майстры рэзаць лыжкі, фігуркі з гліны ляпіць — не перавяліся. Яны з'ехаліся з усёй Беларусі...

На ўсю даўжыню Першамайскай вуліцы раскінуўся святочны гандаль. Міма шыльдаў, якія заклікалі не скупіцца, пакаштаваць «гарачых, як агонь, калачоў», цяжка было прайсці. Даводзілася зварачваць да каларовых палатак, і калі не пасмаваць, то хоць бы паглядзець, як дзівосна і апетытна расставлена ежа. Для кожнага ларка — малюнічая афішка з прозвішчам майстра.

Упрыгожаныя стужкамі і

Фальклорны ансамбль «Жалейка».

іветкамі коні ў невялікіх вазах развозілі па горадзе дзяцей, музыкантаў, скамарожаў, персанажаў беларускага фальклору, якія сілкі налі гараджан на свята і абяцалі ім багатае відовішча.

Усё пачалося на цэнтральнай плошчы наля цырка. Прагучалі прывітальныя словы, і народныя майстры прайшлі ўрачыстай калонай пад арнай сімвалічнай данкаратыўнай брамы. Потым свята перакінулася ў парк мас-

ля вась гэтай сувязі з людзьмі — можа, хто і ўсур'ёз зацікавіцца? — сваё мастацтва паказаць і ў іншых павучыцца. Бо многія ў сваім рамёстве не маюць вучню, і шкада, калі любімую справу ніхто не падтрымае.

Драўляныя павільёны, у якіх прадстаўляюць сваё мастацтва народныя майстры пляцення з лозы і саломкі, інкрустатары, рэзчыкі па дрэве, — увянчаны выявамі вялікіх птушак. У беларускай мастацкай культуры птушка лічыцца сімвалам жыцця і творчасці. Але думка пра нягаснасць і свежасць народнай творчасці ўзнікае нават не ад таго, што глядзіш на арыгінальныя альтанкі, яна развора на ў самой атмасферы свята.

...Вучань вядомага мастака Я. Драздовіча — Ф. Сухавіла з Віцебшчыны распісае яркімі колерамі белую тканіну, дэманструючы амаль забытае мастацтва. Паказваюць свае скрыпкі майстар з Мазырскага раёна М. Старавераў і не без гонару расказвае, як адной «скрыпцы школы Страдзівары вярнуў жыццё». Людзя вакол адмысловых сюжэтных пано, якія прадстаўляе разбяр з Міншчыны У. Сурбач. Тначыха з Кармянскага раёна Н. Кірзева прывезла на свята свае яшчэ даваенныя дамактаныя ўзорчатыя ручнікі. А майстрыха з Віцебскай вобласці Н. Кузіна — проста скарбонка народнай мудрасці: яна ведае сімваліку колераў і кожную паставу аб'ёмных саламяных фігур. Яе работы — лялька для ўшанавання маладых, певень, які выцягнуў ад здзіўлення шыю, — цудоўна выкананы і поўныя найтонкіх сувязей з народнай культурай.

Глядзіш работы народных майстроў рэспублікі, гутарыш з іх стваральнікамі і разумееш, што «горад майстроў» — паняцце не геаграфічнае. Гэта цэлы свет, які вабіць, здзіўляе палётам свабоднай фантазіі, вытанчанасцю ўмення і радасцю працы. Свята мастацтваў і рамёстваў не стала музейным зборам фальклору і прадметаў народнай творчасці. Яно было радасным для ўсіх. У гэтым галоўная заслуга яго ініцыятараў і арганізатараў. У памяць пра гэты дзень народныя майстры рэспублікі пакінулі ў падарунак Гомелю лепшыя свае работы.

У. МАЛЬЦАУ,
старшы метадыст
Мінскага абласнога
навукова-метадычнага
цэнтра народнай
творчасці
Фота І. ЮДАША

СУСТРЭЧЫ У «ГОРАДЗЕ МАЙСТРОЎ»

Які кірмаш без Несцеркі?

Майстэрства разьбы дэманструе рабочы Гомельскага станкабудаўнічага завода імя С. М. Кірава В. ВАСІЛЬКОУ.

тацтваў. Выхаванцы дзіцячай школы мастацтваў № 2, гурток мастацкага вязання «Фантазёры» пры Доме піянераў Цэнтральнага раёна, навучэнцы прафтэхвучылішча і народныя майстры горада запрасілі на вернісаж сваіх работ. На розных пляцоўках выступалі вядучыя фальклорныя самадзейныя калектывы вобласці. І, нарэшце, к сярэдзіне дня свята прыйшло ў рамесную слабаду. Арганізатары вырашылі правесці сярод майстроў рэспублікі конкурс на лепшую работу.

...Самадзейныя скульптары на вашых вачах высыкаюць з драўляных кавалкаў фігуркі людзей. Усе яны, не згаворваючыся, вырашылі ўвасобіць героя свята — народнага Майстра. У І. Супрунчыка з Брэсцкай, В. Сазоненкі і М. Буртыля з Магілёўскай вобласці ён паўстае ў вобразе мудрага старога, які сціскае ў руках сякеру. У А. Марголіна з Мінска — дабрадушным шаўцом з вялікімі нажніцамі, у Б. Васількова (Мінск) — стомленай ад нягод старою, якая пляце лапці...

Час конкурсу абмежаваны, але захопленыя сваёй справай майстры рады бясконцым пытанням глядачоў і шчодро дзеляцца сакрэтамі свайго рамёства. Для іх не так важна, чыя работа будзе прызнана лепшай, наго ўзнагародзяць. Яны прыехалі дзе-

27 кастрычніка, 20.15

II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ
НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ.

Выступаюць удзельнікі мастацкай самадзейнасці Слуцкага раёна Мінскай вобласці.

28 кастрычніка, 20.10

КАНЦЭРТ ХОРУ БЕЛАРУСКАГА
ТЭЛЕБАЧАННЯ І РАДЫЁ.

31 кастрычніка, 19.50

ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС
«НА ПРЫНЕМАНСКИХ ПРАСТОРАХ».

Адбудзецца знаёмства з маладым гродзенскім паэтам А. Слэшковым і жаночым вакальным квартэтам калгаса «Прагрэс» Гродзенскай вобласці.

1 лістапада, 13.35

«КАНЦЭРТ-ВАЛЬС».

Прагучаць творы, якія напісаны ў рытмах вальса... Творы Штрауса, Шапона, Глінкі, Кальмана. Сярод удзельнікаў перадачы — А. Абрацова, С. Захараў, акадэмічны сімфанічны аркестр Ленінградскай філармоніі. Вядзе перадачу — музычны каментатар Э. Язерская.

1 лістапада, 14.15

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ.

Спачатку расказ пра Дні літаратуры і мастацтва Эстонскай ССР у Беларусі. Сваімі ўражаннямі пра вистаўку эстонскай кнігі падзеліцца вядомы беларускі графік В. Шаранговіч.

Сяргей Грахоўскі працягвае размову пра стан сучаснай публіцыстыкі. Сястра У. Караткевіча — Н. Кучкоўская ўспамінае пра дзіцячыя гады пісьменніка, знаёміць з кватэрай, дзе ён жыў і працаваў. Будзе прадстаўлены таксама малады паэт П. Шууб, у якога ў наступным годзе выйдзе першы паэтычны зборнік.

Вядучая — паэтэса В. Акалова.

1 лістапада, 15.55

НАРОДНАЯ АРТЫСТКА БССР
І. Ф. ЖДАНОВІЧ. СТАРОНКІ ЖЫЦЦЯ
І ТВОРЧАСЦІ.

Імя гэтай слаўтай артысткі звязана для адных з дарагімі ўражаннямі маладосці, для другіх — з хваляваннем, узрушэннем ад сустрэчы з высокім мастацтвам. У перадачы прымаюць удзел народныя мастакі ССР З. Азгур, заслужаныя артысты БССР В. Лебедзеў, Т. Аляксеева, А. Рынковіч, Вядучая — Г. Уладзімірская.

2 лістапада, 13.05

МУЗЫЧНЫЯ СПЕКТАКЛІ ТЭАТРАУ
КРАІНЫ. Л. ДЭЛІБ. «КАПЭЛІЯ».

Спектакль Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы і балета Літоўскай ССР Уступнае слова музычнага каментатара Э. Язерскай.

2 лістапада, 19.50

У НЯДЗЕЛЮ ВЕЧАРАМ.

Піянiстка І. Граўбiнь выконвае творы Баха і Скарлаці. Вядучая — музыказнаўца Л. Манаранка.

У «КНИГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

ВАСІЛЬ БЫКАУ. Аўтар тэксту А. Адамовіч. Мн., «Беларусь», 1986. — 1 р. 10 к.

А. ГРАЧАНІКАУ. Палескі трохкутнік. Вершы. Пераклад з беларускай. М., «Молодая гвардыя», 1986. — 35 к.

П. ДЗЮБАЙЛА. Панарама сучаснай беларускай прозы. Літаратурна-крытычныя артыкулы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 80 к.

А. МАРЦІНОВІЧ. Груша на Голым Полі. Раман. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 2 р. 20 к.

І. ПТАШНИКАУ. Мсціжы. Раман. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 1 р. 80 к.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 05964 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на машыныцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатолий ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Зяір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэл СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЕУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.